

Het kleine boekje van het Bestaan

*biologie voor filosofen
oftewel
it's the biology, stupid*

Jack Pheifer
Oktober 2008

VOORWOORD

Op de vraag naar het functioneren van de mens en het functioneren van de wereld geeft dit boekje een filosofisch biologisch antwoord. Alle leven, dus ook menselijk leven is ervaren. En alle ervaren is perceptie: het in het bewustzijn ervaren en kennen van de werkelijkheid in ieders individuele wereld, welke de motieven verschaffen tot ieders handelen. Mijn kleine boekje van het bestaan begint en eindigt met mijn inzicht dat onze buiten- en binnenwereld, al ons ervaren, al onze kennis en al ons begrip, in directe relatie staat tot ons wezen als biologisch organisme. **It's the biology, stupid**, is mijn antwoord op mijn zoeken naar begrip.

Ik neem u mee op deze filosofische ladder naar een hoger begrip van ons mens zijn. Hopelijk in begrijpelijke termen, ik poog om nu eens niet een eigen *eiland van taal* te zijn. Maar wel met de zienswijzen die 2500 jaar filosofisch discours door befaamde en minder befaamde filosofen hebben bijgedragen aan mijn begrijpen. Ik verwijst u vaak tussen haakjes naar namen. En voor zover mogelijk poneer ik (voor mij) natuurlijk slechts op basis van empirische kennis, wetenschappelijk onderbouwd. Weten, begrijpen is iets anders dan oordelen naar goed of minder goed. Weten is ook iets anders dan Ervaren. Waar oordeel of ervaren in het geding is, zal ik dit pogen te expliciteren.

Het is natuurlijk mijn Kleine Bestaansboekje, een weerslag van zoals ik de wereld ken, begrijp en ervaar, ondanks alle wetenschappelijke en filosofische onderbouwde beschouwing. Mijn hele leven lang al poog ik de wereld te begrijpen. De werelden van de mensen om me heen, de werelden van de natuur, zelfs die van de kosmos en zeker die van God. Maar ook mijn weidse binnenwereld, de wereld van het onuitsprekelijke, van opvlammende en dovende gevoelsbeelden en emoties, die van de immer doorgaande gesprekken in de binnentaal. En dan uiteindelijk natuurlijk de relatie tussen mijn binnen- en buitenwereld, de wereld van U en ik, de wereld van onze samenleving, de wereld van gedrag, de wereld van taal, de wereld van verbeeldend en scheppend vermogen.

Dat een dergelijk begrijpen een schier onmogelijke opgave is, weet ieder mens, denk ik. Maar toch voel ik dat het op de een of andere wijze mogelijk is. Zij het dat er slechts in grote lijnen een eenduidige orde in die werelden te ontwaren zal zijn, in de zin van systeem-matige kennis. Het functioneren van de totale wereld is naar mijn mening te complex voor ons menselijk begrip.

Het boekje is opgebouwd uit een inleidend essay, daarna een deel met metafysische en kentheoretische beschouwingen, een deel over biologie en antropologie en enige essays over ethiek. Daarna eindigt dit boekje met een aantal essays over onze samenleving, omdat op basis van het boekje vele beschouwingen en oordelen mogelijk worden over wat er dagelijks om ons heen gebeurt. En daar werd het KBB, zoals ik het noem voor geschreven..

De tekst is compact en hier en daar wellicht wat conceptueel. Maar waar nodig poog ik een link te leggen naar toelichtende tekst in kaders, zoals op de volgende pagina tussen de tekst, of in toelichtende essays later in het boekje. In de delen I en II treft u separaat mijn axioma's aan, een beschrijving van de wereld en de mens welke ik als uitgangspunt neem. Want we kunnen elkaar als mensen zeker niet begrijpen, als we niet weten welke overtuigingen over mens en wereld er aan onze percepties ten grondslag liggen.

EILAND VAN TAAL

Ieder mens beweegt zich in de wereld op een eigen eiland van taal. We drukken onze percepties, ons ervaren, ons kennen (in de zin van weten en geloven), ons zoeken naar kwaliteit uit in de Taal van onze wereld. En onze wereld is in de eerste plaats de wereld van de mensen met wie we dagelijks samenwerken en omgaan. Gezin, familie, collega's, vrienden en kennissen, zo'n 100 mensen. Op dat eiland begrijpen we elkaar, althans het grootste deel van de dag. Op dat eiland delen we waarden en normen en hebben we eigen procedures om tot oplossing van conflicten te komen, rechters die dezelfde taal spreken.

Iedere samenleving telt veel eilanden van taal. Er zijn eilanden waarvan zelfs een hoog opgeleid mens de taal niet kan verstaan, zonder die eerst te leren. Eilanden waarop de taal van religie wordt gesproken, eilanden van wetenschappelijke taal, eilanden van politieke macht, eilanden van sport, noem maar op.

Naar mijn oordeel zou juist de filosofie een heel groot taaleiland moeten zijn. Een taal die een ieder met een beetje scholing en met liefde heeft voor wijsheid tenminste goed moet kunnen verstaan, zonder jarenlange studie. Juist filosofen zouden hun verkregen inzicht in mogelijk op veel andere eilanden bruikbare waarheden niet sofistich moeten afschermen met een brei van taal, eigen terminologie en grammatica.

Plato en Aristoteles zijn na bijna 25 eeuwen voor velen nog volstrekt begrijpelijk in de waarheden die zij trachten te poneren. Waarom zou dat in deze tijd dan niet mogelijk zijn? Waarom zouden we zoals de Duitse filosoof Heidegger, letterlijk vanuit een taalhutje op de hei waarheden in volstrekt onverstaanbare taal poneren. Wat is daar anders aan dan het gedrag van een pauw die zijn veren ijdel uitvouwt om de vrouwtjes te imponeren?

Jean-François Lyotard, de Franse filosoof die het beeld van de taaleilanden introduceerde, voegde nog een element toe. Mensen van verschillende taaleilanden kunnen elkaar slecht verstaan en daarom begrijpen ze elkaar vaak niet. Conflicten tussen taaleilanden zijn moeilijk op te lossen. Want welke taal moet de rechter dan spreken? Kan bijvoorbeeld een hoogopgeleide Westerse niet religieuze jurist in de grond wel een conflict tussen twee verschillend religieus georiënteerde mensen oplossen, tussen de Hervormde taal van de Veluwe, en de Islamitische van Utrecht-Lombok?

Iedere keer als mensen van het ene taaleiland slechts macht uitoefenen om conflicten op te lossen tussen mensen van verschillende taaleilanden, zo stelt Lyotard, is eigenlijk sprake van terreur. In mijn perceptie is dat een opmerkelijke constatering. Terreur ontstaat door gebrek aan begrip en het uitoefenen van macht tegen anderstaligen. Begrijpen voorkomt geen terreur. Beter verstaan echter wellicht wel, al was het maar dat we de risico's van misverstaan voor onszelf beter in kunnen schatten.

Ter allereerste verantwoording beschrijf ik in de volgende paragraaf in het kort mijn belangrijkste metafysische uitgangspunt. Het metafysische kernbegrip Kwaliteit van Robert Pirsig, dat me dag in dag uit beïnvloed bij het kijken en ervaren van de wereld.

Kwa·li·teit de; v –en: mate waarin iets goed is; gesteldheid, hoedanigheid, aard.

Ons vermogen om wat dan ook van de wereld te kennen, te weten, is enerzijds gebaseerd op wat we met onze 5 zintuigen waarnemen en anderzijds op de biologisch gegeven mogelijkheden van ons verstand om de wereld te zien naar plaats en tijd, oorzaak en gevolg, en analogie. Ons bewustzijn zoekt altijd naar oorzaak en gevolg en houdt hier rekening mee: als ik hier, nu door een rood stoplicht fiets kan er dadelijk daar een auto me aanrijden. En het zoekt naar analogieën: als dat ding destijds een tafel was en dit ziet er net zo uit, dan is dit ook een tafel.

Ons bewustzijn neemt lang niet alles waar wat op een tijdstip om ons heen gebeurt. Ons bewustzijn is altijd op zoek naar datgene wat voor ons op een bepaald tijdstip van Waarde is, wat en de mate waarin iets Goed voor ons is in datgene wat we waarnemen: we hebben Percepties van onze omgeving. Daarin spelen een verworven innerlijke overtuigingen een zeer bepalende rol.

Metafysisch kun je dus zeggen dat ieder mens (subject) op ieder moment zijn omgeving (wereld) waarneemt (object: dingen of andere mensen) en daar via zijn bewustzijn direct waarde (het goede of het minder goede) aan toekent (de perceptie).

Na onbewuste (bijna 100% van de percepties) of bewuste verstandelijke beschouwing trekt de waarnemer dan een conclusie, de Wil, op basis waarvan hij of zij Handelt. Overigens kan niet reageren, niet handelen, ook een uitkomst van zijn van de perceptie.

Metafysisch staat dus boven subject en object: de Waarde, het Goede of minder Goede, welke het subject met betrekking tot het object percipieert. Onze wereld welke we gedurende de uren dat we niet slapen percipiëren is er een van een oneindig aantal mogelijke waarden, Kwaliteiten. Vandaar dat de auteur/filosoof Robert Pirsig de Wereld, alles wat er bestaat, omschrijft als Kwaliteit, omdat dat het enige is wat we feitelijk van de wereld kunnen percipiëren.

Zoals de fameuze filosoof Wittgenstein onze totale Wereld omschreef als : " Alles wat het geval is...", zo omschrijft Pirsig de Wereld als "een onuitputtelijke bron van Kwaliteit". Uit die wereld putten verschillende culturen verschillende kwaliteiten. De Westerse wereld is bijvoorbeeld historisch gericht op de natuurkundig wetenschappelijke, esthetische, en de Christelijke religieuze Kwaliteiten van de wereld. De Oosterse op de onuitputtelijke bron zelf, de Zen, de Tao.

Pirsig's eenvoudige Metafysica van Waarden verbindt Cultuur, Mystiek, Religie, Kunst, Wetenschap, Economie en Ethiek op uiterst heldere wijze. En op basis van het Pragmatische waarheidsbegrip van de filosoof William James is het metafysische kwaliteitsbegrip, als kern van iedere waarneming door subjecten, er een welke directe praktische gevolgen kan hebben voor ons onbewuste en bewuste handelen, en daarmee dus instrumentele Waarheid!

Jack Pheifer

Oktober 2008

INHOUDSOPGAVE

Deel 1	Biologie voor filosofen
Deel 2	Metafysica en Biologie: wat zijn de grondslagen van ons bestaan?
Deel 3	Antropologie en Biologie: hoe functioneren wij als mens?
Deel 4	Metafysica, Antropologie en Biologie: welke basis is er eigenlijk voor het Morele handelen?
Deel 5	Persoonlijke Ethiek: Hoe kies je de Moraliteit van je eigen bestaan
Deel 6	Essays over de samenleving

Deel 1 : Biologie voor filosofen

DE WERELD IS EEN EEUWIGE STROOM VAN TRANSFORMERENDE ENERGIE

De hele kosmos is energie. Wellicht een wat hinderlijk alledaagse constatering. Maar voor zover we wetenschappelijk tot nog toe kunnen vaststellen is alle materie (ook wij mensen) een vorm van energie. $E=MC^2$. Onze kosmos ontstond 13 miljard jaar geleden door een enorme energetische kosmische ontploffing. In ons heelal is sprake van 4 energetische krachten: de zwaartekracht, de elektromagnetische kracht en de sterke en zwakke quantumkrachten.

De kleinste deeltjes in de wereld, waar iedere materie uit opgebouwd is, vormen de 12 soorten quantumdeeltjes, waaruit atomen zijn opgebouwd. Quantum deeltjes zijn energetische wolkjes, een wisselende mengvorm van materie en energie, die zowel tegelijkertijd bestaan als niet bestaan. Ze voldoen eigenlijk niet meer aan onze mogelijkheden tot intellectuele interpretatie naar ruimte, tijd en causaliteit, oorzaak en gevolg en analogie. Maar ons menselijk kenvermogen is biologisch nu eenmaal zo gebouwd. Die 4 dimensies van verstandelijk iets begrijpen kunnen we, zo stelde de grote filosoof Kant al, nooit overstijgen.

Als je al onze totale werkelijkheid op wetenschappelijke wijze wilt reduceren to het Ene, tot Alles wat is, tot een ongedeelde Heelheid, tot een overkoepelend Systeem, tot iets wat los staat van iedere Perceptie, dan is het enige wat echt bestaat een wereld met een oneindige stroom van aan en uit flinkerende dansende quantumdeeltjes.

De kosmos heeft geen doel. Op geen enkele wijze kan de mens zelf met zijn biologisch gegeven vaardigheden een doel in onze kosmos, in onze totale werkelijkheid ontdekken. Wellicht omdat het kijkende oog, het oog zelf niet kan zien, maar dat verandert niets aan die conclusie.

Eigenlijk moeten we het nog scherper formuleren. Deze kosmos, waarvan we door haar kromming, door het bestaan van een horizon dus, vanaf de aarde slechts ooit een stukje kunnen zien, is waarschijnlijk niet de enige kosmos die bestaat. Ook al zullen we het nooit wetenschappelijk kunnen vast stellen: onze kosmos is er waarschijnlijk een van vele. Anders waren vlak na de grote ontploffing, die deze kosmos tot stand bracht, niet net die omstandigheden en die 4 natuurkundige krachten en natuurkundige en wiskundige wetten ontstaan, die leven op een planeet in een uithoek van een van de vele zonnestelsels mogelijk maakte. Dergelijke omstandigheden kunnen wetenschappelijk alleen door toeval worden verklaard. En zo'n toevalligheid ontstaat alleen tijdens een groot aantal gebeurtenissen van dezelfde orde. Dus als er heel veel universa zijn ontstaan en nog ontstaan. Onze kosmos dus als een onderdeel van een systeem van multiversa, met exploderende (en uitdovende?) kosmossen. Wetenschappelijk zullen we dit nooit weten. We kunnen slechts waarnemen (via metingen) wat er vlak na de oerknal gebeurde en hoe dat ging.

Alle energie heeft transformerende kracht. Als we om ons heen kijken, zoals ik nu om me heen kijk op een camping in de Provence, dan zien we welke vormen die dansende quanta allemaal wel niet kunnen aannemen. Een ekster op een tak van een denneboom. De aanzwellende en afnemende Mistral wind om mijn oren. Het TFT scherm van mijn laptop. De rammelende honger in mijn maag. Natuurlijk is dat alles is slechts een transformatie, een andere configuratie van energetische krachten. Natuurlijk is er zowel sprake van schepping als van destructie, een onstopbare stroom van energetische transformatie. Maar ik ervaar, percipieer het als scheppende energie, zelfs als het tot de dood van ieder leven leidt. Wat is de dood anders dan hertransformatie van energie, van afzonderlijk bewustzijn naar de toestand zoals die was voor iedere geboorte?

Deel 1 : Biologie voor filosofen

In den Beginne

In de eeuwigheid exploderen *zonder enig doel* telkens weer ontelbare *universa*, daarbij hun eigen ruimte en tijd scheppend en hun eigen regels creërend, om daarna in bijna leegte weer samen te ballen tot singulariteit. In ons nog uitdijend universum dansen de quantum deeltjes nog hun energetische patronen in transformaties van materie op het ritme van de 4 aanwezige kosmische krachten in briljante wervelingen van de waarden van schitterende wiskundige formules.

Op één moment in de eeuwigheid, op tenminste één planeet in ons universum, veranderde de dans, heel even. Toen ontstond in borrelende vloeistof materie welke zich verzette tegen die eeuwig te ondergane vooraf beschikte, gedetermineerde, transformatie. Ze verzette zich niet alleen, maar kopieerde zichzelf om maar te kunnen blijven bestaan, voordat ze hun verzet moesten opgeven tegen een onvermijdelijke dood. Toen was er sprake van *leven, van ervaren*. Van organismen, die zich afzonderden van de anorganische energetische materie in hun omgeving. Van levende wezens, die tijdelijk bleven bestaan, zichzelf handhaafden dwars ingaand tegen de eeuwige energetische krachten. De eeuwige dans werd op de Aarde een dans waarin ook leven steeds weer en in steeds grotere omvang en diversiteit fonkelde.

Leven zoekt naar Kwaliteit

Om te kunnen blijven leven moest het organisme wel energie opnemen uit de niet levende omgeving. Ze moest haar omgeving voortdurend verkennen, *percipiëren*, op zoek naar die *waarden*, die *kwaliteit* van energie, die ze als voeding moest opnemen om te kunnen blijven leven en om zichzelf te reproduceren. Om zo'n leven vol te houden, waren in het organisme blinde creatieve krachten nodig welke het leven poogden te handhaven tot elke prijs, *de Wil tot leven*.

Evolutie door dynamische kwaliteit

Maar de wereld, waarin het eerste eencellige organisme leefde, veranderde voortdurend, en dus moest het organisme zich niet alleen in leven houden en zichzelf reproduceren om het leven in stand te houden, het moest zich ook steeds aanpassen, zichzelf veranderen, om dat te bereiken. En dus veranderde het uiterst creatief mee, zich *evoluerend* met de wisselende beschikbare voedingswaarden, de dynamiek van de kwaliteiten van haar wereld. In hun verzet tegen de dood, zochten organismen bij die aanpassingen voortdurend ook naar betere waarden, hogere kwaliteit, voor zichzelf. Opdat ze flexibeler meer typen verschillende energetische waarden uit de omgeving op konden nemen, hoe die ook veranderde.

Een van die nieuwe waarden vormden andere organismen welke konden dienen *als* energiebron, voeding. Daar kon je ook je benodigde kwaliteit vandaan halen, door het aan te vallen en het te verorberen. En dus werd ook nog defensieve aanpassing vereist om wel anderen te eten, maar om te voorkomen dat je zelf gegeten werd in de ontstane voedselketen.

ALLE LEVEN IS ERVAREN

Geboorte van bewustzijn. Er is opeens een ervaren van een grens, een begrepsd zijn. Een ervaren van de grens door vaste vorm met omvang en zwaarte. Er is een ervaren van een binnenwereld en een buitenwereld, een ervaren van apart zijn, los te staan van, alleen te zijn. Wellicht een ervaren van beelden, geuren, kleuren, geluiden. Er is een ervaren van willen en zoeken, een drang. Een nieuw organisme is geboren. En als het een mens is, zal hij of zij zichzelf na enige tijd 'ik' gaan noemen, ik: alles wat binnen die grens is. Pas door te denken ontstaat het ik. Pas als het zichzelf ik noemt, is het zich zelf bewust van zijn bestaan. Wat 'bestaan', 'zijn' betekent, dat is echter bijna alleen met een filosofisch spel van taal te duiden.

Ook ons leven is ervaren. Het grootste deel van iedere dag van ons leven zijn we niet (expliciet) bewust van ons bewustzijn en ons handelen. We denken, spreken, gedragen ons, handelen, bijna automatisch naar onze aard. En dat zelfs nog los gezien van al onze interne lichamelijke meet- en regelprocessen en onze motorieke bewegingshandelingen. We ervaren onze binnen en buitenwereld tegelijkertijd en we reageren op motieven uit beide werelden door te handelen en (met anderen) te communiceren. Het ervaren van 'de wereld' en het daarop reageren is de kern van het menselijk leven. Ons handelen niet meer dan lichamelijke bewegingen en communicatie binnen en over de grens van ons zijn.

Apolinisch en Dionysisch ervaren. Meestentijds gaan we zonder zelfbewustzijn in een ervaring op, maar op momenten beschouwen we onze ervaring waar we 'bij zijn', bewust dat we ervaren, onze ratio inschakelend. Dat beschouwend ervaren heeft de naam van een Griekse God, Apollo. Het opgaan in een ervaring op Dionysische wijze refereert aan ervaringen als een stadion vol mensen, waar men tot in het diepst de ervaring van spanning, verbazing, verontwaardiging e.d bij het aanzien van de voetbalwedstrijd beleeft. Het refereert aan de God Dionysos, aan onze niet-rationele kant, aan de totale overgave aan wat beleefd wordt.

Ervaren is automatisch leren. Door onze ervaringen verwerven we automatisch kennis, ook daar hoeven we niet over na te denken. Wel hele specifieke kennis, namelijk kennis in relatie tot datgene wat we wel (of niet) van de wereld willen. Niet nog eens door een hond gebeten willen worden, leidt onmiddellijk tot kennis, het voortaan weten, dat je bij honden uit de buurt moet blijven. Kennis van wat ons 'blij' maakt en wat ons 'bedroefd' maakt. Wat aan onze begeerten tegemoet komt en wat niet. En vooral hoe we plezierige, onze behoeften bevredigende ervaringen in de buitenwereld kunnen verwerven door die buitenwereld te manipuleren, door te handelen.

Kennisverwerving. Wat en hoe de wereld is, wat en hoe we zelf zijn, leren we door kennis te verwerven. Kennis verwerven we door eigen ervaren, door bewuste waarneming en experiment, door te leren van anderen, door de analytische vermogens van onze bewuste ratio en door kennis uit ervaringen tijdens ons leven te combineren tot verdergaande inzichten. Soms leiden kennis en inzicht vanuit een breed combinerend bewustzijn tot het intuïtief doorzien, begrijpen zonder woorden van iets waarmee we worden geconfronteerd. Al deze vormen van kennisverwerving worden door alle mensen waar ook op de wereld gebruikt, zelfs door hen met de geringste geestelijke vermogens (natuurlijk afgezien van die vermogens beperkende ziekten).

Maar dagelijks leven blijft uiteindelijk slechts ervaren en handelen. Hoeveel kennis, ook wetenschappelijke kennis, we ook verwerven, dagelijks leven blijft 'ervaren en handelen op basis van motieven uit ons onderbewustzijn, op onze diepste overtuigingen, weliswaar met veel ervaringskennis op de achtergrond, Voor ieder van ons blijft daarbij de vraag hoeveel van die 'geïncorporeerde kennis' we feitelijk gebruiken als we ervaren en handelen. Zelfs Albert Einstein was, ook al begreep hij de werking van de Kosmos, in menselijk opzicht soms een kleinzielig mens.

Iedere aanpassing die succes had gaf het organisme door aan haar nakomelingen via haar erfelijke genen. Een van die aanpassingen was om periodiek veel nakomelingen te maken, om de kansen op overleving van tenminste een paar van hen groter te maken. Een andere om samen met een ander organisme van dezelfde soort, een *partner*, nakomelingen te maken. En dan het liefst met een partner met een hoge kwaliteit van overleven en reproduceren, dat gaf via hun gezamenlijke genen ook weer meer kans op voortzetting van het leven door hun kroost.

Een belangrijke andere aanpassing, welke door vele soorten organismen werd verworven, was het *samenwerken* met collega's van de eigen soort of van een andere soort. Samen voedsel verwerven, je samen verdedigen tegen anderen, samen anderen aanvallen.

Door evolutie ontstonden in de tijd, terwijl oudere soorten bleven bestaan, bijna ontelbare nieuwe soorten organismen met ieder hun eigen kwaliteiten, waarden waarmee ze zich aan de omgeving hadden aangepast. De hele overweldigende flora en fauna van de aarde.

Bewustzijn als evolutionair instrument

Het verwerven van *bewustzijn* was ook een aanpassing. Met bewustzijn kun je via continue waarnemingen je omgeving beter in de gaten houden: op kansen op te verwerven waarden en op bedreigingen voor je voortbestaan. Bewustzijn maakte verschillende soorten handelingen van een organisme, *gedrag*, mogelijk om zelf de omgeving te veranderen op zoek naar waarden tot overleving. Handelingen die gestuurd konden worden via *primaire emotionele signalen* in het bewustzijn. Aggressie om voor je overleving te vechten, Vluchten om de dood te ontkomen.

Bewustzijn maakte ook *leren* tijdens het leven mogelijk, het onthouden van nieuwe informatie in een *kennisgeheugen* hoe te overleven en voort te planten, in plaats van slechts te kunnen handelen naar de informatie die of bij je geboorte in je genen werd opgeslagen of als kennis en gedrag werd doorgegeven via het *instinct*.

Vanuit ons biologisch systeem is bewustzijn net zo'n fysiek systeem als een nier. Het is dus onzin om de menselijke geest te onderscheiden van zijn lichaam. Die splitsing welke de filosoof Descartes nog benadrukte (en hedendaagse medici nog altijd vaak gebruiken) is door de moderne neurobiologie al terzijde geschoven. Ieder biologischconcept van een menselijke 'ziel' is daarmee wetenschappelijk ook te niet gedaan.

Evolutie van het bewustzijn zelf

Ook het bewustzijn als overlevingsmechanisme paste zich evolutionair voortdurend aan. In een klein hoekje van het bewustzijn ontstond bij dieren *ego*. Om samen te werken met anderen was het beter om je ook van jezelf te bewust te zijn en anderen via hun *ego* te herkennen. Dan konden de besten ook de belangrijkste plek in de samenwerkende groep krijgen en konden ze via een hiërarchie in de samenwerking taken verdelen over de verschillende *ego's*, veelal met dieren welke direct biologische familie van elkaar waren. Zo weten Zebra's kennen hun familie!

Daar dieren steeds complexer werden in wijze waarop ze zelf fysiek als bewust wezen waren opgebouwd, werd het proces van tot wasdom komen van een nakomeling ook steeds langer. Tot die volwassenheid vereisten jonge dieren permanente bescherming en voorbeelden van volwassen gedrag om van te leren en dus ontwikkelde zich de emotie welke tot zorg door de ouders aanzette: noem het *zorg*, compassie, liefde.

ALLE ERVAREN IS PERCEPTIE

De wereld bestaat niet. Na de onderzoeken van de filosofen Kant, Schopenhauer en Wittgenstein is dat wel duidelijk. Althans voor filosofen van de idée-alistische denkwijze. En die denkrichting begon al bij Plato omstreeks 400 voor Christus. We kunnen de wereld niet 'kennen' zonder gebruik te maken van onze zintuigen of via wetenschappelijke meetapparaten die onze zintuigen aanvullen. Wat we ook van een brok steen 'weten' (omvang, gewicht, materiaal, hardheid, kleur, plek waar die lag en op welk moment etc.), we zullen nooit weten wat het is om een steen te zijn. *Das Ding an sich* kunnen we nooit 'kennen'. Het enige wat we van de wereld kunnen kennen is de informatie via we onze fysieke zintuigen krijgen. En die informatie is niet altijd even betrouwbaar. Denk maar eens aan de vele vormen van gezichtsbedrog die er bestaan. Schopenhauer omschreef daarom onze buitenwereld als pure representatie, een model, een soort landkaart in onze geest die ieder van ons er zelf van maakt. En omdat we allemaal mensen zijn, met dezelfde zintuigen en vaak dezelfde maatschappelijke achtergrond, kunnen we over die wereld prima met elkaar van gedachten wisselen. Maar dat betekent nog niet dat die wereld bestaat. We doen met zijn allen 'alsof' die echt bestaat, maar eigenlijk delen we allemaal dezelfde droom. De filosofisch realistische denkwijze zegt dat, ondanks dat 'alsof', we dat dagelijks voor ons leven verder gewoon wel mogen vergeten. Dat we best kunnen leven zonder dat begrip. Maar zoals u in mijn schrijfsels zult zien, is het fundamentele begrip dat 'de' wereld niet bestaat, een kernpunt van kennis voor ons allen, om goed samen te kunnen leven. Dat die waarheid 'pragmatisch' is (James), dat wil zeggen praktische gevolgen voor ons handelen heeft.

Kennis om de wereld te manipuleren. Ieder van ons heeft kennis verworven om de wereld om ons heen (met name de ander) te manipuleren, dat wil zeggen: zodanig te handelen dat de wereld ons geeft wat wij begeren. We kopen met geld voedsel in de supermarkt, en schenken onze vrouw een glas wijn bij kaarslicht met het oog op seks. Dat betekent nog niet dat de wereld feitelijk bestaat. Hooguit dat we weten hoe we die ideële werkelijkheid kunnen manipuleren ten behoeve van onze doelen. We weten inmiddels zelfs hoe we die wereld totaal kunnen vernietigen via atoombommen om onze vijanden niet de overwinning en de macht in de wereld te gunnen.

Alleen ieders eigen wereld bestaat. Ieder van ons heeft zijn eigen beeld van de werkelijkheid. Ieder van ons ervaart de wereld op zijn eigen unieke wijze, hoeveel waarnemingen en kennis we als mensen ook met elkaar delen. Als ik sterf verdwijnt de wereld zoals ik hem ervoer.

Mijn wereld bestaat uit mijn percepties. Mijn manier van kijken met mijn 'database' van kennis en ervaring. Op ieder moment ervaren we de wereld door onze eigen bril en interpreteren haar, creëren er een beeld van door te putten uit de schier oneindige bron van ons bewustzijn waarin eerdere ervaringen en verworven kennis zijn opgeslagen. Een bron die ieder moment verder wordt gevuld door nieuwe ervaringen en nieuw verworven kennis. De wereld is op ieder moment de optelsom van een oneindig aantal percepties van alle op dat moment levende organismen. En juist daarom kan er nooit sprake zijn van één waarheid of de waarheid.

Sociale emoties om samen te werken

Voor de inmiddels voor overleving van aapachtigen onontkoombaar noodzakelijke samenwerking met anderen, ontwikkelden zich daarna de secundaire emoties, *sociale gevoelens*, welke gedrag naar elkaar via het ego automatisch vreedzaam diende te sturen, met name empathie (inlevingsvermogen, begrip) sympathie (genegenheid) en schaamte.

De mens: Ego, Ratio en Autobiografisch bewustzijn

Een van de laatste aanpassingen, kwalitatieve verbeteringen, in het totale bewustzijn was de stap naar de *verbeelding*. Het in beelden kunnen beschouwen van mogelijk handelen en de uitkomsten daarvan, voordat gehandeld werd. Het ego zag zichzelf letterlijk in beelden in zijn bewustzijn, op de rand van zijn netvlies, al met een steen een kokosnoot kapotslaan. Die verbeelding ontwikkelde zich in een ander hoekje van het bewustzijn tot de *ratio*, waar de wereld begrepen kon worden naar ruimte, tijd, causaliteit en analogie.

De ratio evolueerde ook door een betere communicatie met soortgenoten, via steeds meer gedifferentieerde geluidssignalen naar elkaar, via *taal*. Met taal konden de individuele verschijnselen in de wereld in groepen worden samengevat, in *taalconcepten*. Alle soorten eetbare zaken konden voedsel genoemd worden. Alle soorten bedreigende roofdieren: gevaar. Om een schuilhut te bouwen had je een 'boom' nodig, niet zozeer een bepaalde boom.

Maar die ontwikkeling van ratio kon pas echt verder toen het *ego autobiografisch* werd. Onze ratio kon alleen functioneren als het zelfbewustzijn zichzelf als constant aanwezig ervoer. Met een verleden, een heden en een ingebeelde toekomst. Vanaf dat moment vond verbetering van de mogelijkheden tot overleving en voortplanting, de evolutie, bij dit soort dier, homo sapiens, niet meer plaats in zijn puur fysieke functies en emotioneel gestuurd gedrag, of bewustzijn, maar in de wijze van samenwerking met andere mensen. De sociale evolutie.

Sociale evolutie: de groep, productie, consumptie en onderwijs

Maar die *sociale evolutie* kon alleen tot stand komen omdat de ratio zich steeds verder ontwikkelde qua verbeelding in *concepten*, via *ideeën* over hoe de samenwerkende groep nog beter kon overleven en voortplanten.

Ideeën over wijzen van *sociale organisatie* en ideeën over vermindering van afhankelijkheid van de omgeving, door in de omgeving *zelf de waarden te produceren* die mensen nodig hadden. Voedsel, huizen, kleding, etc. Door ideeën over hoe wat geproduceerd werd over de groep *voor consumptie verdeeld diende te worden onder ander door ruilhandel met andere groepen*. Hierdoor ontstonden *kennis en gebruiken* over menselijke organisatie, productie en verdeling van productie voor consumptie, welke doorgegeven werd aan volgende generaties, eerst mondeling via het geheugen en daarna via schriftelijk op een of ander medium vastgelegde tekens.

DE ENERGETISCHE STROOM VAN LEVEN BEHEERST ONS

Alle leven heeft een onweerstaanbare drang tot voortleven. Van de kleinste eencellige amoebe tot de meest complexe mens, alle leven wordt bezeten door de drang tot leven, tot overleven en tot voortplanting (althans tot seks). Om te kunnen (over)leven volgens de eigen biologische aard wordt ieder schepsel ieder moment van de dag voortgedreven door zijn behoeften, zijn verlangens, zijn begeerten. Het wil iets van zijn omgeving. Die wil is volstrekt onderbewust. Je kunt die wil negeren, niet navolgen, maar je kunt hem nooit uitschakelen. Die drang in alle levende organismen noemde Schopenhauer de Wil van de wereld.

Het onderbewuste motief van alle perceptie is behoefte. De wijze waarop we onze buiten- en onze binnenwereld waarnemen, al onze motieven om te handelen, komen voort uit die onvoorstelbare energetische drang om onze biologische levensbehoeften te bevredigen. De mens kent naar zijn aard een zeer groot aantal behoeften, waarbij de sociale begeerten als lid van de groep net zo essentieel zijn voor zijn leven als water en vloeistof. Niemand kan al zijn behoeften te allen tijde voldoende bevredigen. Be-vredig-en. In een toestand van vrede komen. De perioden van 'te vreden heid' duren vaak maar kort, voordat er weer een motief in ons onderbewuste aanleiding geeft tot voortzetting van het zoeken naar vervulling, voortgedreven door die onbewuste drang, de Wil tot leven.

Perceptie is het onbewust zoeken naar Waarde. Perceptie is ervaren en kennen van onze eigen werkelijkheid vanuit ons bewustzijn. Alle perceptie van een levend organisme van zijn buitenwereld is iedere seconde van de dag een onbewust zoeken naar 'waarde'. Naar datgene in de omgeving dat zijn behoeften kan vervullen. In filosofische termen ontstaat tussen het waarnemende subject en het waargenomen object een tijdelijk aanwezig fenomeen van ervaring. Een ervaring van waarde. Een onbewust toekennen van de waarde voor ons leven, in termen van vervulling van onze eindeloze verlangens, van datgene wat we waarnemen met welk zintuig dan ook. De Amerikaanse schrijver Robert Pirsig noemde die waarde van het unieke tijdelijke ervaringsfenomeen Kwaliteit. Als filosofisch synoniem van de waarde die we in onze omgeving percipiëren is deze omschrijving van het begrip Kwaliteit in ons kennen van de wereld van fundamenteel belang. Ik zal de begrippen waarde en kwaliteit in het vervolg dan ook door elkaar gebruiken.

Die volgende generaties hadden reeds bij hun geboorte hun mogelijkheden tot overlevend menselijk gedrag meegekregen via hun genen, alsmede via genetisch doorgegeven *collectief bewustzijn, gedrag en kennis* van de groep (vooral familie) waaruit ze voort kwamen. Maar daarna moesten ze nog lange tijd die mogelijkheden ook daadwerkelijk ontwikkelen via *voorbeeldgedrag* en via *voortdurende herhaling en spel te leren*, de kennis- en vaardigheden databank van het bewustzijn steeds weer te kneden, om die kennis voor de rest van het leven als *routine* vast te leggen. Anders werd die kennis niet dagelijks toegepast in het leven en was overleving en voortplanting in gevaar.

Sociale evolutie: Goden en Beeldende Kunst

Zodra binnen het totale bewustzijn sprake was van een autobiografisch bewustzijn en de mogelijkheid tot reflectief denken in termen van ruimte (grootte, vorm, afstand en beweging), tijd causaliteit (oorzaak en gevolg) en analogie werd ook verklarende kennis mogelijk en ontstond tegelijkertijd een nieuwe behoefte. Immers een zelfbewust wezen met ratio tracht verklaringen te vinden voor het wel of niet slagen, gisteren, vandaag en morgen van het overleven in een wereld waarin het moet vechten tegen de anorganische natuur en andere levende organismen. Die kennis lijkt het dan mogelijk te maken die krachten enigszins te beheersen of zelfs naar de hand te zetten. Zo ontstond in deze kennisfase van de evolutie bij de mens de blinde energetische *drang tot macht* over zijn omgeving. Het eerst door via *religie* een relatie met onzichtbare hogere krachten, *Goden*, aan te gaan onder meer door het brengen van offers en vervolgens om die relatie via *beeldende kunst* uit te drukken.

Maar van groot belang bleef dat mensen in hun biologische evolutie in pakweg 13.000 jaar sedert de laatste ijstijd fysiek niet meer veranderden. Hun bewustzijn veranderde, maar niet hun lichamelijke mechanismen en functies, welke in miljoenen jaren als van grote evolutionaire kwaliteit vanaf de eerste eencellige amoëbe waren overgedragen voor overleving en voortplanting.

Intellectuele evolutie: Wetenschap

Op het moment dat het voortbestaan van de sociale groep, en de interne samenwerking, niet meer echt werden bedreigd door afwijkend gedrag van leden van de groep, kon een volgende stap, nu in de aanpassing van ideeën, van *intellectuele evolutie*, plaats vinden. Dat was al begonnen in de Griekse oudheid en ging na de Middeleeuwen weer intensief verder. Dat kon ook pas toen de mens zichzelf als *individu* ging zien, als losstaand van de natuurkrachten. Toen de idee ontstond dat de mens zijn omgeving via *wetenschap* kon beheersen.

Vanaf dat moment kon het zoeken naar de dynamische waarden, de kwaliteiten, in de omgeving ter bevrediging van menselijke behoeften, de wil tot overleven en dus tot macht, nog intensiever worden door het bewust *zoeken naar kennis* via het uitoefenen van wetenschap. En dus verwierven we kennis om dat wat we nodig hebben via nog beter waarden uit die omgeving te verwerven. En daarbij onderzochten we niet alleen de buitenwereld maar ook het *binnenste van ons biologisch zijn*, waardoor we onze overleving zelfs tegen ziekte, veroudering en dood leerden beschermen.

DE ENERGETISCHE STROOM VAN LEVEN LEIDT ALTIJD TOT EVOLUTIE

Een andere manier van kijken naar Evolutie. Tenzij we fanatiek gelovig zijn, kunnen we als mensen uitgaan van de intersubjectieve waarheid van het evolueren van levende organismes door de tijd. Voor die waarheid doet het niet ter zake of de scheppende krachten niet te bevatten kosmische verschijnselen zijn of worden veroorzaakt door het intelligente ontwerp van een schepper.

De meest gehanteerde weergave van Darwin's theorie is 'the survival of the fittest'. Maar die uitspraak is een tautologie. In de trant van : de besten die overleven, overleven. Een betere formulering is: soorten overleven of sterven uit, naarmate ze in staat zijn zich aan de aanwezige omgeving aan kunnen passen. Dat kan door het 'uitbouwen' van bepaalde kenmerken (steeds langere halzen voor giraffen in een savanne met alleen hoog in de bomen beschikbaar voedsel) of door mutaties, die sprongen in het erfelijk materiaal, welke een positief effect blijken te hebben. Bijvoorbeeld de strepen van Zebra's. De stroboscopisch flinterende strepen van een rennende Zebrakudde verwart roofdieren. Ze kunnen de afzonderlijke dieren (en dus met name de jonge dieren) niet meer zien.

Een andere wijze om hetzelfde effect te beschrijven is te stellen dat de energetische stroom van leven bij haar percepties van de wereld niet alleen zoekt naar waarden, maar tegelijkertijd ook naar betere waarden, naar hogere kwaliteit om behoeften naar voortzetting van het leven nog beter te vervullen. Hoe dynamischer de verschillende waarden in de omgeving, des te hoger en gevarieerder de mogelijkheden om levensbehoeften te vervullen. Bacteriën gedijen in hun korte levens- en voortplantingsproces beter in een pan met etensrestjes, dan in een schone voor hen kwaliteitsloze keuken. Maar als alle keukens schoon waren, pasten ze zich ook weer aan.

Kosmische energie wordt scheppende energie zodra het als leven steeds hogere kwaliteit zoekt. Niemand zal op enige termijn wetenschappelijk de vraag kunnen beantwoorden waarom materie tot leven kwam. Was het een zoeken van de energetische stroom in de materie naar het behoud van waarde, van kwaliteit? De grens te kunnen overschrijden van de gedetermineerde onvermijdelijke omzetting van alle dode materie in energie? We zullen het nooit weten en dus bij transcendente antwoorden moeten blijven.

Maar feit is, dat na de grote oerknal, de echte scheppende energetische krachten pas op gang kwamen nadat leven ontstond. Toen dreven kosmische energetische krachten via evolutie al scheppend de wereld dag in dag uit door naar nieuwe vormen. En zolang de komende miljoenen jaren de Zon nog niet uitdooft, zal die schepping tenminste op deze planeet onophoudelijk doorgaan, zolang er nog enig eencellig leven is. Want leven past zich aan aan de beschikbare waarden in de omgeving of sterft. En leven zoekt te allen tijd hogere kwaliteit voor zichzelf, meer mogelijkheden tot dagelijks overleven.

Het zoeken naar hogere kwaliteit leidt ook tot evolutie van het menselijk. Biologische evolutie van soorten door het aanpassen aan beschikbare en betere waarden in de omgeving is een scheppend proces. Pirsig onderbouwde zijn waardenvisie op evolutie met reeds beschikbare wetenschappelijke termen uit de evolutieleer. Maar je kunt vanuit die visie ook rustig stellen dat bij de mens de evolutie zich nog steeds voortzet in een groeiend bewustzijn dat denkt in concepten en ideeën. Of dat uiteindelijk onze soort op langere termijn ten goede komt in de overleving is bij lange na nog geen uitgemaakte zaak.

Technologische evolutie: de geest uit de fles

De Westerse mens slaagde er in via kennis en methoden van productie en productieverdeling alle direct noodzakelijke behoeften van alle mensen binnen de menselijke samenwerking in *natiestaten* te lenigen. De hiertoe via wetenschap ontwikkelde methoden en technieken kregen daarbij hun eigen kwalitatieve dynamiek waardoor een *technologische evolutie* op gang kwam, welke in zichzelf nieuwe methoden van productie en verdeling van productie voor consumptie creëerde en aanwezige menselijke behoeften op geheel nieuwe wijzen begon te vervullen. Behoeften aan mobiliteit, communicatie en informatie.

We ontwierpen in de afgelopen decennia zelfs *virtuele werelden*, werelden die alleen maar bestaan op beeldschermen, waar we alleen via onze ogen, oren en vingers mee interacteren. Werelden die soms, zoals televisie, werkelijker lijken dan onze directe omgeving. Werelden waarin de mens zich al net zo gemakkelijk beweegt als in de natuurlijke wereld. Een menselijk vermogen dat de illusie heeft gecreëerd dat de wereld maakbaar is, terwijl Spinoza's passies nog steeds door de wereld gieren.

Maar techniek is ook een bijna biologische vorm van evolutie: niet meer terug te draaien zodra de kennisgeest uit de fles is. Opnieuw een vorm van evolutie met een onvoorspelbare eigen dynamiek. Een oppermachtig land met kernwapens kan bedreigd worden door een kleine groep mensen met kernwapens in een koffer door kennis verworven via internet.

ONS EVOLUTIONAIRE BEWUSTZIJN

De mens is een evolutionair uitstekend aan zijn omgeving aangepast organisme. Misschien is alleen de wereld van de bacteriën en virussen, of de wereld van insecten succesvoller door de in die werelden aanwezige uiterst snelle mechanismen van aanpassing en voortplanting. Het succes van de mens is gebaseerd op zijn in verhouding tot andere dieren zeer grote bewustzijn. Een bewustzijn dat het hem mogelijk maakte zelf de waarden in zijn omgeving te scheppen welke zijn energetische drang naar bevrediging van levensbehoeften konden vervullen.

Is de mens de hoogste trap van de evolutie? Onze eigen mythen zien de mens geschapen als God's evenbeeld en velen geloven dat onbewust ook. Maar dat zal over honderden, duizenden of miljoenen jaren nog maar moeten blijken voor wat betreft de overleving van de soort. Maar toen *homo sapiens* in Afrika opstond en zich over de wereld verspreide had hij alle evolutionair succesvolle, waardevol gebleken functies in fysieke opbouw. Dat vergeten we vaak: dat onze fysieke componenten, bijvoorbeeld de ontwerpen van ons hart, of onze nieren eerder jarenlang getest werden in lagere diersoorten. De scheppende natuur neemt altijd beproefde waarden, hogere kwaliteit, mee in een volgende aanpassing, een soort *pal-effect*. Reeds vanuit het hersencentrum van reptielachtigen werden de basisonderdelen van onze hersenen samengesteld om onze fysieke emoties te besturen en daarmee ons handelen bij gevaar. Als we in razernij ontsteken reageren we nog als cobraslangen.

Ons bewustzijn is enorm, maar grotendeels ontoegankelijk. Ondanks ons zelfbewustzijn handelen we van moment tot moment grotendeels onbewust, we ervaren zelf nauwelijks hoe. Het niet verstandelijk toegankelijke deel van ons bewustzijn is niet alleen het meet en regel systeem van de verschillende lagen in onze levensprocessen en onze motoriek. Het creëert ook al onze percepties van onze externe wereld met behulp van onze zintuigen en die vanuit onze interne wereld met signalen. Het is veel groter dan het verstandelijke deel van ons bewustzijn en kan honderdduizenden malen meer en sneller informatie verwerken. Op basis van het onafgebroken aftasten van de omgeving naar (hogere) waarde, verschaft het bewustzijn de percepties, gevoelsbeelden, ook wel gestalts genoemd, welke de motieven vormen voor ons handelen. Pas daarna ontstaat een min of meer verstandelijk te beschrijven proces van ervaring en kennis.

ECHTE WAARHEID BESTAAT NIET

De waarheid over de wereld kunnen we niet kennen. De optelsom van al die menselijke percepties leidt natuurlijk niet tot de waarheid over wat dan ook in deze wereld. In die zin kan geen enkel oordeel over wat waar is, of niet, worden geveld omdat ieder oordeel zich baseert op percepties van de eigen wereld. Alleen de eigen ervaring is waar, want die is, elk moment van de dag.

Door methodisch een verschijnsel in de wereld (bijvoorbeeld een vallende steen) op dezelfde wijze waar te nemen, door te meten en te experimenteren, door te theoretiseren over oorzaak en gevolg, kunnen we wel samen concluderen dat een steen met 9.9 m versnelling per seconde valt. Tenminste als we met elkaar afgesproken hebben hoeveel lengte een meter is, hoe we tijd meten en wat versnellen betekent. Dit is een intersubjectieve waarheid, niet de waarheid. Een afspraak tussen mensen, subjecten, dat we dit waar zullen noemen.

Iets is dus alleen maar waar omdat we als mensen hebben afgesproken dit als waar te beschouwen. Op het terrein van wetenschappelijke kennis is het slechts bestaan van overeengekomen waarheid geen enkel probleem. Immers wetenschappelijke waarheden werken in de praktijk uitstekend om de wereld voor een deel naar onze hand te zetten. Die soort van waarheden bracht ons op de Maan! Ook hier zeggen de filosofisch realisten: wat maakt het uit of de waarheid wel of niet bestaat. Waar is voor ons alle kennis, die in de praktijk nuttig voor ons is. *Who cares if a theory it true, if it works ? [James]*

Maar buiten de wetenschappelijke wereld bestaan nog andere werelden, waarin geen intersubjectieve waarheden ontstaan om dat ze 'werken'. De wereld van Religie. De wereld van de sociale Samenleving. Al die werelden van Relaties tussen mensen, tussen u en mij. In die werelden discussiëren we dagelijks over wat waar is en wat niet. En dan komen we ieder vanuit onze eigen percepties van de wereld veelal niet tot overeenstemming. Voor mensen om vreedzaam te kunnen samenleven is het begrip dat alle werkelijkheid perceptie is, dat de waarheid niet bestaat, dus zeer essentieel.

Dit boekje is niet de waarheid. Dit boekje bevat alleen mijn percepties van waarheden. Weliswaar percepties welke mede zijn ontstaan door de ervaringen, kennis (deels wetenschappelijk), en oordelen van anderen in de loop van de geschiedenis. Maar in deze combinatie desalniettemin slechts mijn waarheden.

Ecce homo sapiens: hem begrijpen is hem liefhebben (naar Spinoza)

Ecce homo sapiens 1 – zijn behoeften zijn onuitputtelijk. Met een enorm bewustzijn, waarvan een deel dient als kennis- en ervaringsgeheugen, een deel als reflexieve ratio met mogelijkheden van wetenschap, en een ander deel als autobiografische geheugen van het ego. Het ego als het beeld hoe hij of zij zichzelf ziet, niet hoe anderen hem of haar zien. Maar nog vaker als beeld van hoe hij of zij zichzelf zou willen zien, hoe hij of zij zou willen worden. Altijd, dat wel, in relatie en in vergelijking met een andere mens. Een ego dat echter nooit eenduidig is, altijd dubbelzinnig, omdat het een gewenste afspiegeling is, te hanteren binnen de beperkte ratio, van een niet te begrijpen en weinig toegankelijk totaal bewustzijn.

Een bewustzijn dat grotendeels haar interactie met de omgeving, haar ervaringen *deelnemend* beleeft en slechts op momenten *beschouwend* en zelfbewust bezig is. Een bewustzijn dat fundamenteel nog steeds van moment de omgeving scant via zintuiglijke waarnemingen, op zoek naar waarden, kwaliteiten, in die omgeving die bijdragen aan leven en voortplanting via onbewuste automatische percepties.

Dat permanente zoeken wordt nog steeds gedreven door de blinde drang tot overleven en tot macht, de Wil, op basis van een groot scala aan te vervullen behoeften, welke de mens via de beelden van zijn bewustzijn als noodzakelijk ervaart. Die drang vertaalt zich in het bewustzijn nog steeds via primaire emoties en sociale gevoelens. Door reactieve emoties en gevoelens ontstaan in het bewustzijn van moment tot moment *gevoelsbeelden* van op basis van behoeften wenselijke te verwerven kwaliteiten in de externe omgeving *of in de interne omgeving van het eigen zijn*.

Die gevoelsbeelden, *percepties*, vormen de kern van het zoekende waarnemen naar vereiste kwaliteit in de omgeving, naar bevrediging van behoeften. Die *menselijke behoeften* zijn *erotisch* (willen hebben), *thymotisch* (plaats in de sociale groep) en *esthetisch* (het schone) van aard. Bevrediging wordt verworven en ervaren via een apollinisch (rationeel beschouwende) wijze en/of via dionysische (irrationeel deelnemende) wijze.

De Eros: willen Hebben, willen Bezitten, willen Beschermen, willen Kennen, willen Uitdrukken. Drinken. Voedsel. Seks. Slaap. Een Partner. Een veilig plek, een Thuis. Eigendom! Onderzoeken. Verkennen. Experimenteren. Kunst. Onze vrouwelijke kant. Die ons biologisch vooral doet streven naar veel en lekker Eten/Drinken, naar rijkdom in Bezit en vooral naar veel Seks. Leidend thema bij het Westerse consumentisme

De Thymos: bij de sociale groep willen horen en tenminste als gelijke met affectie behandeld willen worden. De groep biedt Veiligheid/Bescherming, Samenwerking bij het vervullen van levensbehoeften, Zekerheid in toekomstperspectief, en niet te vergeten: Spel als uitdrukking van biologisch welzijn. Het respect van de groep bepaalt ons Zelfrespect, onze Waardigheid. Onze mannelijke kant. Leidend thema voor de Westerse zakenman of politicus, maar ook voor de islamitische jonge mannen die zich met bomgordels toegang tot de eeuwige waardigheid verwerven.

GOD BESTAAT

God is natuurlijk menselijke projectie. Iedere beschrijving van welke beeld van God dan ook, dat een mens kan hebben, is een projectie van menselijk bewustzijn. God is menselijke perceptie, menselijk ervaren, menselijk geloven. Geloven is altijd ergens op vertrouwen. (vergelijk het prachtige Amerikaanse woord Faith) De waarheid bestaat niet, waarheid is altijd intersubjectief. Dus ook niet de geopenbaarde waarheid, zoals in de drie monotheïstische godsdiensten welke in het Midden Oosten ontstonden, de Joodse, de Christelijke en de Islamitische vorm, alle drie religies rond een heilig boek, het Woord.

De mens heeft een universeel transcendente behoefte om de eindeloosheid van de schepping, de totaliteit van een menselijk niet te bevatten wereld en met name menselijk lijden toch te begrijpen. Om het wat de Duitse godsdienstpsycholoog Otto stelt het 'numineuze' te erkennen. Dat wat groter is dan wijzelf, in het ongrijpbare, het kwade en het goede. Daarnaast ervaren we op momenten nog het eindeloze verlangen van het kind naar een helpende vader en naar de geborgenheid, de ontferming, van de moederschoot. Het maakt het geloof in het bestaan van hogere krachten voor ons mensen bijna onvermijdelijk en noodzakelijk. Tegenwoordig hoor je vaak bij de niet meer religieus opgevoede jongere mensen dat ze geloven dat er 'iets' is, zonder verdere invulling. Alleen de ervaring van het numineuze en het verlangen is er dus nog.

Je kunt als agnost geloven dat mensen de energetische krachten in onze kosmos nooit zullen kunnen begrijpen, maar in je perceptie maakt je toch een beeld van die krachten. Je kunt als atheïst geloven dat God niet bestaat, althans niet volgens de beelden van bestaande religies maar is datgene waar je kosmisch wel in gelooft iets anders dan een Godsbeeld?

Waar we als mensen de wereld van onze intersubjectieve kennis niet meer als waarheid kunnen delen, is alleen nog sprake van persoonlijk ervaren en kennen. In die eigen wereld is slechts sprake van kennis in de zin van geloof en vertrouwen, zoals Schopenhauer schreef. En als de wereld inmiddels toch al grotendeels individuele persoonlijke perceptie is, waarom zouden mensen dan niet in een God mogen geloven? We geloven toch ook bijvoorbeeld in de Vrije markt – een economisch geloofsconcept? Of in de Vrijheid van meningsuiting omdat we geloven in fundamentele Mensenrechten?

De *Esthetica*: of iets mooi, mooier, of lelijker is. Een beschouwingswijze die het uiterlijk van iets koppelt aan het besef dat schoonheid een kernrol speelt in onze seksuele voorkeuren en derhalve ook betreft op andere zaken, zoals in design en kunst.

Maar alhoewel die drie soorten begeerten in allerlei vormen te combineren zijn (een mooie grote krachtige sportieve auto = bezit, respect en schoonheid), is het einddoel van alle begeerte nog altijd voortplanting, seks (de auto imponeert het vrouwtje).

Ecce homo sapiens 2 – hij is nog steeds maar een geëvolueerd dier. Iedere seconde van de dag bezig zijn met door gevoelsbeelden ondersteunde behoeften te bevredigen, en in die zin als organisme volkomen natuurlijk slechts bezig met zijn eigen belang. Vanuit dat *eigenbelang*, maar ook vanuit gevoelens van zorg, *compassie* en empathie, in staat tot de absoluut noodzakelijke samenwerking met- en hulp aan anderen, ook al betekent dat vaak uitstel van directe eigen behoeften bevrediging.

Maar daarnaast ook nog zeer capabel om met behulp van het reptielenbrein, dat diep evolutionair in zijn basisbrein nog aanwezig is, *uiterst wreed en agressief* met soortgenoten en met de rest van de natuur te concurreren om voort te bestaan, om hulpbronnen, om een betere plaats in de menselijke sociale organisatie en om partners voor voortplanting. Met een kwaadaardigheid die genoeg kan scheppen, zichzelf beter kan voelen, door het lijden van anderen.

Concurrentie welke ook in deze tijd nog steeds leidt tot het bejagen van andere dieren, van individueel geweld tussen mensen, en geweld tussen groepen mensen. Dat hoeft niet altijd fysiek geweld te zijn. Het een ander uit jaloezie of andere concurrentiereden kwaad doen kan ook via sociaal of psychisch geweld. Een agressie die zich daarnaast vaak ook nog in het eigen bewustzijn in wrok wortelt, waardoor het ook permanent de gevoelsbeelden van de wereld om hem of haar heen beïnvloed. En zijn of haar egokijk op zichzelf.

Ecce homo sapiens 3 – hij handelt op basis van wat hij gelooft. Het bewustzijn uit zich in een continue stroom van *ervaren*, van gevoelsbeelden over de kwaliteiten van de omgeving op basis van behoeften, op basis waarvan gehandeld kan worden. *Die gevoelsbeelden worden vooral gevormd door wat een mens gelooft, niet wat hij weet.* Althans wat zijn bewustzijn gelooft. Want het kennis/ervaringsgeheugen en het autobiografische geheugen is gevuld met informatie die per definitie niet waar is, althans in wetenschappelijke zin. Het is een mix van overtuigingen en feitelijke empirische kennis passend voor het leven van dit individu. En zoals we wetenschappelijk weten: als je geloofsoordelen via de ratio combineert met wetenschappelijke kennisoordeelen, krijg je per definitie weer geloofsoordelen. Dat Ahmed mogelijk een terrorist is, leiden we af uit het geloof dat de meeste terroristen moslims zijn.

De mens handelt, zelfs met zijn ratio, bijna uitsluitend op basis van wat hij gelooft, *op zijn overtuigingen*. Overtuigingen die gevormd zijn door genetica, en geleerd via ouders, opvoeding en omringende cultuur. Overtuigingen waarmee hij zijn drang tot macht, zijn gedrag in de hier en nu wereld stuurt.

WETEN EN GELOVEN

Bij het kijken naar de wereld om ons heen zouden we eigenlijk altijd een helder onderscheid moeten maken tussen wat we van die wereld weten en wat we over die wereld geloven.

Weten is het kennen van de wereld op basis van waarnemingen. Empirische kennis dus. In principe moet empirische kennis met de wetenschappelijke methode te onderbouwen zijn.

Geloven is het kennen van de wereld op basis van vertrouwen. Wetenschappelijk is geloof niet te bewijzen. Maar we hebben zoveel vertrouwen in dat geloof dat we op die basis durven te handelen. Iemand die echt gelooft dat hij kan vliegen, zal dat zeker proberen door van iets hoogs af te springen.

Meestal is sprake van een tussenvorm, speculatieve kennis op basis van bestaande wetenschappelijke theorieën. Of kennis die gedeeltelijk geloof en gedeeltelijk weten is.

Juist omdat we het onderscheid tussen weten en geloven niet altijd helder hebben, ontstaan oordelen over de wereld, welke uiteindelijk alleen maar oordelen uit geloof zijn.

Een (simpel) voorbeeld:

Socrates is een Griek (dit weten we feitelijk)

Alle Grieken zijn Dieven (dit geloven we)

Socrates is een Dief (dit is een logisch oordeel vanuit ons geloof)

Een andere variant:

Socrates is een pedofiel (dit geloven we, want hij werd door de rechtbank veroordeeld voor het bederven van de jeugd van Athene, ook al kennen we de feiten niet)

Socrates is een Griek (dit weten we feitelijk)

Alle Grieken zijn pedofielen (dit is een onlogisch oordeel vanuit geloof)

[actueel: vervang Griek door moslim en dieven of pedofielen door terroristen]

Steeds weer blijkt dat misschien wel 90 % van ons oordelen en handelen gebaseerd is op geloven en niet op weten. Daarom is in de tekst van dit boekje zeer zorgvuldig geformuleerd op basis van het onderscheid van die twee soorten kennen.

In wat iemand gelooft, speelt empirische kennis en waarheid dus maar een kleine rol. En de logica van argumenten wordt eerder gebruikt om dat wat wordt geloofd aan te tonen, dan om overtuigingen te veranderen. Een doorzicht dat nog altijd door populistten wordt gebruikt om de onvrede van het collectieve geloof te mobiliseren ten behoeve van eigen macht. Dat doorzicht heeft de mens eeuwenlang gedreven om filosofisch rusteloos te zoeken naar onveranderlijke waarheden ter vervanging van een eindeloze verzameling subjectieve overtuigingen.

Ecce de Westerse mens 4 – hij gelooft nog steeds in zijn ratio als kern van superieur menszijn, als evenbeeld van God. Het *totale bewustzijn*, zo weten we aan het begin van de 21^e eeuw, is echter veel *intelligenter* in het doorzien van de wereld *dan de ratio*. Het kan onnoemelijk meer aspecten en oneindig veel sneller informatie verwerken dan de ratio. Het brengt als uit een borrelende bron voortdurend integrale informatie over de directe ervaring van het moment naar boven in de vormen van vloeiende beelden begeleid door uiterst gedifferentieerde gevoelens, percepties. Informatie zo rijk dat de ratio reflectief sterk moet abstraheren en reduceren om er wat mee te kunnen doen. Informatie zo verschillend in kleurschakering, dat volgens Wittgenstein het meeste onuitspreekbaar is, de taal te arm is om haar uit te drukken.

Dat moet ook wel zo zijn, want de mens zou niet kunnen functioneren als hij alleen zou kunnen handelen op basis van rationele reflectie. Het bewustzijn verschaft van seconde tot seconde de *motieven* om te handelen via de percepties welke ze verschaft. En bedenk wel: handelen bestaat uit niet meer dan motorische bewegingen (zitten, staan, lopen en liggen) en communicatie naar jezelf, met anderen of met machines via gedachten, stem of handbewegingen.

En juist omdat de motieven niet gestuurd worden maar omhoog borrelen, handelen we niet echt met een *vrije wil*. Onze motieven zijn veelal een onbewust gegeven. Op basis van die motieven kunnen onze keuzen echter nog zeer breed maar ook uiterst beperkt zijn. Dat hangt inderdaad af van de situatie waarin we verkeren, onze dispositie ten aanzien van genen, opvoeding/cultuur (welke gedragsregels ons werden ingeprent), de scholing die we hebben gekregen en ja, dan ook nog de intelligentie van de ratio. Die combinatie creëert, gegeven onze motieven de handelingen welke we kunnen overwegen. Gelukkig wel in een omgeving die we qua oorzaak en gevolg meestal als redelijk deterministisch kunnen overzien.

Ecce de Westerse mens 5 – nog steeds op zoek naar Morele kwaliteit

Zowel voor pure biologische overleving, als voor samenwerking in en tussen groepen, als in haar intellectuele ideeën, is de mens permanent op zoek naar een bijzonder soort waarde, kwaliteit. Naar *leefregels voor gedrag*, naar *morele kwaliteit*, die de overleving en voortplanting van de soort, de sociale organisatie en de individuele levens kunnen sturen naar hogere niveaus. Naar waarden van *biologische, sociale en intellectuele morele kwaliteit*. Daarbij zijn het de intellectuele ideeën, die de regels voor de sociale moraliteit sturen. In deze is echter geen sprake van evolutie, in de zin dat bereikte sociale en intellectuele kwaliteiten behouden blijven.

DE KOSMISCHE ENERGIE VERVULT ALTIJD HAAR KWALITEIT

De kosmos is geen chaotisch systeem. De eindeloze stroom van energie en gematerialiseerde energie in onze kosmos is geen ongeordende chaos. Die stroom is van kosmisch tot quantumniveau gericht op het vervullen van Waarde, op Kwaliteit. In relatie tot de Zon vervult onze planeet haar waarde, haar kwaliteit, volgens de wetten van de zwaartekracht. Op het diepste voor ons kenbare niveau dansen de quanta in de ritmes van hun eigen kwaliteit.

Op anorganisch niveau hoeft de materie niet te zoeken naar haar noodzakelijke waarden in de omgeving. Een vallende steen versnelt haar snelheid met 9.9 m per seconde. In de anorganische wereld is de kwaliteit intrinsiek aanwezig. De anorganische wereld reageert op haar buitenwereld volgens natuurkundige wetten van oorzaak en gevolg op de 4 basiskrachten in het heelal. Zuurstof en waterstof scheppen water naar hun waarden, dat is hun dynamische kwaliteit

Levende organismen zoeken naar kwaliteit in hun omgeving. Vanaf het moment dat het eerste eencellige leven ontstond op aarde in de oersoep van aminozuren, begon die tomeloze drang om in de omgeving te zoeken naar waarde, waarmee het leven gecontinueerd kan worden. Zodra die waarde is gevonden, handelt het leven: wordt die waarde door het levend organisme opgenomen ter vervulling van behoeften tot doorgaan met leven.

Het streven naar vervulling van waarden is het streven naar het Goede. Gezien vanuit de biologie is voor ieder levend wezen, ook voor ons als mensen, het streven naar het opnemen van waarden uit de omgeving, het streven naar kwaliteit, hetzelfde als het streven naar het Goede. Naar datgene wat voortzetting en doorgeven van het leven mogelijk maakt. Het probleem hoe moreel 'juist' te handelen is op biologisch niveau fundamenteel niet aanwezig. Ieder levend organisme streeft onbewust vanuit haar aard in haar omgeving naar het voor haar Goede, naar Waarde, naar Kwaliteit. In die zin is volgens Pirsig sprake van intrinsieke biologische moraliteit. Op biologisch niveau kan het leven niet anders dan moreel handelen.

De filosofische vraag naar het Goede kan nooit los staan van onze biologie. Zelfs op het hoogste scheppende niveau van de mens in wetenschap, kunst en cultuur, is het ons biologisch gedreven onderbewustzijn, dat in haar percepties, haar ervaren beelden van haar buiten- en binnenwereld zoekt naar de waarden, die op dat moment voor hem of voor haar van belang is, aan zijn of haar behoeften voldoet. Een voortdurend onophoudelijk onbewust zoeken naar het voor haar of hem Goede, naar de statische en de dynamische Kwaliteit van zijn of haar wereld.

Het religieus of filosofisch rationeel verstandelijk geformuleerde morele Goede, datgene waar mensen naar zouden dienen te streven, kan nooit los staan van het overweldigende menselijke totale bewustzijn met haar onbeheersbare energetische drang. Percepties, ervaren, kennen en handelen zijn niet te allen tijde te sturen met ons verstand. Ieder nieuwe mens moet het steeds opnieuw leren. De Westerse samenleving heeft 2500 jaar kennis op het gebied van het Goede, op het gebied van Ethiek, maar het lijkt soms wel of we dat de laatste 50 jaar compleet vergeten zijn.

Ze kunnen door regressie weer op een lager niveau komen. Zo leidden de intellectuele ideeën over menselijke vooruitgang via concepten als fascisme en communisme, gecombineerd met de menselijke drang tot macht, tot de grootste moordpartijen in de geschiedenis, naar Auschwitz en naar de Goelags.

Eenmaal vastgelegd worden regels voor sociale omgang en voor rechten en plichten van ieder individu in de sociale samenleving niet vanzelf gevolgd. *Eigenbelang en kwaadaardig agressief gedrag zijn nog altijd sterker dan gevoelens van empathie en compassie.* De drang to leven en macht is niet alleen te sturen via intellectuele regels over 'behoren'. Ook het afdwingen via het op jonge leeftijd routinematig herhaald leren, via angst aanjagen, schaamte oproepen, vernedering en materiële of fysieke dwang door de samenwerkende groep blijven noodzakelijk.

Filosofie op basis van biologie

Verdere evolutie in biologie en bewustzijn is voor de mens niet mogelijk. Intellectuele evolutie naar hogere kwaliteit moet per definitie steeds weer door een volgende generatie in stand worden gehouden en zo mogelijk uitgebreid. Maar het omgekeerde is zeer wel mogelijk in de strijd om overleving en voortplanting van de mens, tussen mensen en met alle andere organismen in onze inmiddels bedreigde anorganische leefwereld van de aarde. Massale regressie van de menselijke beschaving door onderlinge massa vernietiging is nog steeds een mogelijke realiteit.

In de 21^e eeuw dient de filosofie en vooral de ethiek zich aan te passen aan de nieuwe neurobiologische, evolutionaire en kosmische inzichten. De mens wordt grotendeels nog bepaald door zijn biologie, vooral door zijn onvermijdelijk en agressief op behoeften gerichte bewustzijn en dat in een inmiddels van zingeving ontdane Kosmos.

Het is filosofisch zinloos om verder te zoeken naar het *Ware*. Wetenschappelijke intersubjectieve waarheid is de enige waarheid die we als mensen echt kunnen delen. De rest is een zaak van gedeelde percepties, overtuigingen en taal. Naar het *Schone* zullen we altijd blijven zoeken, ook gedreven door de biologie van onze erotiek. Maar naar het *Goede* zullen we verder moeten zoeken in veel dichtere aansluiting bij onze biologische gegevenheden. Daarop moeten we opnieuw de intellectuele ideeën toetsen welke de samenbindende krachten bepalen in iedere gemeenschap van samen werkende, samen wonende en samen levende mensen.

Slot

Maar hoe de toekomst van de mens ook zij: de quantum deeltjes zullen in de kosmos hun energetische patronen voort blijven dansen in transformaties van materie op het ritme van de 4 aanwezige krachten in briljante wervelingen van de waarden van schitterende wiskundige formules. Leven kan altijd van voren af aan ergens in een kosmos beginnen in een omgeving met de juiste dynamische Kwaliteiten. En waar leven is, zal altijd opnieuw bewustzijn ontstaan.

Met dank aan Spinoza, Schopenhauer, Wittgenstein, Pirsig en Sloterdijk, filosofen, Darwin, Damasio en Davies, wetenschappers.

Met referentie aan de filosofen Plato, Aristoteles, Augustinus, Aquino, Descartes, Hobbes, Hume, Kant, Marx, Nietzsche, Popper, Merleau Ponty, Foucault, Lyotard en Magee.

**Deel 2 : Metafysica en Biologie:
wat zijn de grondslagen van ons bestaan?**

Deel 2 : Metafysica en Biologie: wat zijn de grondslagen van ons bestaan?

Wat kunnen we 'kennen'? De metafysica (letterlijk: boven de natuurkunde) beweegt zich qua theoretische beschouwing langs de randen van het menselijk kenvermogen, van de grenzen van datgene wat we überhaupt zouden kunnen weten, als we de meetinstrumenten zouden hebben. Die grenzen worden bestudeerd in het vak epistemologie, hetgeen nodig is om überhaupt iets ontologisch (letterlijk 'Zijns' kunde) te kunnen poneren: iets over wat 'Zijn', met of zonder bewustzijn, wat 'Bestaan' eigenlijk is.

Als mensen hebben we van minuut tot minuut onze ervaringen (met daarin begrepen onze kennis) van de wereld om ons heen. We hebben ook transcendente ervaringen, ervaringen die de beperkte werkelijkheid van onze zintuigen en verstand overstijgen, meestal in de vrije natuur, door muziek, literatuur of andere kunst, of in religie. Maar die ervaringen zelf kunnen we nauwelijks benoemen: in gedachten en taal weergeven.

Waarom zijn überhaupt metafysische beschouwingen nodig? Binnen 10 jaar zullen we op basis van de huidige wetenschappelijke methoden de wereld en de kosmos kennen. Van enige seconden na de grote knal die het heelal deed ontstaan tot de chaotisch energetische wereld van de subatomaire deeltjes, quarks, waaruit alle materie (dus ook de mens) is opgebouwd en de 4 basis krachten welke overal in het heelal werkzaam zijn: zwaartekracht, elektromagnetisme en de sterke en zwakke kernkrachten in de atomen.

We weten niet waarom de dode materie een overgang maakte naar leven en bewustzijn. En dat zullen we ook nooit weten (de kansen daarop waren immers in ons universum gigantisch klein en bij kleine afwijkingen in de werking van het heelal zou het nooit gebeurd zijn). Derhalve spreekt de wetenschap maar van toeval, bij gebrek aan andere wetenschappelijke verklaringen. Maar wie wil nou onze wereld en de mensheid zien als iets toevalligs? Dan heeft onze wereld zéker geen enkele betekenis.

Over wat er voor de big bang was kunnen we niet theoretiseren, alleen speculeren, want er zijn geen waarnemingen mogelijk. Dat er quarks bestaan zal empirisch waarschijnlijk aangetoond gaan worden, maar quarks vallen theoretisch per definitie buiten eenvoudige oorzaak/gevolg relaties. Dezelfde quark kan zelfs theoretisch op meer plaatsen tegelijkertijd aanwezig zijn, hetgeen ons menselijk bevattingvermogen eigenlijk al te boven gaat.

Met de vragen rond die macro- en microkennisgrens van de wereld, en überhaupt ons kenvermogen, kunnen we ons dus alleen metafysisch bezighouden.

Hoe ervaren wij mensen de werkelijkheid? We kunnen als mens iets buiten onszelf, een "ding an sich", nooit kennen. Immers we ervaren, wat dan ook, alleen met onze zintuigen en met onze verstandelijke redeneringen. We kunnen van alles met een steen uithalen, we zullen nooit weten wat het is om een steen te zijn. Hoe het is om een ander mens te zijn trouwens ook niet.

Ons leven bestaat uit ervaringen in de wereld, waarin we als mens verschijnselen waarnemen (waarop we reageren) die de buitenwereld via onze zintuigen in onze geest oproepen. Die verschijnselen zijn dus fenomenen, ze bestaan niet écht, ook al doen we met zijn allen wel 'alsof' ze echt zijn. Die verschijnselen zijn dus niet inherent aan dat wat buiten ons ligt. Dit was de immense bijdrage aan de metafysica van de filosoof Kant.

Schopenhauer vulde deze beschouwing op uiterst belangrijke wijze aan. Het enige 'ding an sich' dat we wel een beetje van binnen kunnen kennen, zijn wij zelf. Wij nemen niet alleen waar wat er buiten ons gebeurt, maar ook wat er binnen ons gebeurt zowel puur lichamelijk als in ons ego-bewustzijn.

Wat we van onszelf kunnen weten is echter ook aan beperking onderhevig: een groot deel van de 'verschijnselen' in onszelf vinden onbewust plaats. En Spinoza stelde al dat ons ego-bewustzijn zelf niet automatisch een plek is van ware kennis en feiten, maar slechts van zaken waarvan we geloven dat ze ons leven ten goede komen, of waar we denken slechter van te worden. En dus kun je logisch concluderen dat in feite voor ieder van ons de werkelijkheid in feite alleen onze eigen persoonlijke perceptie is. En die conclusie trok Schopenhauer in de 19^e eeuw al, voordat de neurobiologen en de psychologen van onze tijd dit bevestigden.

Hoe kent de mens de wereld? Schopenhauer legde nogmaals de filosofische basis voor de complete filosofie van de menselijke kennis ('de principes van de toereikende grond'): als het afgebakende onderzoeksgebied voor de vraag: waarom? De menselijke geest legt causale verbanden in zijn waarnemingen van zijn buitenwereld.. Met behulp van de menselijke ordeningsprincipes van plaats en tijd zijn logische/wiskundige beschrijvingen mogelijk. Zelf reageert de mens met zijn acties op de motieven uit zijn onderbewuste, ook een causaliteit. In combinatie tussen zijn buiten- en zijn binnenwereld kan de mens dan oordelen vellen over wat voor hem waar is en wat niet waar. Deze beschrijving uit 1813 is volledig in overeenstemming met de 21^e eeuwse theorieën over het neurobiologische functioneren van het menselijk bewustzijn, zoals die van bijvoorbeeld Antonio Damasio.

Eerder al in de 17^e eeuw benoemde Spinoza de 4 manieren waarop mensen de wereld kennen: via zijn gevoelsbeelden (de verbeelding), via logica, via verworven empirische kennis en via gerijpte diep ingebedde kennis en levenservaring (de intuïtieve kennis: verworven inzichten). Spinoza was toen al zo pessimistisch te denken dat de meeste mensen in hun leven niet echt voorbij de eerste twee soorten kennis komen.

Kennis van de wereld met zijn vele pluriforme verschijnselen kan alleen tot stand worden gebracht via analyse (naar samenstellende delen) of synthese (naar hogere eenheden) door abstractie naar een concept en pas naar anderen over te brengen via taal. Het besef ontbreekt vaak dat iedere vorm van kennis slechts een armzalige afspiegeling is van de werkelijkheid: abstracte concepten (die zelf niet bestaan) en het gebrekkige hulpmiddel taal doen altijd volstrekte afbreuk aan de totaliteit van menselijke ervaring. De geografische kaart van een gebied is niet het landschap.

De Nederlandse filosoof Fred Ankersmit: ..de meest diepgaande theorie is nog steeds een afgrond van vulgariteit vergeleken met zelfs de meest eenvoudige mens en de volle rijkdom van zijn of haar ervaring in de wereld.

Bedenk eens: al die prachtige kleurschakeringen in de natuur bestaan letterlijk niet. Het zijn slechts vormen van lichtbrekingen op de objecten op ons netvlies; maar oh wat een sublieme ervaring!

Hoe bestaat de werkelijkheid dan? Er bestaan net zoveel werkelijkheden als er mensen op en andere levende wezens op de wereld zijn. Zonder waarnemer bestaat er helemaal niets.

Natuurlijk, als ik dood ga, zijn er nog voldoende andere waarnemers, die een stuk van dezelfde wereld zien, die ik ook zag. Maar nooit dezelfde wereld.

Naast onze zintuigen hebben we als mensen een aangeboren intellect, waarmee we objecten, die we in de wereld om ons heen met die zintuigen waarnemen, op een bepaald tijdstip kunnen "begrijpen". Aanschouwen naar de plaats die het object in de wereld in neemt (dichtbij/veraf/ massa) en naar oorzaak en gevolg (hoe dicht ik naar een berg toe wandel, hoe groter deze wordt) en naar analogie (dit lijkt op dat). Iedere zintuiglijke waarneming (zelfs indien geholpen door wetenschappelijke meetinstrumenten) wordt door de mens geplaatst in een raamwerk van tijd, plaats, causaliteit en analogie. Iets anders kan hij niet.

We kunnen ons wel andere soorten zintuigen voorstellen (zoals we die bijvoorbeeld bij dieren en planten zien), maar zijn niet in staat wat dan ook te begrijpen buiten dat intellectuele raamwerk. We kunnen echter wel meer "ervaren" dan we kunnen begrijpen. We kennen, weten meer, dan we kunnen verwoorden. We zijn letterlijk intelligenter, hebben meer inzicht, dan ons bewuste rationeel verbale intellect. Maar we blijven afhankelijk van waarnemingen.

Stel u eens voor dat u zonder reden zomaar dagen opgesloten wordt in een pikdonkere geluidsdichte kamer. Zonder zintuiglijke waarnemingen verliest u alle gevoel van tijd en plaats. Tenzij u het volhoudt te leven in met allen de beelden van uw binnenwereld, bestaat er geen werkelijkheid meer en wordt u als het lang duurt volkomen psychotisch. Folteraars hebben daar door de eeuwen heen gebruik van gemaakt.

Wat kunnen we wetenschappelijk weten? Wetenschappelijk onderzoek is gebaseerd op waarneming van de verschijnselen in de werkelijkheid om ons heen, op meten, rekenen en het bouwen van een representatie (Schopenhauer), model, afbeelding, theorie waarin oorzaak en gevolg van verschillende waarnemingen logisch worden verklaard, mede op basis van reeds bestaande theorieën. Het liefst moet zo'n theorie een voorspellende waarde hebben en zo zijn beschreven dat andere wetenschappers haar kunnen controleren, dezelfde testen uit kunnen voeren met dezelfde resultaten.

Als een wetenschapper van voldoende statuut een goed onderbouwd onderzoek publiceert, zullen andere wetenschappers daar hun kritische kanttekeningen bij plaatsen, maar uiteindelijk zal die toevoeging aan de wetenschappelijke kennis als een volgende aanvullende voorlopige waarheid worden aangenomen. Maar dat kan even duren: de relativiteitstheorie van Einstein werd lange tijd niet serieus genomen: hoe kon zo'n jonkie dergelijke fundamentele kosmische beschouwingen tot stand brengen, hij viel als student niet eens op bij zijn docenten...

Dit toont een bijzonder kenmerk van 'waarheid', zelfs van wetenschappelijke: het is altijd intersubjectieve waarheid. Iets is 'waar' omdat een groep mensen (in dit geval wetenschappers) met elkaar overeenkomt datgene voortaan als waar te beschouwen.

Kijken wetenschappers op dezelfde manier naar de werkelijkheid? Natuurlijk niet. Een natuurkundige, een scheikundige, een taalkundige, een musicoloog, een politicoloog kijken allemaal vanuit hun eigen invalshoek naar de wereld. Ze pogen andere fenomenen in diezelfde wereld te verklaren, terwijl de wereld zelf in ieders perceptie een ongedeelde werkelijkheid is.

Voor alle kennis is vereist dat geabstraheerd wordt naar concepten. De pluriformiteit van de miljarden bomen op de wereld worden terug gebracht naar het concept 'boom'. Handig voor de theoretische kennis, maar op geen enkele wijze een beschrijving van de bomenwereld. 'De boom' bestaat eenvoudigweg niet. Hetzelfde geldt voor onderzoek. We kunnen een appel op allerlei wijzen onderzoeken, zelfs opeten, maar we zullen nooit de werkelijkheid weten van wat het is om een appel te zijn, hoe de blinde levensenergie in die appel zijn weg vindt.

Wat is dan waarheid? Geen enkel oordeel, over wat waar is en wat onwaar, ook wetenschappelijke niet, over wat dan ook, is geldig voor iedere plaats, ieder tijdstip en iedere combinatie van omstandigheden in onze kosmische wereld. Alle waarheid is per definitief relatief.

Natuurlijk laat ik hierbij de 'geopenbaarde waarheden' van de verschillende religieuze stromingen buiten beschouwing. Maar die komen nog wel aan de orde. Tenslotte zijn miljarden mensen overtuigd van de uit de transcendente wereld tot ons gekomen waarheden. Trouwens bijna iedere mens, ook ik, geeft dagelijks zijn eigen leven vorm op basis van zijn persoonlijk ervaren waarheden, maar meestal meer op basis van wat we "geloven" dan van op basis van wat we zeker "weten" en meestal houden we datgene voor "waar", dat in ons eigen belang is, of in dat van de groep waartoe we behoren.

Wat kunnen we dan zeker weten? Niets. Menselijke ervaring en wetenschappelijke kennis bieden echter dagelijks wel voldoende zekerheid om als mens niet gehinderd door totale onzekerheid te kunnen functioneren. Maar die zekerheid van kennis is wel een stuk groter dan die van de gemiddelde mens in de Middeleeuwen. Toen was er zo weinig empirische kennis dat zelfs eenvoudige verschijnselen van oorzaak en gevolg bijna altijd iets magisch hadden.

Het kenmerk van wetenschappelijke kennis is dat die qua methode altijd uitgaat van tijdelijke zekerheden op basis van de laatste nog niet als onjuist bewezen theorieën. Zwanen zijn wit, dat is zeker, zolang we nog geen zwarte zwanen hebben gesignaleerd, hoeveel wetenschappers er ook naar op zoek zijn.

Is er een grens aan wat we wetenschappelijk kunnen weten? Ja. Zodra we verschijnselen niet meer kunnen waarnemen, of waarnemingen niet kunnen meten of ermee kunnen rekenen, dan kan er alleen nog sprake zijn van speculatie. Wetenschappelijk wordt er veel gespeculeerd. Maar het is geen weten, zelfs geen tijdelijk en met onzekerheid weten, het blijft speculatie. Toch worden in de Westerse cultuur speculaties van wetenschappers eerder intersubjectief als waarheid gezien, eigenlijk 'geloofd' dus, dan speculaties over waarheid door niet-wetenschappers. Zelfs de opinie van een professor over een onderwerp buiten zijn vakterrein telt meestal meer dan die van een willekeurige burger.

Dat heeft er mede mee te maken dat mensen vaak pas iets voor 'waar' aannemen als ze er zelf ervaring mee hebben opgedaan, of door anderen daarvan overtuigd zijn. Mensen laten zich zelfs door 'feiten' vaak niet snel ergens van overtuigen.

De mens manipuleert en transformeert met behulp van (wetenschappelijke) kennis zijn natuurlijke omgeving, maar heeft daarbij niet het kenvermogen om vast te stellen wat de

uiteindelijke gevolgen zijn van zijn handelen op zijn eigen voor zijn overleving essentiële leefomgeving. Een feit waar in de euforie van nieuwe wetenschappelijke toepassingen bijna nooit aandacht aan wordt besteed.

Bestaan wetenschappelijke wetten eigenlijk wel? Ze bestaan in de wereld van de Ideeën. Het getal twee is een idee, niet iets wat we kunnen waarnemen. We kunnen zien dat als een steen van een rots valt, hij steeds sneller valt, maar dat die met 9.9 m per seconde versnelt, kunnen we niet zien, alleen meten. Dus wederom: bestaat die wet dan 'echt'?

Dat is het significante punt achter Plato's filosofie over Ideeën. We zien onze werkelijkheid slechts als afspiegeling van een echtere werkelijkheid van Ideeën. Omgekeerd projecteren we zelf onze eigen werkelijkheid, ideeën op de wereld om ons heen. Zoals bijvoorbeeld Hegel, Bentham of Marx die de wereld in de 19^e eeuw verklaarden en wilden veranderen op grond van hun eigen idee-ale wereldbeelden.

Bestaat toeval? Spinoza beschreef het al. De hele kosmos, onze wereld, ons leven, bestaat uit een niet te benoemen aantal processen van Oorzaak en Gevolg. Die processen gaan eindeloos door, bestaan permanent naast elkaar en zijn interdependent met elkaar. Zelfs in een enkel mensenleven grijpen ontelbare complexe processen van oorzaak en gevolg op elkaar in.

Ik kreeg vanmorgen een lekke band bij Amersfoort. Dat kwam door een spijker op de weg. Waarschijnlijk afgefallen van een vrachtauto met bouwpuin. Als u zich bedenkt wat nodig was voor deze gebeurtenis: ik 'moest' naar Amersfoort. Ik ging op een bepaald tijdstip van huis. Die spijker was nog niet in een andere band terechtgekomen. Dat bouwpuin was kort voor mij op de weg gepasseerd. Die spijker was niet in de berm terecht gekomen. Die chauffeur....

Wij mensen zouden deze gebeurtenis als toevallig en als pech omschrijven. Maar zoals Spinoza al vaststelde: toeval bestaat niet, slecht het niet volledig kunnen omschrijven van de processen van oorzaak en gevolg welke aanleiding gaven tot de gebeurtenis. De vlinder in Afrika als oorzaak van de orkaan in New Orleans.

Kan de wetenschap de mens zelf ooit volledig transparant verklaren? De verwachting is dat we dat tegen het jaar 2100 wel zullen kunnen. Ik geloof het echter niet. Zelfs 1 mens is al te complex:

- De mens is een verzameling van 11 triljoen cellen en bacteriën (we leven met ze samen..)
- Het menselijk organisme kent vele motorische en organische functies.
- De menselijke geest en het menselijk lichaam vormen 1 megasysteem, biologisch bestaat er geen verschil tussen lichaam en geest.
- Het menselijk bewustzijn kent een groot aantal verschillende lagen van meet- en regelkringen welke interdependent zijn (van compleet onbewust tot zeer bewust).
- Ieder mens bezit een unieke erfelijke en unieke kennis-, ervarings- en autobiografische kenniscomplexen.

- Ieder mens bezit zijn eigen biologische drang tot leven die qua actie zeer onvoorspelbaar (dynamisch non-lineair) kan zijn in verschillende omstandigheden.

Zouden we een dergelijk systeem over 100 jaar volledig kunnen simuleren en dan ook nog in interactie met anderen, in groepen of in een wereld van 10 mrd mensen? Wellicht kan de ontwikkeling van de chaostheorie ook hier nieuwe inzichten brengen net als voor complexe klimatologische systemen.

Is transcendente kennis mogelijk? Zoals Schopenhauer constateerde: iedere vorm van onderzoek eindigt via analyse of synthese in het transcendente. Datgene wat niet te kennen valt. Wat vooraf ging aan de big bang of wat er na de quarks komt. Hoe en waarom dat schitterende (soms als lyrisch te ervaren) ideeën systeem van natuurkundige wetten en wiskundige modellen al na tiende seconden na de grote klap opeens ontstond in de nieuwe uitdijende kosmos.

Alle beweringen over het transcendente dienen per definitie als geloof en in vertrouwen te worden aanvaard. Vaak is op dit terrein sprake van intuïtieve kennis (bijv. Spinoza's Godsbeeld). Schopenhauer was niet religieus. Maar hij achtte de mens vrij om in volle bewustzijn zijn eigen transcendente waarheden te aanvaarden, omdat hij niet anders kan dan transcendente ervaringen (welke ieder mens heeft) op de een of andere manier te duiden. Hij was tegen de kerkelijke instituten van zijn tijd, maar accepteerde volledig de menselijke perceptie van religieuze ervaring want die waren werkelijkheid, alleen niet zijn werkelijkheid.

Is wetenschappelijk zinvolle speculatie op het transcendente mogelijk. Nee. Duidelijk is echter wel dat de kosmos geen, althans voor de mens, kenbaar doel heeft. Iedere verklaring is minstens even goed als de volgende en dienen in geloof en vertrouwen te worden aanvaard.

De beroemde astronoom Davies speculeerde op 6 mogelijke kosmische verklaringen van de gebeurtenissen voor de grote klap en het ontstaan van leven.

- Een absurd universum: het is er op onverklaarbare wijze, leven is toevallig.
- Het is een uniek universum: het kan niet anders dan dat het bestaat met levende organismen. Het universum verklaart zichzelf, alleen wij weten nog niet hoe.
- Onze kosmos is een oprisping van een systeem van multiversa: een van een oneindig aantal kosmosen. In ons heelal waren toevallig de juiste omstandigheden aanwezig voor het ontstaan van leven.
- Onze kosmos wordt voortgedreven door een kracht die streeft naar bewustzijn (en dus naar leven).
- Intelligent design: alles is geschapen door een hoger onbegrijpbaar wezen.
- Onze kosmos is pure virtual reality. Een nepuniversum. Een droom in een droom.

Volgens Davies mag ieder van ons zijn eigen verklaring geven, welke even goed is als de zijne. Echter vanuit zijn eigen perceptie gelooft hij en vertrouwt hij zelf er het liefst op dat er sprake is van een kosmische kracht welke eindeloos door zal gaan hogere vormen van bewustzijn te creëren, ook als de mens zichzelf vernietigd.

Het is dus logisch dat er veel (ook christelijk) religieuze wetenschappers zijn. De openbaringen uit het oude testament en de getuigenissen van de apostelen over Jezus Christus kunnen in mythische zin de hele schepping en de werkelijkheid prima verklaren.

Is er iets metafysisch te zeggen over goed en kwaad? Nee. Goed en kwaad zijn menselijk begrippen. Er bestaat geen kwaad in de wereld of in de kosmos dat overwonnen moet worden. Het enige wat we buiten onze menselijke samenleving bij andere levende wezens kunnen constateren is het Bellum Omnium, de eeuwige strijd om het voortbestaan en de voortplanting gedreven door (Schopenhauers) blinde energetische levensdrang.

Wat we wel kunnen zeggen: alle materie is energie : $E=MC^2$. Alle materie, ook de mens, bestaat uiteindelijk uit kleine chaotische energievelden, die naar eigensoortige oorzaak en gevolg op elkaar reageren. De eenheid in ons heelal ligt dus in pure Energie, in pure Kracht. Zo zou je dus ook de Force Vital van de filosoof Bergson kunnen omschrijven. Of de eindeloze 'Stroom' (flow) van de Chinese wijzen: de Tao. Of God's scheppende kracht. Intellectueel geef ik de voorkeur aan de Tao. Omdat het beeld van de Tao geen automatische emotionele percepties oproept van God als de Vader uit mijn christelijke achtergrond.

Maar in de ondergrond van die wolkjes energie, van dat Ene, buiten de fenomenen, kunnen we nooit doordringen. Dat concludeerden Kant en Schopenhauer al: de noumenon is niet te kennen. En daar ligt de link met de filosofieën van de Oosterse culturen.

Wat is Tijd? Filosofisch bestaat de Tijd en bestaat ze niet. Dat zei Aristoteles al. Het Heelal, de Aarde, alle dode en levende Natuur is in zijn geheel op het diepste niveau uiteindelijk slechts een vorm van oprispende energetische wolkjes is, wij mensen ook dus. Energie is beweging en slechts beweging, beter gezegd transformatie van de ene naar de andere toestand van een verschijnsel creëert in de menselijke geest de Tijd.

Op kosmisch niveau, noch op micro niveau bestaat Tijd. Wetenschappelijk ook niet, want wiskundig is altijd veronderstelling van oneindigheid noodzakelijk, dus het niet bestaan van Tijd. En een quark die tegelijkertijd kan bestaan en niet kan bestaan, en dat nog wel op meerdere plaatsen, toont al aan dat in de kosmische basis tijd geen element is. Ook tijd is voor ons een 'alsof' verschijnsel.

Tijd bestaat slechts voor de mens omdat ieder mens sterft. Iedere soort in de levende natuur heeft een ander tijdsbesef afhankelijk van zijn levenscycli. Tijd bestaat slechts uit het afmeten van de duur van een gebeurtenis in verhouding tot de duur van een andere gebeurtenis: het draaien van de aarde om de zon, de dag, de nacht, de zomer, de winter. Tijd is dus slechts gebeurtenis. Als je zegt: de tijd vloog voorbij, zeg je feitelijk de gebeurtenis is al weer voorbij. Als U vindt dat iets te lang duurt, moet u zich feitelijk afvragen waarom een gebeurtenis niet plaats vindt en wat die gebeurtenis tegenhoudt.

Voor ieder van ons bestaat alles wat we Tijd zouden kunnen noemen slechts in het Hier en Nu. Iedere ervaring in voorbijgeleden minuten is nog slechts een abstractie, een gevoelsbeeld opgenomen in het pantheon van gevoelsbeelden dat ons verleden omvat.

Er zijn zelfs momenten dat ook voor de mens geen tijd bestaat. In zijn bewustzijn kan hij heen en weerspringen tussen beelden van jaren geleden en nu, en die realiteit van het verleden nu nog rustig als hier en nu realiteit ervaren.

Beschrijf de menselijke perceptie van de werkelijkheid naar plaats, tijd en causaliteit , onze wereld voldoende? Als mensen percipiëren wij alle verschijnselen, fenomenen, om ons heen binnen onze intellectuele kaders van ruimte, tijd en causaliteit. Nu weten we dat fundamenteel gezien ruimte, de omvang van iets en de plaats waar iets is, op kosmische schaal nauwelijks betekenis heeft. Door de kromming in het heelal zullen we zelfs met de beste instrumenten altijd maar een deel van het heelal kunnen zien. Net zoals we op aarde niet voorbij de horizon kunnen kijken met wat voor verrekijker dan ook. De letterlijk onvoorstelbare omvang van het heelal doet het begrip plaats/omvang in intellectuele zin praktisch al te niet. Plaats bestaat dus alleen binnen het menselijk denken en op menselijke maat.

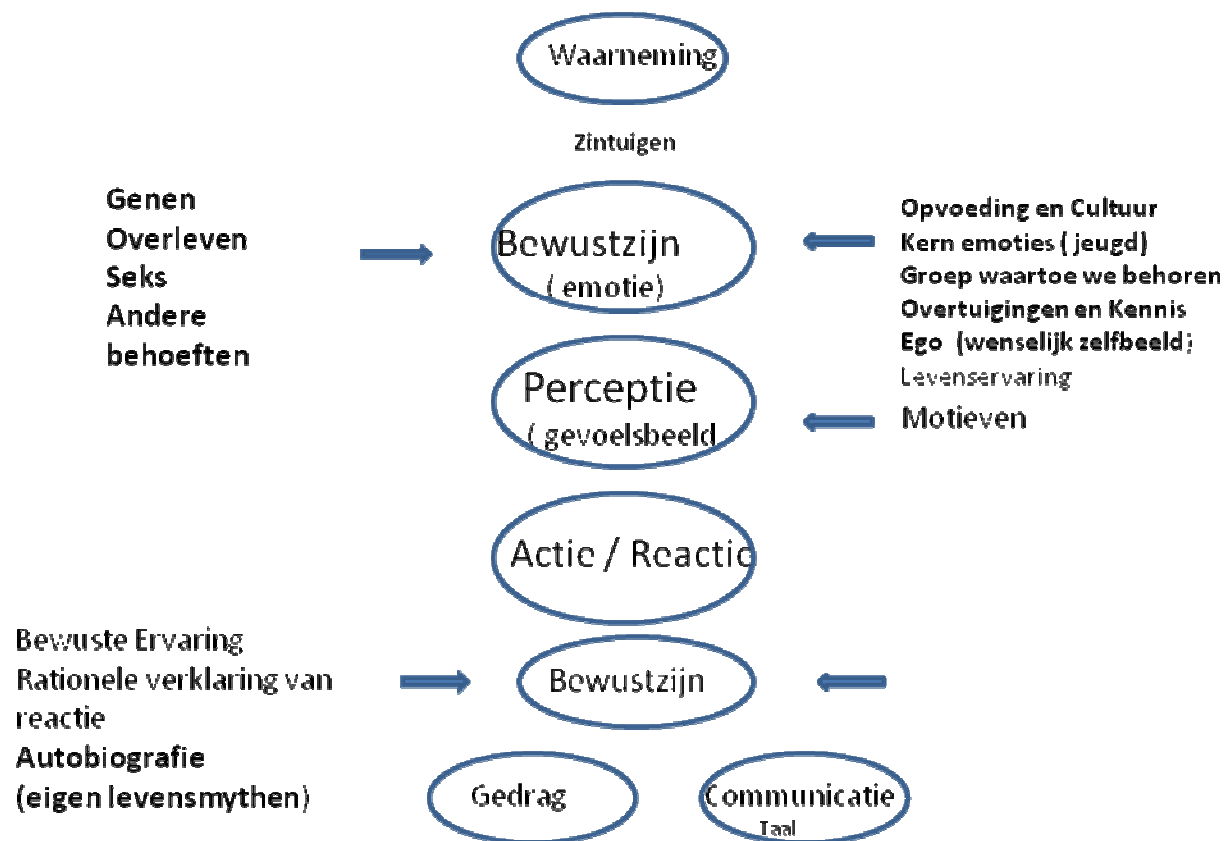
Hetzelfde geldt voor causaliteit. De causaliteit van zaken, dat gebeurtenis A altijd volgt op gebeurtenis B, is verschillend naarmate het niveau waarop men waarneemt. De mens zelf kan slechts op beperkte schaal direct causaliteit waarnemen. We hebben vele instrumenten nodig en theorieën om kosmische causaliteiten of causaliteiten op micro niveau (binnen in levende of dode objecten) te postuleren omdat we ze niet zelf kunnen zien. Je zou zelfs metafysisch zover kunnen gaan als Schopenhauer die postuleerde dat causaliteit en materie in de onderliggende energie een en hetzelfde is.

Ook zijn er vele 'systemen' die slechts beperkt op grond van deterministische causaliteit (als A, dan altijd B) kunnen worden beschreven. Bijvoorbeeld het weer op langere termijn hangt niet alleen van systematische maar ook van toevallige factoren af, waarvoor zelfs een aparte chaos-theorie is ontworpen. Op quark niveau heeft causaliteit al helemaal geen betekenis meer.

Het menselijk intellect, met zijn automatisch ordening van zaken naar plaats en omvang, tijd en causaliteit heeft dus duidelijk grote beperkingen bij het beschouwen van de fenomenen om ons heen. Maar we moeten het ermee doen...

Wat is 'Zijn'? Alle Tijd is altijd Hier en Nu. Bestaan, Zijn, is niet hetzelfde als de perceptie van het Zijn. Zijn is de onvermijdelijke band van de mens als waarnemer met zijn omgeving. Zijn = het verschijnsel dat ontstaat tussen subject en object in het hier en nu, waarbij het kennende subject noch zichzelf noch het object kan kennen, maar het object en zichzelf wel 'begrijpt' en er naar kan handelen. Het kijkende oog kan immers het oog zelf niet zien.

En daar ligt de kern van filosofisch discours van een aantal 20^e eeuwse filosofen, zoals Sartre (l'Etre en Avoir) en Heidegger (Sein und Zeit). De mens leeft steeds op de grens tussen zijn ervaringen uit voorbije hier en nu momenten en zijn verwachtingen van toekomstige hier en nu momenten. 'Zijn', 'Bestaan', is in het hier en nu steeds weer gedwongen worden om te handelen, onontkoombaar keuzen moeten maken. Een mens kan zijn vrijheid in die zin niet ontlopen, hoe beperkt die ook is in zijn omgeving.

Is de mens een rationeel dier? Nee zelfs geen beperkt rationeel dier. Je zou beter kunnen zeggen dat we 'gevoelsdieren' zijn. Dat deed de neurobioloog Damasio ook met zijn begrip: het voelend brein.

We zijn in onze kern organismes gericht op overleving en voortplanting. Die onderbewuste drang is nietsontziend tot de dood aanwezig: vandaar de titel van Schopenhauers belangrijkste boek: de wereld als Representatie en Wil (drang). Evolutionair heeft de mens boven dieren daarbij als extra instrument zelfbewustzijn/kenvermogen.

We nemen de wereld om ons heen waar via onze zintuigen en interpreteren haar via ons intellect: de combinatie van redeneervermogen (niet altijd strak logisch), ons ervaringsgeheugen en ons autobiografisch geheugen in de vorm van Percepties (soms ook wel Gestalts *genoemd*, beelden van onze omgeving met een gevoelslading – onze eigen projecties. Wat we zien is direct verbonden met onze eigen behoeften. Die gevoelsbeelden verschaffen ons dus vrijwel automatisch de onderliggende motieven voor actie of reactie op die omgeving, voor ons gedrag. Logisch dus dat we onderbewust ook vele malen sneller tot een (re)actie komen dan de langere tijd die noodzakelijk is voor nadenken. Moet ook wel: sommige zaken moet je niet overwegen: gewoon wegspringen als je dreigt onder een bus te komen.

Wetenschappelijk is inmiddels ook vastgesteld dat mensen beslissingen tot actie al onbewust genomen hebben, voordat ze er over nagedacht hebben. Het is niet onwaarschijnlijk dat dit ook het geval is met 'weten', voorzien. Die vaak gewantrouwde intuïtie.

Maar percepties zijn toch subjectief? Uiteindelijk zijn al onze percepties uitermate persoonlijk – hetgeen de wetenschap vaak op negatieve wijze 'subjectief' noemt. Daarbij wordt voorbijgegaan aan het feit dat de wetenschappelijke methoden zelf bijna nooit nieuwe inzichten oplevert. Zelfs zeer geschoolde wetenschappers hebben meestal een of andere vorm van 'subjectieve' perceptie of intuïtie welke kant en met welke hypothesen een theorie kan worden uitgebreid en getest. Daar hoeft je de biografieën van belangrijke wetenschappers maar op na te slaan, zoals die van Point Carre. Creativiteit, verbeeldingskracht, is het met bestaande kennis en persoonlijke ervaringen tot nieuwe percepties, ordeningen en inzichten komen. Daarna komt pas de wetenschapsbeoefening. Kernvooruitgang in de wetenschap is inderdaad dus uitermate subjectief, afhankelijk van revolutionaire nieuwe percepties /inzichten.

Wat is perceptie en hoe werkt het? Een perceptie is een waarneming die we onbewust verwerkt hebben, welke de motivatie voor het handelen verschaft, leidt tot Actie: gedrag en communicatie (verbaal en non verbaal). We hebben iedere seconde een ervaringsperceptie van onze externe en interne omgeving en reageren daar op. We zijn daarbij sterk probleem gestuurd: als we een probleem zien, willen we het oplossen. Voor al die percepties is er vaak niet eens tijd om er bewust over na te denken. Zie ook het schema.

Waarom zijn percepties in eerste instantie gericht op persoonlijke behoeften? Een mens beschouwt zijn omgeving pas met tevredenheid – in vrede zijn – in het Engels: 'contentment', als hij (even) niet gedreven wordt door zijn behoeften. Let wel ik heb het niet over een gelukkig leven, slechts over momenten van vrede.

We kunnen als mensen slechts met tussenperioden van onvrede in rust komen. Zolang voor een persoon de basis perceptie er een is van 'angst', 'gebrek' (inclusief ziek zijn) en of 'verlies', voor hemzelf of zijn naasten, kan hij door zijn biologische aandrang (Schopenhauers 'wil') eenvoudigweg niet 'te vrede 'zijn.

Wat is de rol van taal? De mens handelt naar zijn percepties, maar kan slechts over die percepties nadenken en met anderen communiceren via taal. Dat is een enorme beperking, want we kunnen onze ervaring nauwelijks onder woorden brengen zonder haar via taalcodering diepgaand te verarmen. Onze non verbale communicaties is vaak directer en duidelijker dan de verbale!

Toen na Schopenhauer en Wittgenstein eenmaal duidelijk was geworden hoe klein het gezamenlijke gebied is waarover we tussen mensen met eigen percepties van de wereld überhaupt kunnen spreken, begonnen filosofen zich te richten op de rol en structuur van taal om de werkelijkheid te beschrijven. Maar die analyses, hoe wetenschappelijk zinvol ook, voegden niets toe aan het feit dat de wereld een transcendentale idee is, waarover heel veel eenvoudigweg niet te zeggen is. Juist daarom legde Wittgenstein de nadruk op het zwijgen, niet op de taal.

Wittgenstein: ..als men niet probeert om het onuitspreekbare uit te spreken, dan gaat er niets verloren. Maar het onuitspreklijke is – onuitspreklijk – in het uitgesprokene opgenomen.

Alles is dus perceptie?

Rationele kennis, kennis verworven via empirische waarneming en logische methoden en technieken, wetenschappelijke kennis dus, heeft een geweldige betekenis voor het leven dat wij kunnen leven, denk aan onze gezondheid. Maar wetenschappelijke kennis heeft, behalve als referentiekader in onze ervaringskennis (verworven door hoe we ons leven als individu tot nog toe geleefd hebben) weinig betekenis in ons leven van alle dag. Ons gedrag wordt vrijwel geheel bepaald door de manier waarop we vanuit onze persoonlijke perceptie op onze omgeving reageren, en dat is zeker geen wetenschappelijke perceptie.

Een ieder ziet dus de wereld op zijn eigen manier, zij het dat we een referentiekader hebben dat we met anderen in de voor ons relevante samenleving (zo'n twee honderd mensen) delen: intersubjectieve kennis (wetenschappelijk of niet), wat we van waarde achten en wat we als goed of slecht gedrag beoordelen, met als uiterst bepalende achtergrond de politieke, sociale en culturele omgeving van de natiestaat waarin we leven.

Ons kennen van het 'zijn' van de wereld is empirisch dus gelimiteerd tot waarneming en ervaringen. Er bestaat geen wereld zonder een waarnemer. Dat is de historische bijdrage van de grote filosofen Descartes, Spinoza, Locke, Berkeley, Hume, Kant, Schopenhauer en Wittgenstein.

Alles in de wereld is dus een Idee. In de praktijk leven we daar meestal niet mee. We doen alsof alles om ons heen echt bestaat. En vanuit die visie wordt de meeste wetenschap bedreven. En omdat wetenschap zoveel toevoegt aan ons leven, zijn we geneigd mee te gaan met de onderliggende visie op realiteit. Een ideële of materiële werkelijkheid: twee manieren van kijken, waarvan de eerste de enige juiste is vanuit mogelijk kunnenweten, maar de tweede, het doen alsof de wereld echt bestaat, de meeste invloed heeft op ons dagelijks leven.

Hoe is de verhouding tussen perceptie en oordeel? Zoals beschreven verschaffen onze waarnemingen via onze zintuigen in onze omgeving ons binnen onze emotionele en intellectuele kaders een onmiddellijk persoonlijk begrip van de situatie waarin wij ons bevinden. Niet alleen nemen we primaire kenmerken van onze omgeving waar (ruimtelijk, tijd, oorzaak gevolg), we kunnen ook secundaire kenmerken kennen: kleur, gehoor, smaak, reuk, tastzin. Maar we zijn geen objectieve waarnemingscamera. Iedere waarneming leidt voor ons als organisme (trouwens voor alle levende elementen) direct tot een oordeel via onze fysieke emoties en onze instantane gevoelsbeelden, of we dat nou willen of niet. Een oordeel of het goed of slecht voor ons is, gevaarlijk of ongevaarlijk, plezierig of onplezierig, op welke wijze deze waarneming bijdraagt aan onze behoeften of onze behoeften tegenwerkt. Zo'n oordeel gebeurt in een split second zonder reflectie. Pas daarna gaan we er onze gedachten en ons ego op loslaten.

Met filosoof en auteur Robert Pirsig heb ik de overtuiging dat we als subjecten, naast zintuiglijke indrukken, instantaan een Kwaliteitsoordeel hebben in onze relatie met onze buitenwereld. Kort gezegd: tussen subject en object staat metafysisch een waardeoordeel, de Kwaliteit. Dat is de kern van het fenomeen in de relatie tussen subject en object. Uit alle mogelijke kwaliteiten van een object selecteert de waarnemer de voor hem of haar op dat moment, qua levensdrang en begeerten, meest relevante. En er is veel te kiezen want de wereld is volgens Pirsig een onuitputtelijke bron van kwaliteit.

Ik deel ook Pirsig's oordeel dat je de kwaliteitsrelatie tussen subject en object niet a lá Kant moet pogen te categoriseren. Ieder mens kent een Kwaliteitsoordeel aan zijn waarnemingen toe. Kwaliteit in de zin van waarde is daarbij als begrip, net als het transcendente, slecht definieerbaar: hooguit dat het aansluit bij de behoefte van het subject naar het voor hem of haar goede.. Over zaken waar je geen kennis van kunt hebben, zo stelden Schopenhauer en Wittgenstein al, moet je je niet (willen) uitspreken.

Hebben wij mensen een vrije wil? Nee en ja. De onbewuste motieven achter onze percepties van de wereld, percepties op basis waarvan wij handelen, kennen wij maar heel gedeeltelijk. Daarom stelde Spinoza al dat ook de mens onderhevig is aan zijn eigen processen van oorzaak en gevolg, zij het niet volledig mechanisch. Schopenhauer's 'wil', onze onbewuste, meestal niet bedwingbare drang, om te handelen naar gewone menselijke biologische, maar ook onze persoonlijke emotionele karakteristieke, motieven, verschaffen ieder mens slechts een beperkt scala aan keuzen, welke passen binnen die motieven.

We kunnen immers niet bepalen welk van onze motieven voor handelen de sterkste drang achter zich heeft. Die drang is er gewoon. Zelfs iets simpels als een product kopen doen we niet op consumentenbondachtige wijze, het motief dat de doorslag geeft bij een aanschaf, is meestal niet het motief wat we aan anderen voor onze aanschaf geven!

Daarnaast zijn we ook nog onderhevig aan alle oorzaken en gevolgen in de wereld om ons heen, inclusief die welke voortkomen uit motieven van andere mensen. Derhalve concludeerde Spinoza dat wat ons in ons leven overkomt, zowel door externe oorzaken en gevolgen als door interne motieven, grotendeels noodzakelijk en onvermijdelijk is.

De vrije wil van een mens is dus uiterst beperkt. Voor de meeste mensen is het openen van een groter keuzeveld een bijna onmogelijke opgave. Men moet dan de onbedwingbare 'wil' terzijde kunnen stellen en letterlijk tegen de eigen natuur in loskomen van de beperkingen. Dat is weinigen van ons gegeven.

Samenvatting

1. Het is filosofisch en wetenschappelijk niet mogelijk subject en object te scheiden. **De wereld bestaat niet zonder waarnemer.** Omgekeerd is het bestaan van een waarnemer onmogelijk zonder een wereld om waar te nemen. De kwaliteiten van de waarnemer bepalen de kwaliteiten van het object. Uit alle mogelijke **kwaliteiten** van een object selecteert de waarnemer de voor hem of haar, qua levensdrang en begeerten, meest relevante. In onze wereld bestaan derhalve **geen objectieve waarheden, noch de waarheid**, buiten de beleving van een waarnemer. [Kant, Schopenhauer, Pirsig]
2. In de basis structuur van **menselijk bewustzijn** kunnen we de wereld (objecten om ons heen, ook andere mensen dus) onderscheiden naar **ruimtelijke positionering** (grootte, vorm, afstand en beweging), in het verloop van **tijd**, en in al dan niet vermeende **oorzaken en gevolgen** tussen gebeurtenissen. Dit vermogen delen we met alle hogere zoogdieren. Het secundaire waarnemingsvermogen (kleur, geur, tastzin, gehoor, smaak), evenals het vermogen tot interactie met de omgeving en communicatie met andere levende wezens, verschilt sterk tussen alle dieren (waaronder de mens), afhankelijk van evolutionair ontwikkelde middelen tot overleving. [Hume, Kant, Schopenhauer, Darwin]
3. Het **bestaan van tijd** is alleen waar te nemen door dat er gebeurtenissen in de wereld om ons heen plaats vinden. Iedere soort in de levende natuur heeft een ander tijdsbesef afhankelijk van zijn levenscycli. [Davies]
4. **Alle gedragingen** van dode- en levende materie zijn te allen tijde onderhevig aan het dynamisch proces van **oorzaak en gevolg**. Toeval bestaat niet, er bestaan slechts onverklaarbare complexe parallelle interactieve causale processen. [Spinoza, Chaostheorie]
5. **De Kosmos kent geen** (althans voor de mens begrijpelijk) **doel**. [Spinoza, Davies]
6. **De wereld om ons heen bestaat slechts voor zover we die waarnemen** met onze zintuigen en voor zover we er in ons bewustzijn een beeld van kunnen vormen, beter gezegd, we die wereld kunnen **ervaren** (perceptie/gestalt). **Wat we (selectief) waarnemen**, onze individuele wereld, wordt echter grotendeels bepaald door onze erfelijke genen, onze taal, onze opvoeding, de cultuur en sociale groep waartoe we behoren, onze natuurlijke- en sociale omgeving, onze technologische hulpmiddelen en tenslotte ons 'karakter' als resultante van erfelijke genen en autobiografische ervaringen in volwassenheid. [Hume, Kant, Schopenhauer, Darwin, Freud, Wittgenstein, Chomsky, Foucault, Damasio]
7. De door Schopenhauer onderkende en onderscheiden wijzen van **menselijk verklaren en kennen** van de wereld om ons heen, baseren zich uiteindelijk altijd op een **zintuiglijke waarneming** in de wereld om ons heen **of** op een **menselijk axioma** (op veronderstelde waarheden – feitelijk dus op 'geloof'..). Immers menselijke wijzen van redeneren of argumenteren voegen aan een waarneming of axioma geen extra informatie toe! Hierbij dient bedacht te worden dat menselijke (taal-) concepten (en beelden) slechts bestaan in de menselijke verbeelding, en nooit in de werkelijkheid van de wereld die wij waarnemen. [Spinoza, Kant, Schopenhauer vs Plato].
8. Dat wat wij mensen voor **waarheid** houden bestaat op zijn best uit een met andere mensen **overeengekomen** waarheid, welke in de omgang tussen die groep mensen geldig wordt verklaard (op basis van overeengekomen methoden van empirisch wetenschappelijk onderzoek, maar ook bijv. op grond van belangen van de sociale groep). [Spinoza, Schopenhauer, Popper]
9. **Empirisch wetenschappelijk onderzoek met haar intersubjectieve geldigheid bereikt nu reeds de grenzen van haar kenvermogen.** De verklaring waarom het heelal bestaat en waarom er op de aarde leven is, loopt uiteindelijk vast op een onkenbare eerste oorzaak. De verklaring van de bouwstenen van alle materie eindigt in het onwaarneembare op sub-quantum niveau. De verklaring van menselijk gedrag verzandt in de onvoorstelbare complexiteit van het functioneren van het menselijk bewustzijn.
10. De mens **manipuleert en transformeert** met behulp van (wetenschappelijke) kennis zijn **natuurlijke omgeving**, maar heeft niet het kenvermogen om vast te stellen wat de uiteindelijke gevolgen zijn van zijn handelen op zijn eigen leefomgeving. Hij zaagt letterlijk aan de tak waarop hij zit.

Wat is het nut van deze metafysisch biologische beschouwingen? Ze verschaffen je een aantal 'zekerheden', basisbeginselen waar je in je dagelijks leven houvast aan hebt in de wereld en in de omgang met andere mensen.

1. Menselijk zelfbewustzijn en intellect zijn natuurlijke evolutionaire instrumenten voor betere overleving van onze menselijke soort en voor de voortplanting, niet voor echte kennis van de werkelijkheid. De mens heeft in die zin geen bijzondere positie ten opzichte van dieren en planten. Hooguit meer macht over haar leefomgeving. Macht, zo toont de geschiedenis aan, die ook uitermate destructief kan werken op het leven en de leefomgeving op onze planeet.
2. Het menselijk kenvermogen, kunnen weten, is beperkt. Alles is perceptie. We zien de wereld 'alsof' die echt bestaat. In dat besef zou ieder van ons wat minder zijn eigen 'zekere' ego kunnen volgen en wat meer open moeten staan voor de percepties van anderen, als we onze wereld, het leven en andere mensen beter willen leren kennen en ervaren zowel in tragiek als in voortreffelijkheid.
3. De wereld die je percipieert is altijd je eigen wereld, nooit die van een ander. Je kunt dus in principe nooit oordelen vellen die ook voor een ander geldig 'moeten' zijn. Argumenten voor welke bewering dan ook, overbruggen in principe nooit de kloof van verschillende werkelijkheidspercepties van mensen. Derhalve zul je altijd eerst de perceptie van de ander moeten onderzoeken wil je tot onderling begrip komen. Maar vaak is het minder tijdrovend om op sociale wijze een voor partijen acceptabele middenpositie te vinden.
4. Je kunt je eigen percepties, inzichten en onvoorstelbaar rijke ervaringen met anderen delen ondanks de barrière van het vele onbenoembare, en ondanks de gelimiteerdheid van wederzijds begrip via het instrument taal. Maar veelal zul je stuiten op het 'ja-maar' van de perceptie van de ander. In die zin zal elke mens altijd eenzaam zijn.
5. Doorleefde ervaring en inzichten leveren meer kennis, dan het bewuste intellect. Maar zijn moeilijk te communiceren. In onze relatie tot andere mensen zouden we altijd de uitspraak van de filosoof Fred Ankersmit voor ogen moeten houden: "...zelfs de meest diepgaande theorie is nog steeds een afgrond van vulgariteit vergeleken met zelfs de meest eenvoudige persoon en de volle rijkdom van zijn of haar ervaring in de wereld". In die zin zou de meesten van ons veel meer bescheidenheid passen naar welke andere mens dan ook.
6. De enige kennis waarmee je waarheid met anderen overeen kunt komen is wetenschappelijke kennis, want daarbij gelden richtlijnen en conventies over hoe je tot kennis komt. Maar wetenschappers zijn ook mensen, met eigen subjectieve levenspercepties en rol als geopinieerde burgers met politieke overtuigingen in de samenleving. Derhalve zullen ook wetenschappers altijd verdeeld zijn in hun opvattingen.
7. Het ontbreekt de wetenschap fundamenteel aan inzicht in de effecten van de toepassing van verworven kennis op onze complexe leefomgeving en samenleving. Dat vraagt om meer voorzichtigheid en zorg bij toepassing van wetenschappelijke kennis.
8. Het enige wat we transcendentiaal uiteindelijk kunnen weten is dat onze hele kosmos op micro niveau uit energie bestaat, waarbij noch tijd, noch ruimte, noch causaliteit een rol spelen. Het Ene, God, de Tao, uit het Westen en het Oosten is slechts objectief te definiëren als blinde ongeleide energetische scheppende drang, de Wil van Schopenhauer.

9. Transcendentale vragen zijn niet verder te beantwoorden. Alle antwoorden op het ontstaan van onze kosmos zijn eeuwig speculatief en allemaal even geldig. Een hogere scheppende kracht zou, wetenschappelijk gezien zowel kunnen bestaan als niet kunnen bestaan. De enige wetenschappelijke houding in die zin kan slechts agnostisch zijn: dat wij mensen dat nooit zullen kunnen weten. Ieder ander antwoord is slechts te aanvaarden in geloof en vertrouwen. De meeste mensen kennen veelal onuitgesproken behoeften aan antwoorden op transcendentale vragen. Een ieder die een religieus antwoord aanvaardt verdient derhalve evenveel respect als een agnost. Kentheoretisch is het ene antwoord niet beter dan het andere.
10. We kennen als mensen maar een uiterst beperkte vrije wil. Onze onbewuste motieven laten ons veelal weinig keus. De oorzaken en gevolgen van alles wat er om ons heen gebeurt in de voor een individu onbeïnvloedbare heersende structuur en opvattingen in de samenleving perken die vrijheid nog verder in. Veel van wat ons overkomt in ons leven is om met Spinoza te spreken onvermijdelijk en noodzakelijk. Het begrip 'schuld door handelen' dient daarom ook slechts een beperkte betekenis hebben.

Waarom is het dus zo moeilijk anderen van een bepaalde zienswijzen te overtuigen of er zelfs maar goed over te discussiëren, zelfs over wetenschappelijke kennis? Dat geldt natuurlijk ook voor dit deeltje metafysica van het bestaan.

Ieder mens heeft zijn eigen unieke perceptie van gebeurtenissen en situaties. Discussies over wat dan ook tussen mensen gaan meestal over verschillende diepgewortelde zienswijzen, overtuigingen en bijna automatisch over gelijk of ongelijk. Argumenten zijn daarbij veelal zinloos. De argumenten van de een voegen principieel aan percepties van de ander meestal geen kennis toe. Argumenten geven slechts een aanvullende beschrijving van de perceptie van degene die iets beweert. Maar we hechten zeker in onze westerse cultuur meer waarde aan argumenten dan aan zienswijzen. Daarom kon je in het oude Griekenland ook sofisten inhuren, die bedreven waren in het argumenteren van welke bewering dan ook.

We aanvaarden ook veelal onze eigen waarheden niet en derhalve ook niet die van een ander niet. En gaan dus onze eigen percepties beargumenteren naar anderen om ze tot waarheid te maken. Terwijl voor ieder mens zijn de eigen percepties per definitie waar zijn!

Onder iedere bewering ligt (zowel wetenschappelijk als persoonlijk) een aantal axioma's (vaker nog: dogma's) over de wereld en het menselijk leven. Veronderstellingen die individuen in discussies veelal niet met elkaar delen, zelfs meestal niet eens mededelen! Ieder heeft de logica van zijn eigen perceptie, met hoeveel kennis gefundeerd ook (en daaronder bijna altijd ook nog eens de logica van zijn eigen belang)

Vandaar dat gelijk hebben niet gelijk krijgen betekent. Om iemand van iets te overtuigen heb je, maar dat wisten de Romeinse redenaars al, Logos nodig (inhoud), Ethos (geloofwaardigheid als persoon) en vooral Pathos: je moet de onderliggende emoties van je gehoor bewerken.

Ieder verschil van mening tussen mensen is dus gebaseerd op de onderliggende vooronderstellingen in percepties. Vandaar Ayn Rands kernbetoog in the Fountainhead: check your premises, kijk eerst en vooral naar je eigen axioma's, datgene wat je zonder bewijs voor 'waar' houdt, wat je gelooft. Die van een ander kun je meestal niet veranderen, hooguit met empathie 'begrijpen'. Maar je eigen manier van kijken, die kun je met kennis en inzicht wel veranderen. Tenslotte is de wereld uw eigen verbeelding.

11 april – 6 mei 2008/JP

Deel 3: Antropologie en Biologie: Hoe functioneren we als mens ?

Deel 3: Antropologie en Biologie:Hoe functioneren we als mens ?

In dit deeltje geef ik mijn percepties over de belangrijkste elementen die het functioneren van een mens bepalen. Na de metafysica is dit de volgende stap op de filosofische ladder. Samen met mijn metafysische beelden verschaffen beide invalshoeken een deel van de intellectuele ondergrond van waaruit ik dagelijks naar de wereld kijk. Ik begin daarbij eerst maar eens met mijn onderliggende visie die natuurlijk de selectie van de daarna volgende lemma's bepaalt. Ik zal echter in dit deeltje weer zoveel mogelijk beschrijvend bezig blijven.

Zoals u reeds gemerkt heb, val ik steeds weer terug op het biologisch functioneren van de mens. Vijftien duizend jaar menselijke beschaving heeft ons op zich niet fundamenteel evolutionair veranderd als biologisch organisme. We zijn en blijven dieren, welke ter in standhouding van de soort begiftigd zijn met (zelf) bewustzijn en intellect. Dieren op een hogere stap van de ladder van de evolutie, maar met alle oudere en in eerdere evolutionaire stappen ontstane biologische mechanismes nog in ons. De haren kunnen ons via onze fysiek gestuurde emoties nog letterlijk te berge rijzen. Juist omdat we onszelf als zo bijzonder beschouwen (God's evenbeeld) blazen we ons belang als mens zijnde op, verhullen we onze drijfveren bewust of onbewust onder een zee van taal, en verbazen we ons steeds weer over de tragiek en de geringe maakbaarheid van de menselijke samenleving.

Welke uitgangspunten hanteer ik? Zoals ik in het eerste deeltje schreef, is het voor communicatie tussen mensen uiterst nuttig om elkaars onderliggende uitgangspunten te kennen. Daarom begin ik daar nu zelf maar mee. Dan is ook duidelijk waar tenminste een deel van het verschil in percepties kan liggen.

1. Er bestaat biologisch **geen fundamenteel verschil tussen mens en dier**, althans niet in voor de mens kenbare redenen. We onderscheiden ons slechts van onze evolutionaire buurtgenoten door een hogere vorm van (zelf) bewustzijn en intellect. [Darwin, Damasio]
2. Biologisch bestaat **geen verschil tussen Lichaam en Geest**. Fysieke processen en Bewustzijnsprocessen vormen onderdeel van een volledig geïntegreerd systeem.[Damasio vs Descartes]
3. De mens kent een inherente biologisch energetische drang tot leven, voortplanting en macht over zijn omgeving en is in die zin 'beziel'. Maar er is **geen** sprake van een afzonderlijk van het lichaam bestaande **menselijke ziel**. [Spinoza, Schopenhauer, Darwin, Damasio]
4. Tussen **mannen en vrouwen** bestaan alleen biologische rolverschillen welke hun onbewuste psychosociale gedragingen beïnvloeden. Er bestaan geen significante psychobiologische verschillen tussen de drie voornaamste menselijke **rassen**.

Wat maakt de mens tot een bijzonder zoogdier? Behalve dat we een fysieke verschijning hebben die bepaalde voordelen heeft, zoals met onze handen motorisch fijnzinnig kunnen manipuleren, en nadelen: op 2 benen staan (slecht voor organen en rug) en niet hard kunnen rennen, hebben we een grote hersenomvang gekoppeld aan onze vijf zintuigen. In die zelfbewuste hersenen kennen we wat we noemen de ratio. We zijn in staat afbeeldingen van de werkelijkheid in ons hoofd te maken en daarmee in onze gedachten te manipuleren: beelden te vormen. We kunnen nadenken over oorzaak en gevolg voor we handelen. We kunnen ervaringen uit het verleden in ons geheugen opslaan en die kennis gebruiken als we haar nodig hebben. We kunnen analogieën trekken tussen de ene en de andere situatie

Over de menselijke ratio kun je zowel op filosofische, psychologische en biologische gronden heel veel zeggen en dat zal ik zeker nog doen. Maar van belang is dat de mens, wat minder voorgeprogrammeerd dan andere dieren, zijn handelen vaak vooraf overweegt: welke alternatieven hij heeft om te handelen en kan leren van zijn ervaringen. Desalniettemin is er geen enkele reden de mens niet slechts als een bijzonder zoogdier te zien.

Zijn mensen kuddedieren? Ja. Want we kunnen niet leven zonder de fysieke nabijheid van andere mensen. We leven al sinds de vroegste tijd in stamverbanden. Ook dat is biologisch bepaald. Individueel zijn we kwetsbaar : we hebben geen bijzondere fysieke eigenschappen waarmee we ons kunnen verdedigen tegen gevaar van buiten. We zijn niet groot, hebben geen dikke huid, geen slag tanden of klauwen, kunnen niet erg hard rennen. We kunnen als mens alleen overleven als lid van een groep. Door samen te werken met andere mensen kunnen we beter overleven. Onze sociale behoefte (begeerte) is daardoor evolutionair net zo ingebouwd als behoefte aan water. Eenzaamheid en gebrek aan affectie is biologisch net zo'n primair gebrek als gebrek aan voedsel, dat zie je aan experimenten met jonge aapjes.

Onze enorme hersenen hebben veel tijd nodig om zich te ontwikkelen en de groei naar volwassenheid duurt jaren. Gedurende die tijd hebben we als kind de bescherming nodig van de groep. Biologisch doen we daarom zelfs aan levenslange paarvorming tussen man en vrouw, en hebben een voorkeur voor relaties met mensen met bloedbanden: familie. Een menselijke stam bestaat altijd uit één of meer families, ook evolutionair ingebouwd.

Om in een groep te kunnen leven hebben we waarschijnlijk (net als andere kuddedieren) een psychische infrastructuur van onze menselijke identiteit in onze hersenen ingebouwd, net als een chip in een computer. Een Olifant leert gemakkelijk om olifant in de olifanten groep te zijn. Ook al groeit hij op bij een zebra-kudde, hij zal nooit zebra-sociaal worden, weet niet wie bij zebra's familie van elkaar is. Dat ligt niet in zijn aard.

In de groep moet je leren wat acceptabel is qua gedrag in de groep en wat niet. De groep heeft normen voor 'goed' en 'slecht' gedrag. Goed en kwaad is dus niet absoluut, maar gebonden aan de regels van de groep. Maar als mens weten/leren we vanaf onze geboorte dat we ons goed en niet goed kunnen gedragen. Goed en kwaad komt dus hooguit van God via onze evolutionaire drang tot overleven in groepen.

Hoe wordt de mens basaal fysiek 'bestuurd'? Biologisch bezit ieder wezen een levensdrift. De filosoof Schopenhauer omschreef dit als de drijvende Wil en Nietzsche kende er zelf autonome destructieve krachten aan toe. Het gehele biologische organisme is immers op de eerste plaats ingesteld op zelfhandhaving. Alle energie van een wezen wordt daartoe zo nodig tegen wil en dank aangewend. De levensdrift omvat daarnaast de onweerstaanbare behoefte aan voortplanting, of beter gezegd aan de voortplantingsdaad. Spinoza: de teeldrift...

Deze altijd aanwezige energetische stroming in organismen veroorzaakt bijna onophoudelijk begeerten, (meestal) ontembare verlangens naar iets. Het vervullen van begeerten leidt tot biologisch welzijn: een (tijdelijk) evenwicht dat steeds weer bereikt moet worden door bevrediging van steeds hernieuwde of nieuwe begeerten. Of we biologisch welzijn als 'geluk' mogen omschrijven is nog maar de vraag.

Wat is de rol van (fysieke) emoties? In zijn levensdrang wordt een mens (en andere hogere diersoorten) letterlijk lichamelijk gestuurd via emoties, anders nemen we niet de juiste acties. Zonder hongergevoel vergeten we te eten. Als er een leeuw op ons afkomt moeten we niet gaan denken wat we moeten doen, we moeten eerst en instantaan bang worden om optimale fysieke inzet te kunnen plegen om te vluchten. Onze emoties hebben evolutionair nog altijd het primaat ten opzichte van ons denken. De hersendelen welke reageren op emoties zijn ook nog altijd directer gekoppeld aan fysieke functie zoals de snelheid waarmee het hart bloed rondpompt.

Begeerte is de eerste biologische emotie die ons drijft: we willen..... Zonder begeerte geen leven. Daarna zijn er nog twee basis emoties die we als individu bezitten voor onze overleving: angst, nodig om te vluchten indien nodig en agressiviteit om (terug) te kunnen vechten als onze overleving in het geding is. Als het ons goed gaat zijn we blij, als het ons niet goed gaat zijn we bedroefd.

De vijfde basisemotie : het voelen van affectie, compassie, liefde voor een ander, of te wel voor de ander willen zorgen, anderen willen helpen, met anderen samen willen werken. Die emotie is nodig voor samen te werken in groepsverband, en zeer zeker om als biologisch echtpaar de 12-13 jaar te besteden die nodig is om baby's naar biologische volwassenheid te brengen.

Wat zijn onze biologisch bepaalde begeerten?

De begeerten van de mens deel ik in navolging van Sloterdijk naar de oud Griekse psychologische inzichten in 2 categorieën: de Eros en de Thymos.

De Eros: willen Hebben, willen Bezitten, willen Beschermen, willen Kennen, willen Uitdrukken. Drinken. Voedsel. Seks. Slaap. Een Partner. Een veilig plek, een Thuis. Eigendom! Onderzoeken. Verkennen. Experimenteren. Religie. Kunst. De voorkeur voor 'mooie' zaken (esthetiek) is vooral een erotisch kenmerk. Dit is onze vrouwelijke kant. Die ons biologisch vooral doet streven naar veel en lekker Eten/Drinken, naar rijkdom in Bezit en vooral naar veel Seks. Leidend thema bij het Westerse consumentisme.

De Thymos: bij de sociale groep willen horen en tenminste als gelijke met "liefde" behandeld willen worden. Want de mens is naar zijn biologische aard voorbestemd in sociale groepen te leven. De groep biedt Veiligheid/Bescherming, Samenwerking bij het vervullen van levensbehoeften, Zekerheid in toekomstperspectief, en niet te vergeten: Spel als uitdrukking van biologisch welzijn. Het respect van de groep bepaalt ons Zelfrespect, onze Waardigheid. Het doet ons onderling concurreren. Het zet ons aan Vaardigheden en Kunde te verwerven om ons te onderscheiden in de groep. Onze mannelijke kant. Die ons vooral doet streven naar Waardigheid, Status en Respect in de groep, naar Macht en Eer. Leidend thema voor de Westerse zakenman of politicus, maar ook voor de islamitische jonge mannen die zich met bomgordels toegang tot de eeuwige waardigheid verwerven.

De mannelijke menselijke dieren streven in hun aard naar waardigheid, status, rijkdom en macht opdat zij de mooiste en beste vrouwtjes met hun seks kunnen overladen. De vrouwelijke menselijke dieren streven in hun aard naar waardigheid, status, en rijke en/of machtige beschermende mannen (vooral voor hun kinderen). Schoonheid telt daarbij voor vrouwen altijd wat minder.

Kun je begeerten loslaten? Nee, want begeerten zijn biologisch. Een mens kan zijn begeerten wel inperken en er zich tegen verzetten, maar biologisch niet op de een of andere manier stopzetten. Het onderbewustzijn verstrekt van seconde to seconde signalen, beelden en gevoelens van begeerten.

Wat zijn de menselijke behoeften in volgorde van belangrijkheid? De oude Griekse filosofen benoemden ze al, maar vooral Spinoza koppelde onze begeerten voor het eerst aan onze emoties. Mensen gedragen zich vanuit hun overlevingsdrang dagelijks volgens hun 'wil' om hun begeerten te vervullen. De bekend gedragswetenschapper Maslov formuleerde jaren geleden de behoeften (begeerten) hiërarchie van de mens.

Je belangrijkste behoefte is lucht. Daarna vloeistof. Als je geen lucht kunt ademen hoef je niet te drinken. Na drinken komt eten. Na eten komt veiligheid etc. Even een terzijde: na lucht is feitelijk het eerste wat je nodig hebt een zekere mate van gezondheid! Of te wel: fysieke integriteit. Een doodziek mens ademt nog wel, maar drinken en eten moet je hem vaak toedienen. Het biologische mechanisme vecht voor zijn voortbestaan en directe inputbehoeften spelen dan nauwelijks een rol.

In een wat gewijzigde vorm van de schaal van Maslov, kunnen we de menselijke behoeften in volgorde van belangrijkheid rubriceren.

Biologische begeerten:		
	Eros (willen/hebben)	Thymos (mbt anderen willen)
1.	Lucht	Waardigheid/Respect/Affectie
2.	Fysieke integriteit (gezondheid)	
3.	Drinken	
4.	Eten	
5.	Veiligheid	
6.	Slapen	
7.	Beschutting/Onderdak	
8.	Ouders, Partner en Kinderen	Familie / Sociaal netwerk
9.	Seks	Vriendschap
10.		Werk om in eigen onderhoud te kunnen voorzien
11.		Status in de Groep
12.	Eigendom	Spel, Rituelen en Tradities Vaardigheden <u>Gelijkheid</u> Gelijk Waardigheid Gelijke Behandeling Gelijke Rechtsbescherming
13.	Religieuze behoeften en Kunst	
14.	Kennis en zelfontwikkeling	
15.	<u>Vrijheid van</u>	
	Gedachten	
	Geweten	
	Geloof	
	Mening(suïting)	
	Inmenging > privacy	
	Vereniging en Vergadering	

Wat zegt bovenstaande indeling? Dat direct na de eerste levensbehoeften de sociale begeerten om invulling vragen. Niet alleen fysieke veiligheid, nee ook bescherming van de groep, tenminste van je ouders of je partner. Natuurlijk willen homofiele mensen 'trouwen': de mens is biologisch gemaakt om tenminste 1 maatje te hebben. Als je een erosplek hebt, dan wil je ook een thymotische gerespecteerde plek: lid zijn van een uitgebreider familieverband of sociaal netwerk. Voor ieder mens met brood op de plank een absolute behoefte. Daarna komen de meer status gevoelige behoeften: voor jezelf en je familie kunnen zorgen, en ja – ik ben er van overtuigd: biologisch ingebouwd: bezit. Bezit verschaft individuele en sociale veiligheid.

Pas op de laatste plaats komen de emancipatorische behoeften: Vrijheid en Gelijkheid. Broederschap (en Solidariteit) bestaat behalve in de directe sociale groep, nauwelijks op biologische basis. Dat is vooral een kwestie van cultuur. Moet je mensen dus leren. Al die andere behoeften komen vanzelf naar boven.

Zo'n eenvoudig schemaatje. En toch is dit wat in de 18^e eeuw werd bedoeld met "we hold these truths to be selfevident ..that all men are created equal the unalienable right to life, liberty and the pursuit of happiness. Hier streeft ieder mens naar, waar ook ter wereld, zo is hij nu eenmaal als biologisch mechanisme gebouwd, en er was bijna 10.000 jaar menselijke geschiedenis noodzakelijk om het recht van ieder mens om deze behoeften te vervullen te erkennen en dit recht te beschermen tegen het eigen belang van de ander en het recht van de sterkste. Nog maar 300 jaar geleden...Hier ging de Franse revolutie over. Rechten die pas na de tweede wereldoorlog werden vastgelegd in de Verklaring van de Rechten van de Mens.

Wat is de bijzondere rol van thymotische begeerten? Wat ik bewust nog oversloeg en op dezelfde hoogte staat als gezondheid, is de basis thymotische behoefte aan affectie (ouders/familie/vrienden), respect (derden) en waardigheid. In een mensenleven bijna zo belangrijk als lucht. De Franse structuralisten (o.a. Foucault: Je 'bent' alleen als deel van een netwerk van knooppunten). Zijn is geobserveerd en gehoord worden. Je bent zoals een ander je ziet. Geen zelfrespect zonder respect. Je hebt geen bestaan als anderen je bestaan niet erkennen. Deze begeerte beperkt meestal echter ook je vrijheid om te zijn zoals je wilt zijn.

Deze basis behoefte is meestal sterk geïncorporeerd in cultuur (hoffelijkheid), soms uiterst expliciet: geen respect betonen is gevaarlijk (bij de maffia bijvoorbeeld). Deze begeerte linkt sterk naar de emancipatorische behoefte 'gelijkheid'.

Wat is de relatie tussen begeerten, emoties en bewustzijn (1)? Voor zover ik kan overzien levert de Portugees/Amerikaanse neurobioloog Antonio Damasio het meest recente wetenschappelijk gebaseerde speculatieve inzicht in het algehele biologisch functioneren van het menselijk Zelf. Waarom we zijn hoe we zijn. Met ons waarnemingsvermogen, ons gevoel, ons denkvermogen, ons zelfbewustzijn en vooral ons ego; hoe wij handelen als we handelen. Omdat Damasio dat zelf zo sterk doet, zal ook ik gewoon mixen tussen zijn ideeën en die van Spinoza (de overeenkomsten tussen beide speculatieve inzichten is frappant, ook al worden ze gescheiden door meer dan 3 eeuwen; dat maakt Spinoza's werk juist zo voortreffelijk).

In zijn levensdrift zoekt de mens vervulling van zijn begeerten. Daarbij volgt ieder mens altijd zijn eigen belang. De mens is van nature egocentrisch. Hij kan niet anders dan zijn eigen

begeerten en levensdrang volgen. Zijn totale bewustzijn stuurt hem daartoe. Zelfs zijn liefdevolle en affectieve houding naar mensen uit de eigen kring is biologisch ingebouwd. Zo worden kinderen beschermd. Zo houdt je de (familie) groep bij elkaar. En altruïsme naar derden biedt biologisch ook voordelen: een goede samenwerking met derden verhoogt de kans op overleving en vermindert de bedreigingen. Daarvoor kun je vaak zelfs beter de vervulling van je directe behoeften maar even uitstellen.

Zodra hij 's ochtends wakker wordt, komt de mens in actie. Biologisch gezien handelt een mens in reactie op kansen tot vervulling van zijn begeerten in zijn omgeving of op bedreiging van die vervulling (of zelfs van overleving). Hij reageert direct onbewust (ontwijkt bijvoorbeeld een aanstormende bus) of indirect, na meer bewuste overweging. We reageren daarbij enerzijds op zintuiglijke waarnemingen van mensen, dingen of processen in onze directe omgeving, of op signalen uit onze interne omgeving (ons lichaam en/of brein). Spinoza stelde dat mensen reageren op 'aandoeningen', "iets beroert" een mens. En volgens hem reageren ze met 'affecten': of de aandoening hun begeerten kan vervullen of verhinderen.

Het affect is volgens Damasio letterlijk de fysieke emotie. Lijfelijk aanwezig. Te onderscheiden van gevoelens (zie vervolg). En het klopt ook: de echte primaire emoties die door alle culturen heen aanwezig zijn, kun je ook letterlijk van de buitenkant constateren. De schaterende lach. De bibberende angst. Het ongeloof van de verbazing. De afkeer van smerigheid. De stress van de haast. De in elkaar gekrompenheid van de depressie. De dichtbijkomende affectie van de liefde. De schreeuwende agressie van de boosheid. Emoties als oudere evolutionaire stap zijn direct gekoppeld aan lichaamsprocessen. Het hart dat sneller gaat kloppen. Het kippevel dat je 'krijgt'. Die reactie moet ik direct en onbewust zijn: je moet niet denken als er een wolf aankomt, je moet onmiddellijk bloed rondpompen en weghollen. Daar zijn emoties voor bedoeld!

Alle hogere diersoorten, waaronder de mens, kennen emoties: micro seconden vragende directe fysieke reacties op waarneming van hun externe of interne omgeving. Evolutionair blijkt dat volgens Damasio een handig middel te zijn om overlevingsgedrag automatisch te sturen. Bijna al die fysieke emoties kunnen ook ingedeeld worden in letterlijk fysieke stappen: toenadering, stilstaan, verstijven of verder afstand nemen.

Naar veler oordeel mogen we als mens niet emotioneel reageren...Maar zoals Damasio aantoonde in zijn vele onderzoeken met mensen met hersenbeschadiging, is onze eerste reactie op wat dan ook een fysieke emotie. Hoezo niet emotioneel reageren...dat kun je niet eens voorkomen! Je kunt alleen bewust leren emoties enigszins te verbergen.

Wat is de relatie tussen begeerten, emoties en bewustzijn (2)? Naast primaire emoties, bezit iedere mens (en vele andere hogere diersoorten, zelfs Zebra's) sociale emoties. Emoties die alleen tussen biologische soortgenoten ontstaan, maar ook tussen mens en een geliefd dier. Sympathie en Compassie. Bewondering. Dankbaarheid. Trots. Verontwaardiging. Verachting. Jaloezie. Medelijden. Berouw. Schuld. Spinoza beschrijft er 45 in schitterend oud Nederlandse termen. Wie gebruikt er nog het woord: Nijd of Toorn? Sociale emoties zijn duidelijk cultuur gebonden. Een Indonesiër krijgt van andere zaken een rood hoofd (schaamte) dan een Engelsman.

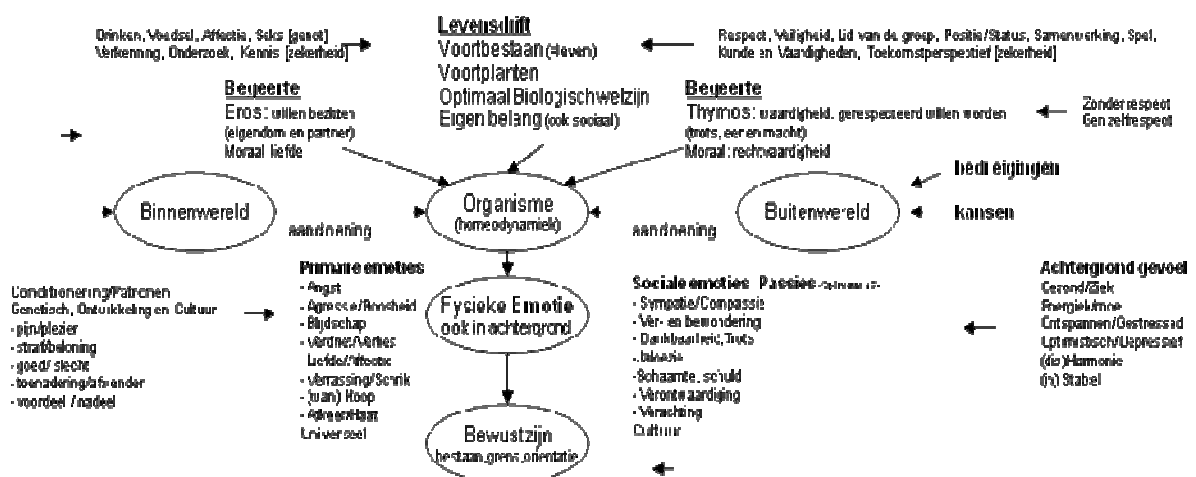
Alle biologische emoties zijn in potentie in de genen van een pasgeboren kind aanwezig. Sommige wat explicieter en dus zeer vatbaar voor ontwikkeling: er zijn inderdaad mensen met bijvoorbeeld een opgeruimde zonnige natuur. Dat doorgeven kan zowel via genetische

bouwstenen als genetische herinneringen (hetgeen je bij dieren ziet in instinct en bij menselijke families in houdingen en percepties door generaties heen).

Maar de potentie komt pas tot uiting in de opvoeding door de ouders en de heersende cultuur in de omgeving. De emotionele potentie wordt tot ontwikkeling gestimuleerd door pijnlijke en plezierige ervaringen, door straf of beloning, door kwalificaties van goed of slecht. Dus door reacties op het gedrag van anderen.

Iedere aandoening roept dus een affect (emotie) op. Die emotie vestigt zich in het bewustzijn. Nu zijn er op grond van Damasio's hersenonderzoek meerdere vormen van bewustzijn. Allereerst is er het proto-bewustzijn. Het diepste onbewuste zelf. Ieder biologisch organisme dat zichzelf van zijn omgeving kan onderscheiden (afgrenzen) heeft een proto-zelf. Op dit niveau worden de levensprocessen gestuurd vanuit een automatisch biologisch dashboard dat op autonomie en overleven is ingesteld, en voortdurend regelt en reageert. Ook wij mensen hebben een proto-zelf; we zijn ons er alleen niet van bewust; het zit te diep. Het proto-zelf is vaak het enige wat nog functioneert als mensen in coma liggen.

Hogere diersoorten kennen bovenop het proto-zelf een bewust Kern-zelf. Ze zijn in staat niet alleen zichzelf van anderen te onderscheiden, ze kunnen ook andere 'zelden' onderscheiden. Zebra's bijvoorbeeld kennen een uitgebreide familiestructuur en weten precies wie hun tante of hun nichtje is, tussen al die strepen. Maar dit Kern-zelf handelt nog steeds grotendeels onbewust op aangeleerd gedrag en emotionele impulsen. Het menselijke Zelf is een Zelf dat op zichzelf kan reflecteren. Daarvoor is enerzijds rationaliteit nodig en anderzijds een autobiografisch geheugen.

Hoe zijn wij ons Zelf? Om ons Zelf (Ik) vorm te geven moet je in je brein een beeld kunnen vormen van jezelf. Moet je je lichaam en lichaamssignalen, evenals gedachten, als 'eigen' beschouwen. Er is in je bewustzijn heel wat nodig om een 'ik' te zijn. Het belangrijkste daarvoor is het verhaal wie 'ik' is. Dat is je autobiografische verhaal. Je eigen beelden van hoe je eruit ziet, hoe je bent, wat je hebt meegemaakt, hoe je vandaag 'bent' en hoe je in de toekomst verwacht te zullen 'zijn'. Ieder moment dat je 'bent', in het hier en nu, geef je je Zelf weer vorm door wat je beleeft en wat je doet, te koppelen aan wie je was (vroeger) en wie je zult zijn (morgen). Anders heb je hier en nu geen referentiepunt over wie je 'nu' bent.

Damasio beschrijft daarbij dat het werkelijke verleden en de toekomst, die nog moet volgen, niets met enige werkelijkheid of waarheid te maken hoeft te hebben. De functie van het autobiografisch geheugen is niet 'waarheid' maar stabiliteit. De functie van de 'verleden toekomst', het beeld wat je steeds weer maakt van je toekomst, dient ook slechts je stabiliteit als persoon in het hier en nu. Een van zich zelf bewust wezen zou stuurlaarsloos dobberen op de golven van het heden zonder die twee referentiepunten. Het 'ik' kan ook bestaan zonder een hoge mate van intelligentie of rationaliteit. Ook mensen met een syndroom van Down hebben hun hier en nu ik. De mate van intelligentie bepaalt slechts wat dit 'ik' kan.

Wellicht is hierdoor ook te begrijpen dat herinneringen absoluut niet waar hoeven te zijn. Je brein is geen computer, die alle foto's correct opslaat. Waarheid doet voor ons evolutionaire brein niet terzake. Om geestelijk gezond te blijven passen we onze herinneringen, het verhaal van wie we in het verleden waren, voortdurend aan. Herinneringen dienen slechts om vandaag 'ik' te kunnen zijn.

Onze intelligentie, onze Ratio, maakt het ons mogelijk verbanden te leggen tussen oorzaak en gevolg. Dat moeten we als kind eerst wel leren, maar de hersencapaciteit voor dit soort 'berekeningen' ontwikkelt zich uit de potentie van 'basisbreincomputer' welke bij onze geboorte aanwezig is. Ook mensapen hebben ratio. Ook zij kunnen leren, zonder voorbeeld van ouders, door te experimenteren. Er was ooit een eerste chimpansee die concludeerde dat je met een stok een appel uit een boom kon slaan.

Het grote verschil tussen mensen en apen is echter dat wij een 'ik' hebben dat, naast het autobiografisch geheugen, over een gigantisch neurale kennis- en ervaringsgeheugen beschikt uit alle jaren van zijn leven. Daardoor zijn wij niet alleen in staat om experimenterend nieuwe verbanden in de werkelijkheid te ontdekken, maar ook om vooraf in ons brein, zonder iets te doen, kunnen overwegen, redeneren en concluderen. Combinaties te leggen tussen oude en nieuwe kennis, vooral door de vele hulpmiddelen die we hiervoor ontwikkelt hebben, zoals het schrift, de boekdrukkunst, computers etc.

Ecce homo sapiens. Hij heeft op ieder moment een stabiel 'ik', een enorm autobiografisch en ervarings- en kennisgeheugen en een redeneervermogen om bij zijn permanente acties ter vervulling van zijn begeerten steeds weer onbewust of beschouwend in theoretische alternatieven te redeneren hoe hij deze het best kan bereiken, voordat hij kiest en handelt.

De eerste homo sapiens hadden dit vermogen al. Het is de moderne mens die dit nieuwe evolutionaire strategische instrument tot overleving heeft kunnen ontwikkelen tot een complex van vermogens, welke leiden tot ons uitgebreide bewustzijn. Wij kunnen met onze kennis en kunde non-standaard problemen oplossen. Door ontwikkeling van afbeelding, taal en wetenschap hebben wij ons redeneervermogen tot grote hoogten gebracht. Deze vermogens brachten ons Religie, Ethiek, Filosofie, Wetenschap en staatkundige Rechtssystemen. En niet te vergeten: Kunst.

Hoe is de relatie tussen emotie, gevoel en gedachte? (1). De doorbraak die Damasio, in de voetsporen van Spinoza, aan wetenschappelijk inzicht biedt in het functioneren van de mens, is het systeem dat hij beschrijft van emotie tot gedachte. Het trof mij niet alleen omdat het de eenheid van lichaam en geest bevestigd, eigenlijk de volstrekte synchroniciteit tussen beide, maar ook uitlegt hoe de mens functioneert tussen emotie en ratio.

Eerst ons onderbewuste. Het Proto-zelf bestuurt onze hele complexe biologische systeem. Soms geeft het signalen af naar ons Kern-zelf, ons bewuste zelf: piep piep er is een probleem met je linker grote teen. Het is maar goed dat we ons niet bewust zijn van al die processen: we zouden gillend gek worden van dat permanente regelsysteem met zijn signalen en automatisch gekozen oplossingen.

In dit onderbewuste reageren we ook met emotie op onze contacten met de omgeving en op interne signalen. Die automatische emoties zijn positief of negatief: de vervulling van onze begeerten, de continuïteit van ons voortbestaan, ons biologisch welzijn wordt beter of slechter. In Spinoza's termen: we worden perfecter of minder perfect. Emotioneel: Blijer of Bedroefder, volgens Spinoza de twee basisemoties, naast begeerte. Het is ook maar goed dat we ons van de meeste van deze signalen niet bewust zijn. We zouden als labiele emotionele wrakken heen en weer slingeren tussen boosheid, blijheid, angst, verdriet. Alleen de echte belangrijke zaken worden door het Kern-zelf doorgestuurd naar het bewuste zelf, het autobiografische Zelf.

Ook het bewuste Zelf kent een soort dashboard van de 'bodystate of the organism'. Van seconde tot seconde ontstaan in ons brein beelden (nb. echte plaatjes, geen taal) van hoe we er voor staan, lichamelijk en emotioneel. Die plaatjes, 'denkbeelden', leiden tot onze gevoelens. Gevoelens geven dus een soort totaal overzicht van hoe we er voor staan. Daarbij is geen sprake van een één op één relatie met onze fysieke emoties. Want die bodystate beelden worden direct geassocieerd met oude beelden: autobiografie inclusief verleden toekomst met beelden van kennis en ervaring. En met al die beelden beginnen we automatisch te redeneren (veelal ook onbewust) en keuzen te overwegen.

Pas op dit punt (!) beginnen we pas bewust na te denken. Zie dus hoeveel van ons 'Zijn' zich in een onbewust proces van plaatjesvorming in ons brein afspeelt! Sommige delen van dit proces kunnen we ons nooit bewust worden, andere delen kunnen we ons bewust worden als we daarop oefenen. In dit menselijk regelsysteem is er dus inderdaad plaats voor Sigmund Freud's Id en Ego, terwijl het Superego slechts de opvoedkundig ingeprinte geboden en verboden in het onderbewustzijn vormt

Hoe is de relatie tussen emotie, gevoel en gedachte? (2). De uitgangssituatie voor een bewust denkproces is dus grotendeels al bepaald: het gevoel, het beeld van de situatie, de perceptie (de Gestalt...) is al gevormd. Nu nog overwegen hoe je in deze 'situatie' de beste keuze tot actie kunt maken. Dit is wat Spinoza bedoelde met het niet bestaan van de vrije wil: je redeneert met een beeld van een situatie, dat je op zichzelf niet bewust gekozen hebt. Dat is onvrijwillig, onbewust ontstaan. En hoe onvrijer het beeld is dat de mens van een situatie heeft, hoe onvrijer hij is in zijn keuzen. Bij een reeds getergde mens slaan na nog een beeld van vernedering, de bekende druppel, de stoppen door in volstrekt automatisch gekozen pure daden van agressie.

Het frappante en het ingrijpende van Damasio's inzichten is dat het gevoel (feelings) de centraal sturende rol in het functioneren van de mens hebben, en dus niet de ratio. De gevoelsbeelden die een mens automatisch trekt, hebben een veel rijkere en zelfs intelligentere inhoud dan ooit via de ratio bereikt zou kunnen worden. We hebben onze drang naar overleven, onze begeerten, onze emoties, onze kennis en ervaring, onze autobiografie, onze toekomstverwachtingen, en ons redeneervermogen en wij zijn in staat daaruit een gevoelsbeeld als conclusie te trekken dat ons verteld hoe het met ons eigen belang, onze hier en nu positie staat.

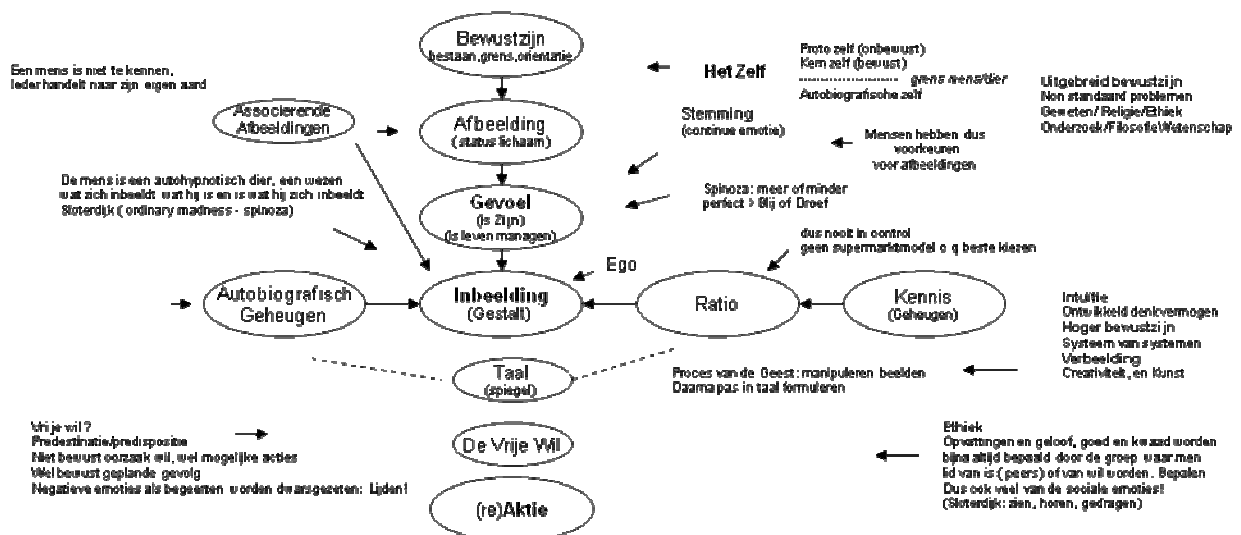
De Belg Rogiers omschreef het mechanisme als volgt:

Gebeurtenis > Gevoelsbeeld > Gedachte > Gedrag > Gevolg.

Met een groot aantal experimenten toont Damasio aan dat een puur rationele mens zonder sturing door gevoel überhaupt niet in staat is keuzen te maken. Het zou ook niet best zijn als we in de supermarkt alle kwalitatieve, economische en voedingskundige aspecten van de tomaat die we willen kopen, tegenover andere tomaten, of andere groenten, in deze of andere supermarkten, bij een boer of in het Westland zouden moeten afwegen. Met alleen de ratio zouden we ons handelen reduceren tot de vele alternatieven die de ratio rekenkundig op basis van nuttigheid aanlevert. Als dat zo was zouden vele belangrijke zaken uit een menselijk leven verdwijnen.

De rationele mens (basis voor het kapitalistisch geloof en de reductie van de mens naar alleen een economisch keuzewezen) bestaat niet. De beperkt rationele mens ook niet. Ons gevoel is oneindig veel intelligenter dan ons verstand. En de superieure vorm van ontwikkeld denkvermogen: wijsheid (= weten, volledig kunnen overzien, diepgaand inzicht en begrip) soms gezien als onuitlegbaar weten, intuïtie, komt tot stand door volledige integratie van alle kenvermogens van de mens in zijn gevoel, vooral op wat latere leeftijd.

Een bijzondere sublieme vorm van uitgebreid intelligent bewustzijn is de fantasie, de verbeelding. Het is de verbeelding die kosmische theorieën 'bedenkt', nieuwe dingen uitvindt, kunstwerken maakt, boeken schrijft en muziekcomposities creëert.

Zie voor het volledige schema met feedbackloops de laatste pagina van dit deel/

Waarom streven mensen naar macht? Als aanvulling op Schopenhauer's concept van de drang tot leven, de Wil, omschreef Nietzsche die drang tegelijkertijd ook als de menselijke drang tot Macht.

Immers homo sapiens kan de relatie tussen oorzaak en gevolg zien, en ziet derhalve mogelijkheden tot manipuleren van zijn omgeving (waaronder andere sapiens) om aan zijn behoeften te voldoen. De te meer macht hij over zijn omgeving kan uitoefenen, des te beter (en gemakkelijker) hij of zij aan zijn behoeften kan voldoen.

Dit is ook de kern van de menselijke strijd om het bestaan, waarbij mens met mens concurreert, vanuit de Maslov schaal gezien zowel op het laagste behoeftenniveau als op de hogere niveaus. Wedijver tussen mensen is biologisch gedreven, vooral omdat behoeften worden afgemeten aan datgene wat soortgenoten hebben verworven. En steeds als hij of zij zich hoger opwerkt op de ladder van thymotische respect ontstaat een nieuw niveau van behoeften welke vervuld dienen te worden in vergelijking met nieuwe soortgenoten.

Waarom geloven we meer dan we echt weten? Een citaat van de hedendaagse Duitse filosoof Sloterdijk: "...de mens is een autohypnotisch dier, een wezen wat zich inbeeldt (en dus gelooft) wat hij is, en is (zich gedraagt naar) wat hij zich inbeeldt...". Bij wat hij gelooft speelt de groep waartoe hij behoort een cruciale rol.

Ons bewustzijn is immers niet ingesteld op waarheid maar op overleven, voortplanten en streeft derhalve naar macht over zijn omgeving. De gevoelsbeelden welke ons bewustzijn telkens uit haar borrelende bron naar boven brengt zijn percepties over het eigen welzijn. We handelen en rechtvaardigen onszelf veelal verstandelijk rationeel achteraf. We hebben dus gehandeld op wat we in ons bewustzijn geloven, waar overigens wetenschappelijke kennis best een deel van uitmaakt, maar pogen onszelf wel consistent, stabiel te houden, anders raken we zelf in de war over wie we zijn.

Hoe functioneert derhalve ons ego? Zoals eerder beschreven, is ons autobiografisch bewustzijn de stabilisator van ons 'ik' tussen gisteren, vandaag en morgen. Ze geeft vorm aan ons zelfbeeld, wie we zijn. Hetgeen een heel ander beeld kan zijn dan het beeld dat anderen van ons hebben. Na alle meest onbewuste besluiten en handelingen is het ons ego, welke de legitimatie verschaft. Waarom we iets deden. Waarom anderen ons iets aandeden. Waarom we anderen sympathiek vinden. Waarom dit de mooiste beste auto is. Het ego is wat we van ons totale bewustzijn aan anderen laten zien. En voor ieder van ons geldt dat dit lang niet altijd in de ogen van andere ego's fraaie plaatjes zijn.

Een testje welke ik vaak in vergaderingen van 10 of meer mij onbekende mensen heb uitgevoerd. Zonder ze te kennen: hoeveel lijken me aardig, hoeveel onaardig en hoeveel mensen maken geen enkele positieve of negatieve indruk op me? Meestal is dat oordeel vooraf keurig verdeeld over drie groepen. En meestal klopte het achteraf ook wel. Het is natuurlijk uitermate logisch dat mensen lang niet altijd automatisch bij elkaar passen. Met wat ruwe statistiek zou je kunnen zeggen dat je slechts een derde van de mensheid aardig zult vinden. En natuurlijk omgekeerd een derde jou, hoe ook je ego. Dus ruw weg een negende van de mensen vindt elkaar wederzijds aardig....

Hoe vrij zijn we dan? Na het volgroeien van ons bewustzijn (voor ons 25^e levensjaar) zijn onze onderbewuste kernmotieven welke ons gedrag bepalen redelijk gedetermineerd. Biologisch zijn we weliswaar gedetermineerd, maar zoals de Belgische filosoof Vermeersch stelt, binnen die determinatie hebben we nog heel wat vrijheid om te kiezen, alleen niet meer uit een onbeperkt assortiment aan gedragingen.

Een metselaar wordt geen wiskundige meer. Een wiskundige geen dirigent, hoe graag hij of zij dat ook zou willen. Maar we kunnen daarna nog steeds leren, zij het in de vorm van kleinere aanpassingen, bijvoorbeeld om ons autobiografische zelfbeeld bij te stellen.

Een goed voorbeeld van hoe onvrij we zijn is de staat van verliefdheid, zoals Schopenhauer beschrijft. Zodra we in die staat terechtkomen worden we geheel gestuurd door de begeerten van ons organisme. Dan hebben we onszelf letterlijk niet meer in de hand.

Hoe bezorg je jezelf onder meer psychologische problemen? In ieder geval door niet te accepteren dat je geen eenduidige persoonlijkheid hebt. Dat je in veel gevallen dubbelzinnige percepties over de wereld om je heen zult hebben. Immers het onderbewuste streeft helemaal niet naar consistentie. Voor overleven is consistent gedrag zelfs contraproductief, het is te star. En dat merken je aan mensen met een sterk ego. Inflatie van ego's door Spinoza's 'passies' tot ver buiten kennen en kunnen van het bewustzijn is een recept voor psychiatrie.

Het bewustzijn interpreteert de omgeving en zal alle beschikbare kennis en voorbeelden mobiliseren om juist te handelen, of het autobiografisch bewustzijn dit nu consistent kan verwerken of niet. Op het moment dat je je dit diepgaand realiseert en je eis van een consistente persoonlijkheid laat vallen, geef je je ego de ruimte om ook beelden toe te staan die niet in je eigenbeeld (waan) passen. Dat hoeft helemaal niet eng te zijn, integendeel: zoals de Jungiaan Robert Johnson in zijn boekjes zo prachtig laat zien: het goud van je (bewust) zijn zit te vaak in de schaduw van het ego.

Is er een biologische basis voor Moraal? Zoals Spinoza, Rawls, Pirsig, Nussbaum en Sloterdijk omschrijven zijn er in alle culturen ter wereld 2 hoofdlijnen voor biologische Moraal waar te nemen: de Liefde als kern van de sociale ethiek op grond van erotische begeerten, en de Rechtvaardigheid als sociale ethiek op grond van thymotische begeerten. Vele testen, maar bijvoorbeeld ook de theorie van Rawls over rechtvaardigheid laten zien hoe ver mensen willen gaan om 'rechtvaardig' behandeld te worden!

Meer biologische basis is er nauwelijks. Je kunt een mens motiveren zich sociaal te gedragen door in te spelen op zijn eigen belang. Je kunt inspelen op het biologisch aanwezig gevoel voor compassie, altruïsme en rechtvaardigheid. Maar die neiging zal buiten de directe eigen groep nooit erg groot zijn (een bankoverschrijving voor Afrika).

Daarnaast moet je de wedijverende mens ook nog remmen in het rechts van de sterkste (de rijkste, de machtigste). En tenslotte moet je er ook nog rekening mee houden, dat de mens (zoals Schopenhauer omschreef) de enige diersoort is die er plezier in kan scheppen een ander te doen lijden. Die een voldoening gevende wreedheid kan scheppen in het pijnigen van anderen. Zie ook verderop de omschrijving van de passies door Spinoza.

Het was met name Schopenhauer, die nog voor Darwin de biologisch evolutionaire aard van de mensen doorzag, die op de onmogelijkheid wees van algemeen ethisch, dat wil zeggen te leren goed gedrag van mensen naar elkaar. De biologisch drang tot macht met maar weinig biologische ruimte voor vredelievende samenwerkende moraal, is volgens hem maar beperkt te sturen met ethische regels. Moraal is niet maakbaar, slechts afdwingbaar, ethiek is niet te leren, maar wel te trainen op zeer jonge leeftijd. We zullen als mens, zoals we zijn, volgens hem nooit kunnen zijn, zoals we vinden dat we 'behoren' te zijn.

Alleen Damasio is optimistischer. In het slot van zijn laatste boek speculeert hij dat gevoel voor ethiek, dat er juiste en minder juiste wijze van handelen bestaan, biologisch in de aard van de menselijke psyche is ingebouwd. Mensen die ethisch handelen overleven in groepen langer. Ook speculeert hij dat mensen onder andere streven naar inzicht in de betekenis van het (hun) leven. Dat een dergelijk streven onontkoombaar is, wanneer mensen met lijden worden geconfronteerd, zelf of lijden van geliefden. Het zou een biologische overlevingsstrategie zijn om lijden te kunnen hanteren.

Wat is gelukkig zijn? Ieder mens streeft naar geluk volgens het Maslov schema (life, liberty and the pursuit of happiness). Daar zijn de meningen niet meer over verdeeld. Maar wat is Geluk? De grote van Dale stelt: ...aangename toestand waarin men zijn wensen bevredigd ziet en vrede heeft met zichzelf en zijn omgeving => *heil, zegen*..... Be-vredigd, Te-vreden, het woord Vrede lijkt centraal te staan in de definitie. Dat sluit aan bij Plato die stelt dat een mens een ethische aard heeft omdat zijn ziel eindeloos verlangt naar de rust en vrede van het Goede (= het Ware = het Schone). Dat verlangen naar vrede zijn bezieling en zijn heilsbelofte vormt.

Wanneer is een mens gelukkig? Dat hangt af van zijn materiële en sociale welvaart. Als je in het begin van het Maslov schema zit wordt je gelukkiger als je de volgende stap bereikt. Een Afrikaanse boer is gelukkig als hij jaarlijks voor zijn gezin en familie voldoende zaaigoed heeft en de oogst niet mislukt. Zijn grootse wens, ooit te bereiken, is vaak alleen maar een fiets. Die hebben alleen een paar 'rijke' mensen in zijn dorp. Mensen begeren veelal niet over wat ver buiten hun bereik ligt. Zo droom ik niet echt van 30 meter zeiljacht. Ik vind ze prachtig, maar begeer ze niet.

In Europa hebben wij wel ongeveer alle 15 treden van Maslov bereikt. Maar zijn we daarom gelukkiger dan die Afrikaanse boer? Meestal niet, omdat iemands geluk altijd in relatie tot het 'geluk' van een ander staat en in ieder geval tot die van de leden van onze groep. Mensen zijn over het algemeen slechts en alleen vergelijkenderwijs tevreden.

Kern daarbij is niet hebben, wat een ander wel heeft: bezit, relaties, reputatie, macht e.d. Het bekende voorbeeld: studenten in Harvard mochten kiezen: zij een baan van 50.000 dollar salaris en 5 vrienden een salaris van 25.000 dollar. Of: zij een baan van 100.000 dollar en die 5 vrienden een baan van 125.000 dollar. Je snapt wel, welke baan de voorkeur genoot.

Het is heel moeilijk om aan te geven wanneer een mens gelukkig is. Meestal is er in Europa weinig reden om niet dagelijks meerdere malen een biologisch welzijn te bereiken. Zoals onze katten lui op de bank liggen te sluimeren. Die katten zijn echt biologisch tevreden. Maar wij zijn dat door onze sociale afhankelijkheid niet automatisch. Want meestal hebben we geen 'vrede met onszelf en met onze omgeving'. Sommige mensen bereiken die vrede bijna permanent, omdat ze zich spiritueel of qua geloof los kunnen maken van hun omgeving, maar de meesten van ons leven grote delen van de dag letterlijk in onvrede.

Wat is Lijden? Schopenhauer, evenals Aristoteles, stelde dat je geluk negatief moet formuleren en als mogelijkheid: je zou gelukkig kunnen zijn als je niet lijdt. Maar wat is lijden?

Lijden is als de vervulling van je behoeften (begeerten) volgens het Maslov schema gedwarsboomd wordt door omstandigheden of door derden.

de Passies volgens Spinoza door externe oorzaken	
Blijdschap = er op vooruitgaan	Droefheid = er op achteruit gaan
Liefde	Haat
Sympathie / Geneigdheid	Antipathie / Afkeer
Bewonderen /Toewijding	Verachten
Bespotten	Nijd / Afgunst
Genegenheid	Verontwaardiging
Hoop	Vrees
Zorgeloosheid/Gerustheid	Wanhoopt
Verheuging	Teleurstelling / Spijt
Vreugde	Verdriet / Verlies
Leedvermaak	Medelijden /Compassie
Verwondering	Verbazing /Verbijstering
Overschatting	Onderschatting/Geringschatting

de Passies volgens Spinoza door interne oorzaken	
Blijdschap = er op vooruitgaan	Droefheid = er op achteruit gaan
Zelfvoldaanheid	Neerslachtigheid
Zelfingenomenheid	Berouw
Trots	Schaamte / Schuld
Hoogmoed / Arrogantie	Zachtmoedigheid/Deemoed
Zelfverheerlijking	Zelfverachting
Zelfoverschatting	Zelfonderschatting

Uit deze passies komen volgens Spinoza vele drijfveren qua gedrag voort:

de Passies volgens Spinoza in de vorm van begeerten (drijfveren)	
Eros	Thymos
Angst	Wrok
Wellust	Verliefdheid
Vraatzucht/Drankzucht	Hebzucht/Koopzucht
Verlangen	Jaloezie
Vriendelijkheid / Minzaamheid	Ambitie/Eerzucht
Welwillendheid/Barmhartigheid	Wedijver / Concurrentie
Dankbaarheid	Navolgen
Gulheid	Vrekkigheid
Moed / Vermetelheid	Lafheid
Toorn/Woede/Boosheid	Wraakzucht /Wreedheid

Het Verlies van verworvenheden doet altijd, en vaak heel diep lijden (je partner, je kind, je huis, je werk, je vrienden...). Of het verlies van toekomstmogelijkheden (mid-life crises...). Vergelijk dat eens met een lachende Afrikaanse boer met zijn tweede hands fiets. Arme mensen lachten volgens mij trouwens sowieso vaker dan rijke. Rijke mensen maken zich meer zorgen over wat ze kunnen verliezen.

Maar de meeste mensen, die geen dramatische verliezen meemaken en hun maslov schema redelijk ingevuld weten, lijden zoals Spinoza stelt toch nog vaak door hun negatieve gevoelsbeelden, hun passies. Jaloezie is daar een simpel voorbeeld van.

Hoe lijd je door je eigen passies? Spinoza was de eerste die in zijn 'Ethica' een directe relatie legde tussen begeerten, gevoelens en lijden. Hij gaf net als Damasio aan dat menselijk gedrag wordt bepaald door de aanwezige kennis van een mens, waarbij emoties en gevoelsbeelden (1^e kennis categorie) een zware impact op ons bewustzijn hebben. Damasio toont daarbij aan hoe zwaar onze autobiografische kijk op onszelf mede die gevoelsbeelden bepaalt.

Elke ontmoeting met de buitenwereld van mensen en zaken, elke ontmoeting met onze binnenwereld van lichaam en gedachte bevordert onze blijheid (maakt ons meer perfect, zo stelde Spinoza) of bedroeft ons (maakt ons minder perfect). Damasio liet zien dat Spinoza's idee ook letterlijk zo werkt in ons lijf, zij het op ongelooflijk gecompliceerde wijze. Onze levensdrift uit zich in het volgen van onze begeerten, het streven naar gebeurtenissen die ons 'blij' maken (ik zeg bewust niet 'plezier': zie het maslov schema). Het uit zich tevens in het vermijden van gebeurtenissen die ons 'bedroefd maken' (waar lichamelijk of geestelijk echt pijn lijden slechts onderdeel van is!).

De affecten, de emoties en de gevoelsbeelden, worden zowel in blijheid als in droefheid vaak negatief bepaald, zo stellen Spinoza en Damasio. Erotische en Thymotische gevoelens over je eigen positie ten opzichte van de ander (gelukkiger of minder gelukkig) bepalen onze verzameling gevoelens welke Spinoza de passies noemde.

Kijk eens even naar nevenstaande 3 Spinoza lijstjes, met vooral de sociale emoties (welke qua beschrijving door de huidige generatie nauwelijks meer worden gebruikt!) die of door externe oorzaken of door 'interne' oorzaken worden 'opgeroepen'.

Behalve door 'puur gebrek of verlies' zo luidt de centrale stelling van Spinoza in zijn Ethica: lijdt de mens vooral door zijn passies als gevolg van zijn relatie met anderen. Door de gevoelsmatige inbeeldingen van zijn ego over de wereld en over anderen. Die passies stuwen hem volgens Spinoza vaak blindelings voort in de dagelijkse 'waanzin' van een doodgewoon mensenleven. En al die passies komen voort uit de centrale thema's de mens: de angst voor eenzaamheid en de drang tot concurrentie. Hij heeft andere mensen nodig om überhaupt te kunnen bestaan, maar hij tegelijkertijd vreest hij die ander en wil hij meer dan die ander. Of te wel: zo stelde Jean Paul Sartre: De hel dat is de ander.

De passies knechten de mens, zo stellen Spinoza en Damasio. Zodra een mens zich 'slecht' 'behandeld' voelt, treedt die slavernij van de passie op; dan is hij al niet meer een 'vrij' mens. Zijn gevoelsbeelden, zijn percepties, nemen dan zijn dagelijkse leven in beslag. In menselijke levens hebben gepassioneerde inbeeldingen meestal de echte macht.

Hoe wordt Lijden geprojecteerd? De agressie en wrok, die bijna iedere vorm van menselijk lijden oproept, wordt veelal naar buiten geprojecteerd. Naar beelden van schuldige anderen of van verzwarende omstandigheden. Naar de burens, naar de schoonmoeder, naar de Joden, naar de allochtonen. Dit logische mechanisme (zelfbeschuldiging legt het organisme lam, en dat is slecht voor de overleving) is ook de biologische basis voor de projectie van onvermogen en hulpeloosheid op moederlijke of vaderlijke beelden van een buiten de wereld aanwezige almachtige God. Dit ter vervanging van de rol van de vader en de moeder in de kindertijd alsmede als submissie aan datgene wat voor een mens te groot is, het numineuze. Die emotie gebonden transcendente behoefte is niet te onderdrukken. Zelfs een verstokte atheïst doet in penibele omstandigheden nog wel eens een schietgebedje.

Hoe kan lijden zich in (nood)lot vertalen? Dat is aan te geven via een ander schema van de Belgische psychiater Rogiers:

Motieven > Gevoelsbeeld > Gedachten > Woorden > Handelingen > Gewoonten > Karakter > Lot.

Wat is thymotische woede? Natuurlijk 'lijden' we als niet aan onze basisbehoeften wordt voldaan, en erger naarmate ze basaler zijn. Honger lijden. Geen affectie en respect van anderen krijgen. Getraumatiseerd als kind. Ziekte. Geen dak boven je hoofd. Angst door onveiligheid. Je vrouw overleden. Je huis kwijtgeraakt. Geen partner hebben. Geen contact met familie. Geen vrienden hebben. Angst voor je kinderen die door Zuid Amerika zwerven.

Maar daarna doen onze inbeeldingen hun verslavende werk. In het netwerk waarin je wel zit, heeft een ander meer dan jij. Een leukere partner, meer geld voor kleding, een mooier huis, meer respect, meer macht. En al het gedrag wat je daardoor gaat vertonen is ontleend aan je eigen inadequaat ideeën, zo stelt Spinoza.

Gebrek aan vervulling van basisbehoeften, samen met wrokvolle inbeeldingen over de ander: over de zakkenvullers in Den Haag, over je huisbaas, over je vriendin die je in de steek gelaten heeft, zo legt de filosoof Peter Sloterdijk uit, levert thymotische woede en wrok op.

Indien het grotere bevolkingsgroepen betreft, zelfs enorme 'voorraden', zo stelt hij. Een voorraadschuur waar revolutionairen uit kunnen putten als ze zoeken naar het geweld dat nodig is om de bestaande orde omver te werpen. Sloterdijk herschreef de menselijke geschiedenis sedert de Grieken alleen op basis van hoe woede in grote bevolkingsgroepen leiden tot omwentelingen. Maar ook hoe met name religie dergelijke wrok in het verleden liet afvloeien in hoop: naar een God die voor de wrake zorgt via de hel en naar de hemel voor de lijdenden.

Thymotische woede en wrok zie je zowel in het groot als in het klein. Een onterecht penalty tegen FC Utrecht kan al leiden tot rellen. De dood van Fortuyn die alle wrokvolle afkeer van de politiek mobiliseerde (27 Kamerzetels). Rita Verdonk die geen partij wil, slechts via de media deze thymotische onderbuik aan wil boren.

Hoe kan er biologisch sprake zijn van autoriteit? Mensen aanvaarden in principe autoriteit en gezag op grond van biologische motieven. Als je gedreven wordt door je dagelijkse overleving is opgelegde autoriteit op grond van geweld, op grond van religie, op grond van status of bezit, of andere vormen van machtsuitoefening niet iets dat automatisch verzet oproept. Dat zit nog in onze genen als Jagers en Voedselverzamelaars.

Als we vrij zijn om leiders te kiezen, kiezen we op grond van sympathieën en het gevoel van empathie, dat we ervaren met kandidaten. Dus vooral op publiek charisma, minder op kennis of kunde.

Mensen bekleed met autoriteit roepen niet automatisch gezag op (tenzij door dwang). Goede leiders kun je nauwelijks trainen. Valse empathie valt snel door de mand, als het begrip niet ook gevolgd wordt door consequenties in uitvoering. Dat is een enorm probleem in de democratische politiek. Niet nagekomen beloften roepen thymotische wrok tegen het hele politieke systeem op.

Hoe leiden virtuele werelden tot andere percepties? Sedert ongeveer 100 jaar kennen we virtuele werelden. We kunnen werelden waarnemen welke we met onze eigen zintuigen niet zouden kunnen percipiëren. Namelijk via de Media: kranten, telefoon, bioscoop, televisie, computer en internet. De enorme Mobiliteit (auto, luchtvaart) verschaft ons ook letterlijk korte tijd toegang tot andere werelden.

Dat heeft geleid tot geheel nieuwe percepties over het Maslov schema van behoeften. Een Afrikaan kan zijn positie wel vergelijken met een rugzak toerist of met virtuele anderen in reclame boodschappen op tv. Een Nederlander kan permanent waarnemen wat er in politiek Den Haag gebeurt, daar oordelen over vormen zonder direct naar die oordelen te kunnen handelen als gevolg van de feitelijke maatschappelijke afstand.

Onze behoeften worden virtueel nog verder opgevoerd door suggestieve beelden welke ons ego bewerken via reclame, die inmiddels altijd en overal aanwezig is. Ons vertelt dat geluk maakbaar is (Weinig mensen durven überhaupt nog te zeggen dat ze ongelukkig zijn, dan ben je een 'loser'). Virtueel kunnen we deelnemen aan spel. Virtueel wordt drama in ons leven gebracht dat ons eigen leven niet biedt. We kunnen ons virtueel verheugen in ons beter zijn dan anderen (misdad nieuws). We kunnen ons virtueel onderwerpen aan onze virtuele beteren, de celebrities, de bekende Nederlanders. En we kunnen onze thymotische voorraad wrok nog meer vullen met alles wat we aan virtuele schandalen zien en horen. En dit alles vele malen meer selectief uitvergroot dan onze eigen zintuigen ooit zouden kunnen. Ons bewustzijn selecteert biologisch onze waarnemingen. Maar nu zijn het de makers van de virtuele werelden die selecteren wat ze ons bewustzijn voorschotelen.

Wat is ennui? Als mensen enige tijd in hun omgeving geen waarden kunnen ontdekken die voor de bevrediging van hun behoeften van belang zijn treedt verveling op. Meestal vormt dit reden om intensiever te zoeken naar iets wat wel bevrediging oplevert. Schopenhauer stelde al dat verveling vaak een oorzaak is van kwaadaardig gedrag.

Mijn kinderen zijn van de audiovisuele 'alles moet leuk zijn' generatie. Een generatie, die met weinig gebrek en met zelfs op relatief jonge leeftijd al veel luxe, in mijn optiek permanent op zoek is naar 'kicks'. Ieder moment moet 'leuk' en met opwinding gevuld zijn, desnoods door tv of internet.

Verveling wordt ennui, zoals een Rotterdamse wetenschapper eens schreef, als je eigenlijk in je leven alles al eens gezien en of gedaan hebt. Als je nog aanwezige verlangens voor de toekomst niet meer in te vullen zijn en je in je ritme van alle dag je op zich prima voelt, maar weinig positieve energie meer voor het leven hebt. Dan ontstaat een depressieve achtergrondtoon in je bewustzijn, zoals Damasio ook in zijn schema's van functioneren laat zien.

Bijzonder is dat dit een eeuwenoude ervaring is, welke de katholieke kerk signaleerde en trachtte te bestrijden door haar als hoofdzonde te benoemen: de traagheid, het verzuim, de apathie. Er was dan immers ook geen enthousiasme voor God meer!

Waarom fascineren mogelijke dood en mogelijk lijden? Juist door onze overlevingsdrang en erotische en thymotische begeerten worden we gefascineerd door dood en lijden. Vanuit het bewustzijn gezien is dat logisch. Alle informatie daarover krijgt voorrang omdat dat iets is wat vermeden moet worden. De basis voor de meeste spannende Hollywood producties.

Hoe ervaren we het numineuze? Iedereen heeft ervaringen van datgene wat groter is dan de individuele mens en zijn leefwereld, hetgeen de Duitse godsdienstpsycholoog Otto, het numineuze noemde. Ervaringen van lijden, van onmacht, van ontroering, maar ook van ontzag, huivering, van het overstijgen van het zelfbewustzijn, van het sublieme, het verhevene. Die ervaringen doen we in de Westerse wereld vooral op in de natuur, in de kunst, in de literatuur en met name zoals Schopenhauer omschreef: in de muziek. Het is ook de belangrijkste component in de religieuze ervaring.

Prachtige voorbeelden van het pogen te beschrijven van zulke ervaringen tref je aan in "De eerste man" van Albert Camus (laatste hoofdstuk) en "Nachttrein naar Lissabon" van Pascal Mercier (pag. 134).

Is een wereld mogelijk zonder geweld? Nee. Zo'n wereld is alleen in fantasie denkbaar. We zijn behept door doodsangst, door onze dwangmatige, onvermijdelijke, noodzakelijke begeerten en resulterende passies. Dat zal altijd weer leiden tot geweld. Onze seksuele aard is immers net als bij vele andere dieren er een van verovering en overgave. Van agressie en submissie. In die zin is het wellicht goed dat we die drang steeds meer virtueel via tv en computer kunnen uitleven in gewelddadige computerspelletjes en pornografie.

Anderzijds bombarderen alle media ons dagelijks zodanig met beelden van agressie en seks, dat de rolmodellen voor onze kinderen alleen nog maar Rappers, verleidelijke expliciet seksueel uitdagende vrouwen en Schwarzenegers die problemen via geweld oplossen.

Is een wereld mogelijk die niet gedreven wordt door begeerte? Die kun je prediken, maar die zal er nooit komen. Sterker nog: we zijn wat we zijn. In begeerten op zich schuilt geen enkele onwaardigheid. Een negatief oordeel over iemands begeerten is zelfs kwaadaardig te noemen. Dan veroordeel je een mens omdat hij mens is. Het volgen van vele soorten begeerten is alleen voor een samenleving een kwestie van goed en slecht, acceptabel of niet acceptabel. Zo kun je een voorkeur hebben voor seks met kinderen (komt voor in veel culturen), maar in onze samenleving zullen we die begeerte op alle mogelijke manieren en bijna tot elke prijs de kop indrukken. Niet begeerte is onwaardig, maar het resulterende gedrag wel, zo stellen wij maatschappelijk luid en duidelijk.

Is een wereld mogelijk zonder lijden? De filosofen Hobbes, Spinoza en Schopenhauer, die als geen anderen de natuur van de mens doorzagen, waren allen pessimistisch ten aanzien van een wereld waarin het lijden als gevolg van gebrek, geweld en de passies zou zijn opgeheven. En in die zin hebben ze gelijk.

Zelfs in een wereld waarin voor meer dan een miljard mensen een leven met bevrediging van bijna alle 15 basisbehoeften is gerealiseerd, is nog weinig sprake van 'te vrede zijn', integendeel. Hobbes wilde een sterke staat om mensen tegen elkaar te beschermen. Schopenhauer en Spinoza zagen het bedwingen van de wil tot macht slechts voor weinigen weggelegd. Schopenhauer, net als de Grieken en Romeinen, slechts in een stoïcijnse levenswijze van het individu. Spinoza in de mildheid en liefde van het begrijpen van God en de medemens, in de amor intellectualis vanuit het zich op de eeuwigheid (sub species aeternitatis).

Wat betekent dan vrijheid? Vrijheid is een niet te onderschatten, maar wel overschat begrip. Vrijheid voor de mens betekent zijn biologische behoeften kunnen volgen binnen zijn eigen biologisch beperkte ruimte van vrij handelen. Daarbij dient hij geremd te worden als hij de vrijheid van een ander op onbillijke of kwaadaardige wijze dwarsboomt of het belang van de samenleving schaadt. Dat was al een uitgangspunt van de liberale filosoof John Stuart Mill. In de westerse samenlevingen hebben we het begrip Vrijheid echter wel op een erg hoog voetstuk geplaatst en misbruiken het begrip keer op keer in menselijk streven naar macht, soms zelfs op kwaadaardige wijze.

Heeft een mensenleven betekenis? De kosmos heeft geen voor ons kenbaar doel. In de evolutionaire natuur van de aarde heeft een enkel mensenleven geen enkele betekenis meer, immers de meer dan 6 miljard bewoners van onze planeet garanderen de voortplanting van de menselijke soort inmiddels wel.

Derhalve is de betekenis van ons leven slechts de betekenis die we er zelf, individueel aan geven. Het heeft daarbij weinig zin naar historische positie of betekenis te zoeken. Napoleon is al lang geen mens meer, slechts een merknaam uit de geschiedenis. Zelfs Amerikaanse presidenten die vechten voor hun erfenis in geschiedenisboekjes beseffen nog niet dat ze in twee generaties volstrekt onbetekenend voor de meeste aardbewoners zijn geworden.

De betekenis van een mensenleven, hoe je dat leven ook vorm geeft, realiseert zich alleen in het hier en nu. Voor maar heel weinig mensen is na hun dood echte betekenis weg gelegd buiten de eigen kleine groep. Het leven van al die andere mensen in hun eigen werelden gaat gewoon door, hoeveel overlijdensadvertenties er ook voor je in de krant stonden. Alleen in autobiografische beelden van je geliefden blijf je nog lange tijd een grote rol spelen.

Samenvatting

1. Er bestaat biologisch **geen fundamenteel verschil tussen mens en dier**, althans niet in voor de mens kenbare redenen. We onderscheiden ons slechts van onze evolutionaire buurtgenoten door een hogere vorm van (zelf) bewustzijn. [Darwin, Damasio]
2. Biologisch bestaat **geen verschil tussen Lichaam en Geest**. Fysieke processen en Bewustzijnsprocessen vormen onderdeel van een volledig geïntegreerd systeem.[Damasio versus Descartes]
3. De mens kent een inherente biologisch energetische drang tot leven, voortplanting en macht over zijn omgeving en is in die zin 'bezield'. Maar er is **geen** sprake van een afzonderlijk van het lichaam bestaande **menselijke ziel**. [Spinoza, Schopenhauer, Darwin, Damasio]
4. Tussen **mannen en vrouwen** bestaan alleen biologische verschillen welke hun onbewuste psychosociale gedragingen beïnvloeden. Er bestaan geen significante psychobiologische verschillen tussen de drie voornaamste menselijke **rassen**.
5. **Menselijk bewustzijn** wordt gevormd door een evolutionair ouder systeem van (fysieke) emoties aangestuurd door overlevingsdrang en erotische (inclusief esthetische) en thymotische begeerten. Hierin speelt de begeerte naar seks een kernrol. Ons hogere zelfbewustzijn wordt gevormd door een van moment tot moment bepaalde gevoelsbeelden, percepties, van ons 'zijn' mede aangestuurd door een omvangrijk autobiografisch geheugen, en een ervarings/kennis geheugen. [Damasio, Sloterdijk]
6. Wij **mensen handelen** volgens ons bewustzijn waarin ontelbare onbewuste en slechts deels bewuste voor ieder mens **unieke reacties volgend op gevoelsbeelden** van kansen en bedreigingen in de externe omgeving of in de eigen interne fysieke wereld, welke fysiek en mentaal worden opgeroepen door interactie met die omgeving. [Damasio, Davies].
7. **De mens is geen rationeel dier**. De ratio, het vermogen tot redeneren en afwegen bij besluitvorming tot handelen, is slechts een onderdeel van de menselijke intelligente gevoelsmatige beeldvorming van - en oordelen over - zijn omgeving.
8. De **mens** kent binnen de dynamiek van de natuurlijke, biologische en sociale processen van oorzaak en gevolg maar een **zeer beperkte vrije wil**. We zijn ons slechts van een beperkt deel van de motieven van ons dagelijks gedrag bewust. We gedragen ons veelal zoals we 'willen', dwz spontaan zonder bewuste overweging.[Spinoza, Schopenhauer, Freud, Damasio]
9. De belangrijkste **erotische begeerten** van de mens zijn in volgorde van belangrijkheid: zuurstof, fysieke integriteit, water, voedsel, veiligheid, slaap, beschutting, een partner, veiligheid in de familiegroep, voortplanting en seks, materieel bezit/eigendom en transcendente beleving (religie/kunst). Esthetiek, het mooie, het Schone, is in feite een erotische beleving. [Spinoza, Maslov, Damasio, Sloterdijk]
10. De belangrijkste **thymotische begeerten** van de mens zijn: waardigheid, respect, affectie, vriendschap en status, een sociaal netwerk, arbeid, zelfvoorziening, gelijke waardigheid, gelijke rechten, gelijke rechtsbescherming, spel en transcendente groepsbeleving in riten en tradities. [Spinoza, Maslov, Damasio, Sloterdijk]
11. Het eigen **Ik** bestaat uit een combinatie van autobiografische ervaringen en de inbeeldingen/kennis van de wereld om het ik heen. Het belangrijkste gevoelsbeeld over het zelf, de **eigen identiteit**, wordt bepaald door de wil tot macht, zelfrechtvaardiging en door de wijze waarop anderen uit de omgeving de persoon bejegenen. Ik ben slechts ...wat de ander van mij laat zien .[Spinoza, Schopenhauer, Foucault, Damasio]
12. De biologische basis voor ethisch gedrag is beperkt. **Goed of Kwaad** kunnen alleen worden gedefinieerd vanuit wenselijke of onwenselijke gevolgen van menselijke of dierlijke gedragingen op de overleving en behoeften van andere mensen (of dieren). Normen en waarden worden dus naar **menselijke maatstaf** sociaal en cultureel bepaald binnen de sociale groep (of groepen) of cultuur waartoe een mens behoort.
13. De **factoren familie/gezin/vriendschap, reputatie** (erkenning/ herkenning), **bezit/ rijkdom**, en **macht over zijn omgeving** vormen de belangrijkste strevens van de mens omdat deze leiden tot veiligheid, hoger respect, minder vereiste dagelijkse arbeid en betere seksuele partners. [Spinoza, Maslov, Damasio, Sloterdijk]
14. Mensen kiezen biologisch gedreven altijd voor hun **eigen belang**, hun eigen overleving, hun eigen begeerten. Dit geldt ook indirect bij het opgeven van eigen belangen ten gunste van samenwerking en altruïsme binnen de groep. Altruïsme buiten de eigen groep is veelal religieus/spiritueel of cultureel/economisch gedreven.[Spinoza, Darwin, Damasio, Sloterdijk]

Wat is het nut van deze antropologische beschouwingen? Ze verschaffen samen met de metafysische beschouwingen heel veel aanknopingspunten om op totaal andere wijze naar de wereld te kijken. Ik zelf zal deze beschouwingen in de toekomst met name gebruiken om een groot aantal ervaringen welke ik opdeed in het internationale bedrijfsleven nog eens de revue te laten passeren. Bijvoorbeeld hoe grote economische belangen diep geschaad werden door geïnflateerde ego's die niet met elkaar door een deur konden.

Maar deze beschouwingen bieden ook een nieuw zicht op het Goede: waar moeten we als mensen naar streven. In tegenstelling tot veel hedendaagse filosofen die niet meer geloven dat er een metafysische basis voor het Goede bestaat, meen ik dat de kosmisch wetenschappelijke metafysica en evolutie en biologie juist wel degelijk uitgangspunt kunnen vormen.

En tot slot: het verschaft ook in de persoonlijke sfeer, in de omgang met anderen en niet in de laatste plaats bij de beschouwing van het zelf een kijk die enerzijds verklaart, begrijpelijk maakt, en anderzijds een mildheid op kan roepen waar (naar ik meen) velen van ons dringend behoefte aan hebben. Zoals Spinoza omschreef: eerst als je begrijpt, kun je pas liefhebben.

1. De wereld is metafysisch slechts ieders perceptie, ook al doen we 'alsof' de wereld echt bestaat. Voor ons bewustzijn is de wereld slechts een middel, waarin waarden, kwaliteiten, te verwerven zijn voor ons om te overleven en om ons voort te planten (althans seks te verwerven). Hiertoe zijn wij als dieren, behept met de kennis van oorzaak en gevolg, steeds weer onbedwingbaar op zoek naar macht. Onze letterlijke fysieke emoties en onze percepties, fijnzinnig gevoelsbeelden, onbewuste oordelen, leiden ons hierbij van seconde tot seconde. Alleen de compassie met anderen, biologisch noodzakelijk omdat we niet alleen kunnen leven en met anderen moeten samenwerken, stuurt ons om in onze drang naar macht niet ieder moment van ons leven met anderen te concurreren of ze kwaadaardig onderuit te halen. Pas als we accepteren dat we zo biologisch in elkaar zitten, kunnen we op een andere manier naar de wereld en naar elkaar kijken en oordelen.
2. Sedert de Verlichting hechten we grote waarde aan wetenschappelijke kennis en menselijk verstand, rationaliteit, in beschouwingen van hoe wij als mensen met elkaar om moeten gaan, onze samenlevingen moeten inrichten, welke intellectuele moraliteit we dienen te volgen. De nieuwe kennis vanuit de neurobiologie toont aan dat we onze rationaliteit overwaarden ten opzichte van de werking van ons bewustzijn. Juist het besef hoe wij mensen in feite functioneren zou tot herbeschouwing van vele menselijke omgangsvormen en wijzen van samenleven moeten leiden. De Rede zal de menselijke biologie nooit in bedwang houden.
3. We moeten steeds weer leren beseffen hoe gedetermineerd we zijn als biologisch organisme met een bewustzijn dat automatisch zijn eigen belang volgt en met een ego dat tegelijkertijd krampachtig poogt zijn consistentie vast te houden, om maar niet dubbelzinnig te zijn. Tegelijkertijd lief te hebben en te haten, tegelijkertijd een diep beschaafd cultuurminnaar en een agressief overspelig mannetjesdier, tegelijkertijd hyperindividualistisch autonoom en te zelfde tijd zo afhankelijk van anderen.

15. De mens is het enige dier dat bevrediging kan ontleen aan het **kwaad** doen aan andere mensen, en daarbij zelfs onvoorstelbaar **wreed** kan zijn [Schopenhauer, Arendt, Damasio, Sloterdijk].
16. Menselijk biologisch welbevinden en **geluksbeleving** wordt door een mens altijd afgemeten aan de vergelijkbare positie van andere mensen in de groep. Wrok als gevolg van Lijden (niet of onvoldoende vervullen begeerten in verhouding tot anderen in de groep en/of verlies van wat was) is een van de belangrijkste thema's in het leven van ieder mens. [Spinoza, Damasio]
17. In **interacties** tussen mensen spelen **passies**, meestal in negatieve zin, de voornaamste rol als (veelal onbewust) motief van gedragingen. Passies zijn **gevoelsbeelden** waarbij het in meerdere of mindere mate kunnen vervullen van begeerten oorzakelijk (...dankzij of door schuld van...) op een andere mens of groep van mensen wordt geprojecteerd. [Spinoza, Freud, Schopenhauer, Damasio]
18. Ieder mens beeldt zich zijn eigen wereld in naar zijn passies, **gelooft wat de groep waartoe hij behoort als waar ervaart** in een leven van alledaagse normale 'waanzin'. In de Westerse samenlevingen is die inbeelding door de emancipatie en individualisering nog verder versterkt door **overfocus** op de passies van **het eigen ego**. [Spinoza, Damasio]
19. **Thymotische woede en wrok** vormen een belangrijk thema, zowel in een individueel mensenleven, als voor subgroepen in een samenleving [Spinoza, Sloterdijk].
20. Ieder mens heeft **numineuze ervaringen**: van datgene wat veel groter is dan het individu. Iedere vorm van **religieuze beleving** is een vorm van **menselijke projectie** van behoeften (verlossing van lijden) en passies (vaak wrok) **op een Zijn buiten de waarneembare wereld**. Gezien de menselijke transcendente behoeften is ieder mens tenminste een fetsist. [Schopenhauer, Nietzsche, Otto]
21. De mens met zijn overlevingsdrang en erotische en thymotische begeerten geeft de **voorkeur aan informatie** over zijn potentiële onveiligheid of onzekerheid, aan negatieve informatie over anderen (derhalve zijn minderen), aan informatie over mensen met veel bezit/macht en seks (zijn meerderen) en aan opwinding oproepende spelen. [Spinoza, Damasio]
22. In menselijke samenlevingen komen **intersubjectieve waarheden** veelal niet tot stand door wetenschapsbeoefening, maar door verkondiging via verschillende vormen van communicatie. Inmiddels zijn via de media (virtuele werelden) **gecommuniceerde gevoelsbeelden** van veel grotere betekenis voor meningen en gedrag dan zelf waargenomen gebeurtenissen en of feiten.[Damasio, Luyendijk]
23. Er zal nooit een wereld ontstaan zonder menselijke begeerten, en derhalve niet zonder geweld en lijden. Biologisch heeft een individueel mensenleven geen betekenis. We kunnen alleen de betekenis van ons eigen leven scheppen. [Spinoza, Schopenhauer, Nietzsche,Damasio]

4. In metafysische en fysische zin is ieder van ons persoonlijk al onderworpen aan de oorzaken en gevolgen welke onze handelingen op grond van onbewuste motieven oproepen. We leven daarnaast ook nog eens in een wereld waarin ook de ander aan zijn eigen motieven is onderworpen. En dat in een anorganische natuur die geheel deterministisch door vaak niet te overziene reeksen van oorzaak en gevolg wordt gestuurd. Geen wonder dat Spinoza de werkelijkheid die zichzelf elk moment aan ons voordoet beschouwde als onvermijdelijk en noodzakelijk. Filosofisch zo stelde hij is de werkelijkheid ieder moment 'perfect', want hij kan immers niet anders zijn. Daarom zou je de werkelijkheid van ieder moment liefdevol moeten leren te omarmen. Probeer te krijgen wat je wilt, maar wil ook wat je krijgt.
5. De Geschiedenis kent geen loop, zoals bijvoorbeeld de filosofen Hegel en Marx stelden. Er is geen loop, omdat er geen basis is voor de biologische evolutie naar een moreel meer hoogstande mens. Iedere nieuwe generatie, ieder nieuw mens, moet opnieuw het kinderparadijs verlaten, volwassen worden met alle begeerten en passies, en wijzer worden door ervaring. In die zin zal de geschiedenis zich altijd herhalen (Nietzsche), zij het in verschillende sferen en gebeurtenissen. Schopenhauer omschreef mens en wereld in die zin als een enorme en dus krachtige waterval van steeds weer andere druppels, altijd weer even subliem met alle kleuren van de regenboog in het schijnsel van de zon, maar onherroepelijk naar beneden stortend.
6. Vele humanisten denkers hebben een optimistisch mensbeeld. Maar de mens is noch goed, noch slecht. Hij is een geëvolueerd biologisch organisme. Alleen in de cultuur van een samenleving kan hij zich goed of slecht gedragen. Hoe strakker de morele regels en de ethische eisen aan het individuen, des te slechter zullen veel mensen zich dan gedragen, ze kunnen niet anders. Maar omgekeerd is de stelling dat de mens geneigd is tot het goede een even onzinnige stelling. Een mens is niet een plant die onder gunstige omstandigheden automatisch tot een prachtige ontwikkeling en bloei kan komen. Een mens wordt wat hij is: een mens. Net als een roos een roos wordt.
7. Optimisme over menselijk gedrag en derhalve een betere toekomst wordt biologisch nergens door gerechtvaardigd. Schopenhauer noemde een dergelijk optimisme zelfs kwaadaardig, omdat het ons steeds weer ten koste van veel lijden in dezelfde valkuilen doet vallen.
8. Hoezeer we ook kunnen wensen dat iedereen zou pogen ethisch te handelen volgens de cultuur van de groep, moraliteit is niet te leren. De Wil tot macht kan niet worden onderwezen, zo stelde Schopenhauer. Opvoeding en onderwijs dienen het superego van de jonge mensdieren nog altijd te indoctrineren door voorbeeld leven, opvoeding en onderwijs.
9. De beste regels in de samenleving van volwassenen zijn die regels die aansluiten bij het eigen belang en de compassie van een mens. Maar kwaadaardig gedrag zal altijd optreden en dient belet te worden en dus is respect en ontzag voor- en gezag van autoriteiten in de samenleving nog altijd essentieel in sturing van de samenleving. Wettelijke dwang en een stevige materiële of fysieke dwang zullen altijd nodig voor rechtshandhaving.

10. Een samenleving van mensen is nauwelijks maakbaar, hoezeer onze bedrijfskundige ontwerpers en protocollenmakers dit ook zouden wensen. Je kunt wel nog meer behoeften oproepen, maar je kunt geen gepland gedrag verordonneren. Het bewustzijn van een volwassen persoon verandert qua percepties maar heel langzaam. Te snelle veranderingen in de omgeving roepen automatisch veel thymotische wrok op. Daar zouden we rekening mee dienen te houden bij veranderingsprocessen: meer tijd voor gewenning en veranderingen meer richten op nieuwe generaties.
11. Een mens kan niet leven buiten de groepen waar hij deel van uitmaakt. Al meer dan 150 jaar vormen Natiestaten de meest omvangrijke groep. Dat zal zeker niet veranderen door bijvoorbeeld een proces van eenwording in Europa. Samen leven en werken binnen natiestaten dient derhalve als vast uitgangspunt te worden gekozen voor het democratisch proces. De Europese groep van 27 leden is simpelweg te groot, te pluriform en te vreemd om qua bewustzijn deel van uit te maken. Het zal nog vele generaties en waarschijnlijk een aantal dramatische gebeurtenissen vereisen, voordat mensen zich in hun bewustzijn Europeaan zullen voelen.
12. De virtuele wereld van televisie en internet stuurt eindeloos veel beelden naar de mens, in een mate die hij in zijn directe wereld niet gehad zou hebben. En het zijn juist beelden, zoals ook de filosoof Rorty stelt, die de meest directe invloed op het bewustzijn hebben. Die virtuele wereld schept behoeften en passies en wordt daartoe door de makers van die media ook zeker gebruikt en zelfs misbruikt. Dat is echter een werkelijkheid die niet meer terug te draaien is en onderdeel is geworden van de maatschappelijke krachten. Maar we moeten ons wel realiseren dat de belangrijkste emoties die veel virtuele beelden van tv en internet wereldwijd dagelijks in het bewustzijn van mensen oproepen thymotische woede en wrok zijn, zeker in de derde wereld.
13. De hyperindividualiteit in de huidige westerse samenleving heeft een uiterst kwaadaardige kant. Het ego staat voor velen inmiddels zo centraal dat iedere vorm van respect voor niet tot de eigen directe groep behorende personen dreigt te verdwijnen, hetgeen veel agressie oproept. Het oude adagium dat mensen als egeltjes met elkaar om dienen te gaan lijkt uit het collectieve bewustzijn verdwenen. Het is vervangen, zo stelt de rechtsfilosoof Kinneging, door een beeld van unieke authenticiteit, die met onvervreembare rechten moeten worden ontwikkeld. Biologisch zijn we uniek, maar in ons functioneren zijn we de meeste mensen bijna uitwisselbaar.

We ontplooiën onszelf, maar zien de vreemde ander niet meer. En let wel: kwaadaardigheid is ook een vorm van genoeg voor iedere mens! En zoals de filosoof Arendt omschreef: kwaadaardigheid ontstaat meestal op banale wijze: door niet na te denken of te beschouwen. Een menselijk leven is geen kunstwerk, vredig samenleven dat is de kunst en die kunst is meestal strijdig met een hoog gehalte egocentrisme in de samenleving.
14. De uniciteit van ieder individu, die zo door de virtuele beelden in de samenleving wordt bewierookt, maar biologisch geen betekenis heeft, holt het tolerantievermogen van individu en samenleving uit. Schade, tegenslag of lijden: ze lijken in onze samenleving niet meer acceptabel. Zelfs doodnormale gebeurtenissen van oorzaak en gevolg zijn niet meer te verdragen. Er is tenminste altijd iets of iemand schuldig, of verantwoordelijk voor, die vervolgd kan worden, gerechtelijk of via de media. Je kunt van beroep wel soldaat worden, maar het is natuurlijk niet de bedoeling dat je aan dat beroep overlijdt....Na de dood lijkt ook menselijk verdriet en lijden nauwelijks plaats meer te hebben in de

samenleving, alleen nog het massale thymotische verdriet wat geplengd wordt bij de begrafenis van Lady Di of Andre Hazes.

15. Als we onszelf en anderen iets minder serieus beschouwen, alsof we goddelijk status hebben, dan kan de ironie, de absurditeit van een doelloze kosmos en een menselijk bestaan dat inherent zonder betekenis is, ons enige 'Lichtheid van ons Bestaan' verschaffen in humor, komische tragedie en ludiek spel. Dan is de wereld af en toe te zien als passiespel van vooral de thymotische begeerten, waarin opgeblazen ego's de hoofdrol spelen met de voortdurende eis: "erken hoe fantastisch ik ben...". Dan is enige dagelijkse ironie over je eigen percepties en passies een vaardig medicijn, zoals de Amerikaanse filosoof Rorty stelde. En is vooral vergeving van de waan van de ander (en van jezelf) een belangrijke voorwaarde om toch regelmatig een contente mens te kunnen zijn.
16. 'Gelukkig', in de zin van een gelukkig bestaan, bestaat niet. Slechts het in meerdere of mindere mate vervuld zijn van onze behoeften volgens Maslov's schema. In plaats van te streven naar een gelukkig leven, kunnen we beter spreken van een 'content' leven. Een leven waarin we regelmatig te-vrede zijn. Als je dagelijkse behoeften zijn vervuld, je geen groot verlies te verwerken hebt, dan is lijden alleen een kwestie van inbeelding als gevolg van je passies. Een inadequaate idee, zoals Spinoza stelde. Dan is lijden een misverstand, een kwestie van niet begrijpen, van zelf gebrekkig handelen. Dan zijn vele tevreden momenten mogelijk. Als je Zijn tegenover moeten Worden kunt stellen. Reeds Bezitten tegenover willen Hebben. Dan kun je de ander, die je zo nodig hebt, met meer mildheid en liefde beschouwen.
17. Het recept van Aristoteles voor een content leven is vanuit de biologie van de mens gezien voor vrijwel iedereen van toepassing: een gezond leven, een zekere welstand, familie en vooral vrienden. Wellicht nog eenvoudiger in de wandtegeltjes spreuk: Geluk vereist 3 zaken: iemand om van te houden, betekenisvolle arbeid en iets om naar uit te kijken.
18. Ook de ander heeft zijn eigen wereld, zijn eigen percepties. Als we in de persoonlijke sfeer elkaar minder 'vastzetten' ten aanzien van wie we als ego zijn, niet alleen onszelf maar ook de ander dubbelzinnigheid toestaan, dan zullen persoonlijke relaties veel minder vaak op scherp komen te staan. Dan is het mogelijk in ik-jij relaties de ander in zijn wereldbeeld beter te begrijpen.
19. Wij als mensen zijn het enige 'ding an sich' waar we weet van kunnen hebben. Zoals Schopenhauer stelde: je kunt van jezelf meer weten dan van wat dan ook. Want alle eerste kennis is per definitie waarneming en ervaring. Het is zeer wel mogelijk, zodra de eis van een consistent ego wordt losgelaten, om de permanente stroom van percepties in het persoonlijk bewustzijn waar te nemen. Het vereist slechts een ziende vorm van luisteren naar het zelf in een periode van rust. Het niet onmiddellijk oordelen. Het kijken naar wat de feiten zijn van een gebeurtenis. Het voelen van de ervaring en die ervaring bewust beschouwen.

Bij een dergelijke beschouwing krijgen, zoals Spinoza al stelde, de passies minder kans en bestaat minder kans op lijden. Spinoza stelde bijvoorbeeld zelfs dat je niet echt op beloften moet vertrouwen, omdat een mens in uiterste consequentie van het eigen

belang zijn beloften wel moet breken! Juist daarom is het burgerlijk rechtssysteem van groter belang dan welke staatsinrichting dan ook!

20. We overwaarderen het denkende bewustzijn en verliezen daardoor heel vaak de sublieme ervaringen die we als mens vanuit ons totale, veel grotere bewustzijn op kunnen doen. Als we al onze biologische potentie in ons leven geheel zouden kunnen aanwenden, geheel, heel, helend, dan zouden we wat vaker. de overweldigende voortreffelijkheid, heelheid, heiligheid van de onbegrijpelijke schepping kunnen ervaren. Zowel in jubelende vreugde als in diepe tragiek.

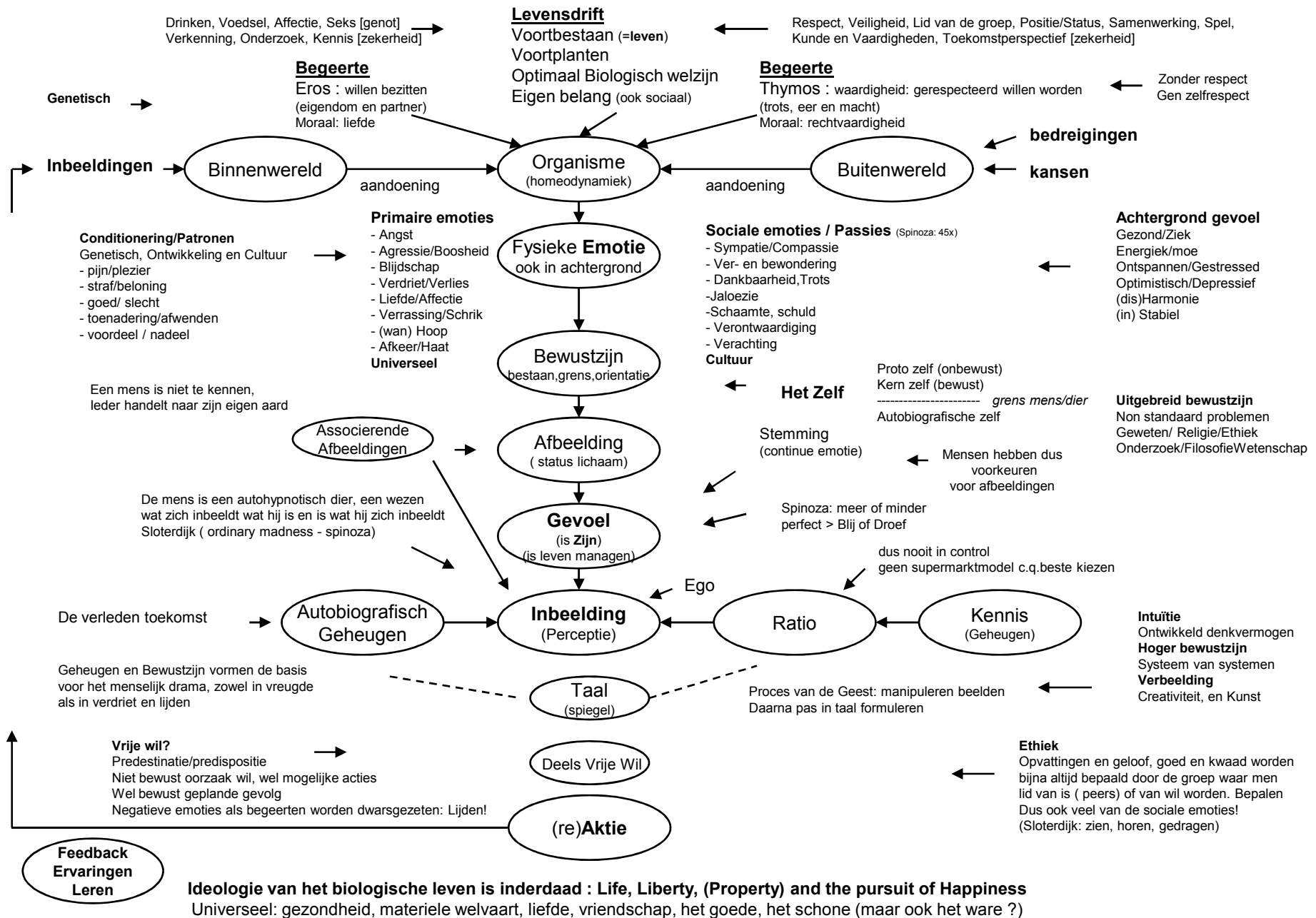
Ervaringen die we soms even raken in religie, muziek, literatuur, andere kunst, of in de vrije natuur. De ervaringen van het numineuze in schoonheid, verhevenheid, blijdschap of dankbaarheid. Zelfs de ervaring te kunnen vergeven. Maar ook de diepe ervaringen die we niet willen 'voelen': onze fundamentele eenzaamheid, ons lijden, onze angst voor de dood.

21. Iedereen heeft numineuze ervaringen. Dat een groot deel van de mensheid die ervaringen religieus vertaalt is logisch. Ervaringen die we niet hoeven te delen, maar wel dienen te respecteren. Alle mensen volgen hun eigen overtuigingen en die zijn meestal niet erg wetenschappelijk, dat geldt ook voor de intellectuele of economische elite. Iedere mens of groep heeft recht op zijn eigen geloof en niemand verdient daarbij op welke grond dan ook de voorkeur, ook niet op grond van de Rede. Dat zou namelijk inhouden dat mensen die stellen alleen de rede als grondslag van hun bestaan te kiezen geen gewone biologische mensendieren zijn met een geëvolueerd bewustzijn, zonder begeerten, zonder onwetenschappelijke overtuigingen en zonder amoreel gedrag. Op die basis is geen discours mogelijk.
22. Wij weten allemaal inmiddels wel waar gebrek aan respect voor de menselijke waardigheid toe leidt. Tot disharmonie op alle niveaus in overvolle samenlevingen. Zo is het bijvoorbeeld ook simpel te constateren dat als vrijheid van meningsuiting het tegenwoordig doodnormaal is om anderen publiekelijk met spraakmakende emotie oproepende beelden te raken en te beledigen. Dat is geen vrijheid van meningsuiting maar kwaadaardig gedrag van hyperindividualisten. Honderd jaar terug werd daarover nog geduëlleerd (de 'eer'). Nu moet je naar de rechter, vaak tevergeefs, want anders rest je niets dan thymotische woede en geweld.

Slot

Na de evolutionaire, metafysische en antropologische beschouwingen, ga ik in deel 4 en deel 5 verder met de conclusies over het goede handelen, zowel over maatschappelijk na te streven waarden en normen, als over persoonlijke ethiek, welke uit de eerste drie delen voortvloeien.

De mens als Damasio's socio-biologische organisme: lichaam en geest zijn één

**Deel 4: Metafysica, Antropologie en Biologie:
welke basis is er eigenlijk voor het Morele handelen?**

Deel 4: Metafysica, Antropologie en Biologie: welke basis is er eigenlijk voor het Morele handelen?

Zijn er op moreel gebied überhaupt nog grote verhalen te houden? Onze tijd kent weinig mythen of grote verhalen meer. De Duitse filosoof Peter Sloterdijk was degene die het gemis aan grote verhalen signaleerde: sedert de 'ismen' van de 20^e eeuw zijn er geen grote filosofische verhalen meer ter ondersteuning van ideale toekomstige samenlevingen. Utopia, de menselijke samenleving in welke vorm dan ook waarin we in de toekomst allen nog lang en gelukkig zouden leven, hebben we na de honderden miljoenen doden van de twintigste eeuw achter ons gelaten. De filosoof John Gray schreef daar beklemmende beschouwingen over. Toch is deze stelling alleen van toepassing op beelden van een schitterende toekomst. Want we kennen nog wel degelijk een aantal algemene toekomstbeelden.

Zo wordt ons bijvoorbeeld verteld dat de economische Globalisering van de wereld een vreedzaam welvarend dorp gaat maken, maar het echte geloof in dat wereldbeeld lijkt alleen aanwezig bij degenen die er economisch van profiteren, niet bij de gemiddelde buschauffeur. Een bijna apocalyptische toekomst wordt ons anderzijds voorspelt als we ons ten aanzien van de Klimaatproblemen niet bekeren.

We kennen daarnaast nog wel steeds de mythe van de Verlichting, de mens die slechts gestuurd wordt door de Rede, vooral in een vrije en democratische samenleving waarin een ieder zich economisch en creatief kan ontplooiën en ook nog deelneemt aan de opinievorming in het publieke debat over de verdere ontwikkeling van de samenleving.

We geloven ook nog steeds in het verhaal van de Moderniteit, de vooruitgang. Morgen zal het nog beter worden dan vandaag, vooral economisch, ondersteund door Fukayama's liberalisme. Het sluitstuk in de Geschiedenis zo geloven anderen is de Verklaring van de Rechten van de Mens. Die dienen dan samen met een democratisch en seculier staatsstelsel natuurlijk nog wel in de rest van de wereld te worden ingevoerd.

Bestaat Vooruitgang? Veelal is onderdeel van het vooruitgangdenken dat er ook sprake is van toenemende sociale moraliteit. Dat de ontwikkeling van de geschiedenis leidt tot een hoogstaander mens. Maar dat is een denkfout als we rekening houden met onze biologische gegevens. Iedere nieuwe generatie mensen moet met de menselijke wijze van kennen en kunnen opnieuw de levenscyclus doorlopen van de Wil tot macht. Wat de geschiedenis (of de biologie) leert wordt nooit automatisch onderdeel van het denken of van de kennis van nieuwe generaties. Ieder nieuw mens moet steeds weer het kinderparadijs verlaten om volwassen te worden en moet door een behoorlijke dosis lijden heen, voor hij of zij ooit de wijsheid ervaart, welke voorgaande generaties opschreven.

Als we onze wereldbeelden even loslaten en simpelweg kijken naar de feitelijke metafysische en biologische realiteit van ons kenvermogen, dan weten we dat de kosmos geen doel heeft. Dan weten we dat de mens een dier is behept met bewustzijn met ego en ratio en met de blinde drang, wil, tot overleven en macht. Een bewustzijn dat van minuut tot minuut percepties van eigen belang laat opborrelen, die de motieven voor zijn handelen bepalen met veel rationalisatie in het denken achteraf.

Metafysisch en Biologisch reageert een mens op de waarnemingen via zijn zintuigen op grond van de waarden, de kwaliteit, die hij in zijn omgeving zoekt ter vervulling van zijn behoeften. Hij percipieert daarbij een eigen unieke wereld.

Het bewustzijn laat, in reactie op de externe of interne omgeving, continu percepties van eigen belang opborrelen, die de motieven voor handelen bepalen. Die onbewuste motieven worden veelal achteraf gerationaliseerd in het denken, in taal en in communicatie. In het bewustzijn speelt waarheid geen rol en het ego is per definitie niet consistent, geen vastomlijnde persoonlijkheid. Mensen zijn nooit wat ze lijken te zijn en dus onberekenbaar.

Mensen kunnen biologisch niet buiten een groep leven en moeten samenwerken om in hun behoeften te voorzien, maar menselijke compassie en empathie met anderen bepaalt maar een deel van het handelen. Maar we moeten ons steeds weer moeten beseffen dat de mens door de passies waaronder hij lijdt, zowel door gebrek als door concurrentie met anderen, zich uiterst kwaadaardig en wreed kan gedragen.

Vanuit die optiek is het enerzijds bijna een wonder dat we in de Westerse samenlevingen het huidige beschavingsniveau bereikt hebben en anderzijds geen wonder dat we daar vanaf de Griekse beschaving bijna 2500 jaar over gedaan hebben. En dan verwachten we van niet- Westerse samenlevingen zelfs dat ze één generatie die kloof kunnen overbruggen of net zo 'menselijk' kunnen worden als wij.

Is het echte verhaal niet groot genoeg? Het grote verhaal is wat we in het Westen hebben bereikt. Een verhaal dat we te vaak met groot cynisme, onterecht schuldbesef of culturele relativisering bejegenen. Niet alleen de ideeën van de Verlichting, maar vooral de ethiek van het Christelijk geloof (zo beschrijft zelfs Nietzsche vol lof!) heeft in de 1500 jaar sedert de Grieks-Romeinse beschaving een nieuw beschavingsniveau gecreëerd, waarbij voor alle mensen een hoog welstands-, welzijns – kennis- en gezondheidsniveau wordt gerealiseerd in overeenstemming met alle 15 biologische behoeften. De intellectuele ideeën, het onderzoekende en investerende gedrag van de Westerse samenlevingen hebben de technologie en organisatie gecreëerd, welke dit mogelijk maakten.

Een samenleving gebaseerd op gelijke rechten voor iedereen, met rechtsbescherming voor iedereen, waarin de sterken worden tegengehouden om extra macht te verwerven ten koste van de zwakkeren. Een samenleving gebaseerd op een natiestaat met democratisch bepaalde wetten, plichten en rechten welke gelden voor iedereen. Samenlevingen waarin meerderheden en minderheden tegen elkaar beschermd worden. Samenlevingen waarin voor oorlogen tussen natiestaten en burgeroorlogen uitgebannen lijken te zijn. Tweederde van de rest van de wereldbevolking is jaloers op ons, koestert zelfs veelal diepe wrok!

Gezien vanuit onze biologie is er voor de Westerse mens qua niveau van beschaving op hoofdlijnen naar mijn inzicht fundamenteel niets meer te bereiken, behalve een goed rentmeesterschap: het zorg dragen voor de oudere generaties die hun arbeid leverden om dit niveau te bereiken en de zorg voor toekomstige generaties om dit niveau te behouden. Beide doelen zullen al ongelooflijk veel inspanningen vergen.

Het grote verhaal is dus ook dat dit een beschavingsniveau is dat het waard is om met man en macht verdedigd te worden, zelfs al zullen we, als gevolg van de beperktheid van aardse middelen, wellicht onvermijdelijk naar een wat minder luxueus materieel levensniveau moeten terugzakken. Een uitermate verdedigbaar groot verhaal inclusief de mythen en verhalen van onze geschiedenis.

Hoe we kwamen waar we nu staan inclusief ons bepalende Christelijke erfgoed de Staatkundige revoluties. Een verhaal waar niemand van deze generaties zich voor hoeft te schamen of schuldig hoeft te voelen omdat er elders in de wereld nog gebrek en lijden is (trouwens ook typisch Christelijke ethiek). De mensen van onze generatie waren niet de kolonialisten, uitbuiters, imperialisten, slavendrijvers of oorlogvoerders, zo stelde de Franse filosoof Pascal Bruckner. Onze samenlevingen hebben die ideeën inmiddels van zich afgeworpen.

Ondanks onze beschaving, zijn er steeds opnieuw talloze doelen welke we maatschappelijk nog willen realiseren. Of zaken welke we willen veranderen. Doelen is iets anders dan idealen. Beelden van hoe het totaal anders moeten zijn, zullen altijd weer stuiten op de biologie van de mens.

We weten inmiddels dat als we geloof in idealen in de plaats van praktische doelen stellen, fanatisme en geweld op de loer liggen. Dat geldt niet alleen voor Arabische terroristen, maar ook voor dierenbevrijders of voor degenen die een wereld zonder godsdienst eisen. Zoals John Gray stelde: geen utopieën aanhangen, maar kleine praktische stapjes nemen is al lastig genoeg.

Kent de geschiedenis dan geen doel? De geschiedenis zelf kent geen doel. Het historisch proces kent geen natuurlijke wetmatigheden, slechts dezelfde soort menselijke groepsreacties in dezelfde soort omstandigheden. De geschiedenis stroomt niet, ook niet via Hegel's these en antithese naar een hoger niveau van beschaving. Hobbes biologische strijd van allen tegen allen kan morgen ook in het Westen weer terugkeren als onze samenlevingen desintegreren door gebrek aan samenhangende ideeën over moraliteit en samenleving. Als we, zoals Nietzsche beschrijft, ten prooi vallen aan superindividualistisch nihilisme van geld verdienen, plezier najagen en tegelijkertijd slechts maatschappelijk ongenoegen uiten. Als we wel onze rechten eisen, maar niet meer onze plichten jegens onze medemens en de samenleving wensen na te leven.

Als we onze beschaving willen verdedigen, zullen we steeds opnieuw een discussie aan moeten gaan over sociale moraliteit, hoe vreedzaam samen te leven en te werken. Moraliteit alleen nog maar te betrekken op individuele levens ontkent dat voor mensen met hun voornamelijk biologische motieven regels voor leven en werken in groepsverband nodig zijn om, zeker in een complexe uiterst individueel gerichte samenleving als de onze, de bereikte beschaving te behouden.

Wat is Moraliteit anders dan datgene wat als van Waarde wordt beschouwd?

Wellicht klinkt het te alledaags en vanzelfsprekend, maar toch is het van belang nog eens vast te pinnen wat de basis van ieder ethisch oordeel, ieder systeem van moraliteit is. Moraliteit stelt vast wat van *Waarde* is voor de individuele mens en voor de groep waarin hij samenwerkt en leeft.

Dat wat van Waarde is, van Kwaliteit is, Moreel is, het Goede is, kan in verschillende gradaties worden beoordeeld. Bijvoorbeeld als aanbevelenswaardig, als gewenst, als gedragsnorm, als eis, als plicht, als te bestraffen bij afwijking, of zelfs als doodzonde en taboe

Daarbij is het uiterst nuttig, zoals zal blijken, een onderscheid te maken, zoals Robert Pirsig doet, tussen intellectuele moraliteit, sociale moraliteit en biologische moraliteit. Biologische moraliteit gaat over individuele gedragsregels in overlevingssituaties. Die regels zijn er eigenlijk niet, zoals zal blijken. Sociale Moraliteit betreft het gebied van intermenselijke relaties en samenleving. Intellectuele moraliteit omvat de ideeën over voorgaande gebieden.

Sociaal moreel handelen gaat over de wijze waarop de mens bevrediging van zijn behoeften nastreeft, terwijl hij met anderen samenleeft en werkt. Het gaat over de vraag hoe een mens zijn drang tot leven en macht *behoort* vorm te geven in zijn handelen in relatie tot anderen. Dus niet over hoe hij of zij zijn in de privésfeer zijn levensvervulling vindt, of over de motieven van zijn individuele bewustzijn.

Sociale moraliteit is natuurlijk al onderwerp van discussie sedert de vroegste tijd van menselijke samenlevingen zo'n vijftien duizend jaar geleden. Die discussie, dat publieke discours, dient echter steeds weer [laats te vinden in het kader van de heersende cultuur. Vroeger ging het veeleer over hoe een mens zich in relatie tot God of tot de Heersers diende te gedragen, nu gaat het over gedrag naar de andere Individuele mens en binnen de samenleving.

Wat zou een kernconcept over sociale moraliteit in de 21^e eeuw dienen te zijn?

Metafysica, antropologie en biologie bieden vanuit hun eigen invalshoek een uitstekende basis voor relatief waardevrije ideeën over het sociaal moreel handelen, over sociale kwaliteit.

Iedere intellectuele idee over sociale moraal dient uit te gaan van de levensomstandigheden van de mens in de kosmos en van de menselijke biologische gegevenheden, waarin begrepen die van de fundamentele Gelijkheid van ieder mens en de biologisch sociale kernwaarden: de Liefde voor een medemens en de eis van Rechtvaardigheid. Daarmee is de biologische basis voor de intellectuele moraliteit duidelijk vastgelegd. Alle andere, meer toegespitste intellectuele ideeën over sociale moraliteit dienen hierop gebaseerd te zijn.

Ieder idee, religieus of anders, welke deze uitgangspunten niet kiest, leidt tot een moraal die per definitie niet leidend kan zijn, dat stelde Schopenhauer al vast. Een dergelijke moraal is hooguit autoritair, indoctrinerend en met geweld op te leggen. Slavernij, Feodalisme, Inquisitie, Fascisme, Communisme, Racisme en de Extremistische religieuze groeperingen vormen daarvan voorbeelden in de geschiedenis.

Wat dienen de belangrijkste ideeën voor sociale moraliteit te zijn?

Iedere sociale moraliteit dient tenminste vier regels (ideeën) te omvatten welke aansluit bij bovenstaand kernconcept:

1. Gij zult een mens niet schenden;
2. Gij zult de leefomgeving van de mens niet aantasten;
3. Gij zult een mens niet belemmeren in zijn vrijheid om zijn biologische behoeften te vervullen, voor zover deze de vrijheid van andere mensen niet schendt of belemmert.
4. Gij zult uw plichten jegens de groep waarin u samen werkt en – leeft nakomen, anders kunt u in de groep geen beroep doen op uw rechten.

De eerste regel is een uitbreiding van de regel: gij zult niet doden. Deze omvat een groot scala aan sociale morele eisen: niet doden, niet martelen, niet verwonden, geen kwaad aandoen, respect betonen, bezit niet afnemen, gelijk en rechtvaardig behandelen geen inbreuk plegen op persoonlijke levenssfeer etc. We weten immers dat we mensen zwaar kunnen treffen door aantasting van hun fysieke en psychologische integriteit, alsmede hun persoonlijke levenssfeer.

De tweede regel is een logische uitbreiding van de eerste: het aantasten van de leefomgeving van de mens, tast immers indirect de toekomstige mogelijkheden tot overleven van de mens en zijn nakomelingen aan.

De derde regel stelt de eis van *Vrijheid* voor iedere mens om naar zijn biologische aard te kunnen leven en tenminste zijn kernbehoeften te kunnen vervullen en omvat daarmee per definitie de eerste twee regels.

De vierde regel stelt aan de mens de eis zijn plichten binnen de samenlevende en werkende groep te vervullen, welke hem beschermt en hem rechten verschaft.

Het heeft bijna 13000 jaar geduurd voor in de Westerse samenleving het idee van vrijheid algemeen werd geaccepteerd en geldt nog maar net 200 jaar! Het is het kernpunt van het bereikte niveau van beschaving van de menselijke samenleving. Wie dat niet erkent stelt zich buiten iedere vorm van zinvol discours.

In die zin mag geen enkel idee over cultuur relativisme ruimte krijgen voor enige discussie. Een mens die gebrek heeft, of die wordt tegengehouden in het vervullen van zijn basisbehoeften, is een lijdende tragische mens. Iedere andere vorm van leven, plantaardig en dierlijk, heeft het beter dan die mens. Ieder systeem van moraliteit, of van religie, of van een regels stellende samenleving, welke die basisvrijheid van de mens fundamenteel belemmert is een sociaal moreel verwerpelijk systeem.

Zo is een idee over een God die de mens schiep met het doel hem te doen lijden is een pervers idee. Ieder idee over een God, die een door gebrek en aan passies lijdende mens bijstaat, sluit echter juist aan bij de biologie van de mens.

Is Vrijheid te bereiken zonder Bescherming van die vrijheid door de samenlevende groep? Nee. Een individu kan pas vrij zijn, als in de groep waarin hij samenleeft- en werkt, die vrijheid door het collectief wordt beschermd. *Vrijheid* en *Bescherming* zijn dus aan elkaar gekoppeld als kern idee voor een sociale moraliteit op metafysische en biologische basis.

Hoever gaat het idee van vrijheid en bescherming daarvan in sociale moraliteit? Voortvloeiend uit het uitgangspunt gaat dat idee heel ver. Ik gebruik hierbij weer het behoefteschema van Maslov. Ieder lid van een samenwerkende- en samenlevende groep dient toegang te hebben tot dagelijks noodzakelijk voedsel, tot beschut onderdak, tot sociale deelname en samenwerking binnen de groep en tot het verwerven van bezit. Hij of zij dient de vrije mogelijkheid te hebben een partner te zoeken en met wederzijdse instemming te kiezen alsmede met een partner kinderen te verwekken. Ieder individu heeft het recht vrijelijk kennis te verwerven en op de eigen percepties en overtuigingen over de wereld.

De vrijheid van het individu om deze basisbehoeften te vervullen via zijn dagelijks handelen dient door de sociale groep beschermd te worden tegen iedere vorm van tegenwerking, macht en geweld.

Bij die bescherming staat het bieden van Veiligheid voorop (tegen fysiek en psychisch geweld en bij het beschermen van bezit en respecteren van de persoonlijke levenssfeer).

Omdat mensen moeten samenwerken om in hun dagelijkse behoeften te voorzien (zowel via arbeid als via handel) is altijd sprake van een verdelingsvraagstuk (wie krijgt wat van het resultaat van gezamenlijk handelen). Iedere samenleving dient derhalve de leden van de groep te beschermen tegen kwader trouw bij afspraken. Billijkheid en rechtvaardigheid bij verdeling van arbeid, productie en consumptie dient hiertoe gegarandeerd te worden.

Pas indien op bovenstaande wijze de rechten en bescherming van het individu ook feitelijk plaatsvinden, kan een samenleving het individu regels opleggen (plichten, wetten) onder meer ter bescherming van de vrijheid van de ander, tot nakoming van verplichtingen bij samenwerking, ten behoeve van het gezamenlijke belang, alsmede ter bevordering van vreedzaam samenleven binnen de groep. Zonder daadwerkelijk de bescherming van de vrijheid van een mens te bieden, kan een samenleving een mens geen plichten opleggen nog enige individuele moraliteit voorschrijven.

Op zich is in deze beschrijving geen sprake van een nieuwe wijze van organisatie van de samenleving. Immers in de kleine prehistorische stamverbanden van Jagers en Voedselverzamelaars golden deze regels ook al. Nu echter dienen ze te worden toegepast in een oneindig veel complexere samenleving dan 15000jaar gelden.

Wanneer is sprake van biologische moraliteit? Indien de vrijheid van het individu *feitelijk fundamenteel* niet door de groep wordt beschermd, kan nog slechts sprake zijn van biologische moraliteit, van handelen naar de biologische aard, net als bij dieren. Zonder bescherming *kan, zal en mag* een mens alle acties ondernemen die in zijn perceptie nodig zijn voor overleving. Dan is er geen rem op het volgen van zijn begeerten. Dan kan in principe geen sprake meer zijn van sociale moraliteit, van waardeoordelen over zijn gedrag door anderen.

Je mag dan een ander verwonden of doden uit zelfverdediging. Je kunt geen afwijzend oordeel vellen over welke manieren Somaliërs kiezen om te overleven bij afwezigheid van enige overheid, tot aan banditisme toe. Natuurlijk mag een hongerige familie in Siberië de laatste in het wild levende sabeltandtijger doden. Iemand mag het touw doorsnijden waarmee de ander hem in de afgrond dreigt mee te slepen. Overlevenden van de orkaan Katharina in New Orleans mogen stelen om te overleven. Schipbreukelingen mogen mensenvlees van dode medepassagiers eten als er geen alternatief is. Afrikanen mogen natuurlijk alle (voor de Westerse mens illegale) stappen nemen om te ontkomen aan een leven van puur gebrek. Natuurlijk hoeft iemand uit Tsjetsjenië van zijn geringe inkomen geen belasting te betalen als er helemaal geen samenwerkende gemeenschap bestaat. In deze situatie is er niets wat een individueel mens kan of hoeft af remmen zijn levensdrang te volgen, hooguit zijn eigen ethische ideeën.

De keerzijde echter van biologische moraliteit van de ene mens is de biologische moraliteit van de ander. De ander mag op dezelfde basis alle stappen ondernemen om zijn leven te beschermen. Bemanningen van Westerse schepen mogen Somalische piraten neerschieten. Koreaanse eigenaars van levensmiddelenwinkels in New Orleans mogen schieten op plundersaars.

Is er een historische basis voor deze zienswijze? De vier eerder gestelde regels van sociale moraliteit op grond van de metafysische en biologische zienswijze op de mens vormen in feite een korte omschrijving van de intellectuele ideeën, welke het beschavingsniveau aangeven dat we in de 21^e eeuw hebben bereikt.

Zoals ik eerder stelde bestaat in de Westerse samenlevingen pas iets meer dan 200 jaar het algemene idee over Vrijheid van het individu. Door de sociaal democratie is echter pas in de twintigste eeuw de aan vrijheid noodzakelijk te koppelen Bescherming echt tot ontwikkeling gekomen. Het wereldwijde liberalisme koppelt beide begrippen zelf in 2008 nog niet eens!

De bescherming van economische transacties is al van veel oudere oorsprong. Economische contracten werden in Assyrie al op kleitabletten vastgelegd. Het Romeinse recht, maar vooral de 'Common Law' in Engeland legde reeds vroeg de basis voor familierecht, erfrecht, burgerlijk recht, handelsrecht en strafrecht.

De filosoof Hobbes beschreef al in de 17e eeuw de noodzaak van een krachtige overheid om de biologische moraliteit van het Bellum Omnium, de strijd van een ieder tegen een ieder, te bezweren.

De Amerikaanse revolutie was gebaseerd op de intellectuele notie 'that all men are created equal' en dat ieder mens recht had op 'life, liberty and the pursuit of happiness'. De Franse revolutie voegde daar nog de notie van 'fraternité', menselijke broederschap aan toe. Napoleon codificeerde daarna op die basis op het vaste land van Europa de rechten en plichten van het individu. Maar pas in de twintigste eeuw werden ook niet bezitters, 'arbeiders', kinderen en daarna vrouwen gelijkberechtigd mens.

De Verklaring van de Rechten van de mens uit 1949 specificeert de bereikte en te bereiken beschavingsdoelstellingen voor menselijke samenlevingen op nog verdergaande wijze, maar laat de bescherming van de leefomgeving van de mens grotendeels nog buiten beschouwing. Dat is een recent toegevoegde morele waarde in de Westerse samenleving op grond van de ontstane milieuproblematiek.

In de Westerse samenlevingen is vrijheid en bescherming daarvan inmiddels diep geworteld in de maatschappelijke structuren rond grondwetten, burgerlijk recht, wetgeving, bestuur, en rechtspraak. In die zin zijn oordelen alsof er een te grote afstand bestaat tussen burger en overheid onzinnig. De burger kan in de huidige samenleving geen moment meer vrij zijn zonder bescherming van de overheid!

Vloeit uit de sociale moraal van vrijheid en bescherming automatisch de eis van democratie voort? Democratie is een organisatievorm die in de Westerse beschaving een lange traditie heeft tot bijna 600 voor Christus. In andere beschavingen is dat historisch slechts in beperkte mate het geval geweest. Maar democratie is een bepaalde staatsvorm, het fundament voor de medezeggenschap ligt metafysisch biologisch dieper.

Omdat de groep de vrijheid van alle individuen moet beschermen en daarbij afwegingen moet maken welke die vrijheden van individuen kunnen beperken, dient ieder individu aan de besluitvorming over die afweging deel te kunnen nemen. De wijze waarop dit geschiedt is slechts een vorm van organisatie. Wel zou je kunnen stellen: hoe groter het belang van het individu, hoe directer hijzelf aan die besluitvorming moet kunnen deelnemen en dat derhalve besluitvorming bij voorkeur zo lokaal mogelijk dient plaats te vinden.

Kun je naast vrijheid (en bescherming daarvan) nog meer sociale moraliteit voor individu en de samenwerkende groep definiëren op metafysisch biologische basis?

Naast (bescherming van) vrijheid en medebeslissingsrecht van ieder mens in de samenwerking en samenleving binnen de groep, zijn er nog 9 waarden welke het belang van ieder individu raken.

De wijze waarop besluitvorming binnen de groep geregeld is, alsmede de bewaking van gemaakte afspraken, dient te allen tijd gerespecteerd te worden. *Autoriteit* dient tot gezag te leiden en dus tot ontzag. Derhalve dient het *geweldsmonopolie* bij de autoriteit te liggen. Dit is van uiterst belang, omdat de groepautoriteit voor een vreedzame samenleving niet alleen de belangen van de meerderheid kan dienen, maar ook de minderheid tegen de meerderheid dient te beschermen, alsmede (!) de meerderheid tegen de minderheid. Alleen dan kan er een 'win for all, loss for a few' tot stand komen.

Gegeven de eigen percepties van ieder individu en de 'eigen' wereld waarin hij leeft, is voldoende thymotisch *respect en afstand tussen individuen* welke samen leven – en werken binnen een groep noodzakelijk. Mensen kunnen niet allemaal vrienden van elkaar zijn. En mensen gedragen zich gemakkelijk kwaadaardig naar elkaar. Derhalve kan alleen de groep het noodzakelijke voldoende respect tussen mensen bewaken (de vaak zo gehekelde fatsoensnormen) om onderlinge agressie tegen te gaan.

Een samenwerkende groep kan meer *economische welvaart en algemeen welzijn* voor ieder individu creëren dan ieder individu op zich. Een samenwerkende groep mensen kan collectief gemakkelijker risico's van overleving dragen. Dus is de hulp aan en ondersteuning van mensen in een (tijdelijk) zwakke positie een logische vorm van wederzijdse *verzekering*. Dit geldt voor kinderen, zieken en ouderen.

Het samenwerken bij het tot stand brengen van *gezamenlijke voorzieningen* voor de samenleving (zoals infrastructuur en onderwijs) biedt een groot voordeel voor een ieder. Het betreft dan voorzieningen die individuen zelf niet tot stand kunnen brengen.

Vrijheid en bescherming binnen de eigen samenleving betekent ook dat individuen enerzijds vrij en anderzijds beschermd deel moet kunnen nemen aan contacten en interacties met andere samenlevingen. Er dienen dus in iedere samenleving functies te worden ontwikkeld welke de *relaties met andere samenlevingen* regelen zowel qua belangen als qua bescherming

De autoriteit, een overheid, dient in zijn collectieve regelingen en wetten een betrouwbare contractpartner te zijn. Ieder individu investeert op grond van collectieve afspraken in zijn leven en dat van de zijnen. Een wet is gemakkelijker verandert dan het leven van een individu. *Niet te snelle veranderingen* van afspraken zijn een eis van sociale moraliteit op grond van de biologie van de mens.

De ethische idee van het in stand houden van de menselijke leefomgeving voor nieuwe toekomstige generaties sluit naadloos aan bij de biologische *zorg* welke ieder mens voor zijn *nageslacht* ervaart.

Op deze wijze wordt eigenlijk logischerwijs de rol van de overheid in de moderne Westerse verzorgingsstaat beschreven, alsmede de relatie tussen individu, samenleving en overheid.

	<u>Individu</u>		<u>Groep</u>
1.	Vrijheid Individu	1.	Bescherming
		-	Fysiek en Psychologisch
		-	Bezit
		-	Persoonlijke levenssfeer
		-	Leefomgeving
2.	Medezeggenschap	2.	Autoriteit, Gezag en Ontzag
3.	Respect vrijheid Ander	3.	Bescherming vrijheid Ander
4.	Contracten met anderen	4.	Contracten garanderen
5.	Samenwerking Productie	5.	Billijke verdeling Consumptie
6.	Economische plichten	6.	Economische welvaart
7.	Deelname aan verzekeringen	7.	Verzekeringen tbv zwakkeren
8.	Bijdragen aan voorzieningen	8.	Gezamenlijke voorzieningen
9.	Aanpassen aan veranderingen	9.	Niet te snelle veranderingen
10.	Bescherming buitenland	10.	Buitenlands beleid en Defensie
11.	Zorg toekomstige generaties	11.	Zorg toekomstige generaties

Kan dan überhaupt nog sprake zijn van utopieën over te bereiken doelen in menselijke samenlevingen? Niet vanuit metafysisch biologische optiek. Doelen zijn niet verder te stellen dan één generatie, pakweg twintig jaar. Iedere generatie moet haar samenwerking- en samenleving opnieuw structureren. Iedere nieuwe generatie wil en heeft recht op medebeslissingsrecht over de doelen en de inrichting van haar samenleving. We kunnen het stokje doorgeven, maar niet over ons graf heen regeren. Bedenk u maar eens hoe groot het verschil in algemeen maatschappelijke zienswijzen en paradigma's al is tussen 1988 en 2008! Niemand kon in 1988 de huidige maatschappelijke ontwikkelingen utopisch 'plannen'!

Wat voor soort conclusies kun je trekken met deze beschouwingen? Het is bijvoorbeeld mogelijk een groot aantal gegevenheden af te leiden, waar maatschappelijke bestuurders vanuit metafysisch biologische optiek rekening mee moeten houden. Ik zal in het kort enige voorbeelden schetsen.

1. Alhoewel sprake is van eeuwenlange beschaving door cultuur groeit steeds weer een nieuwe generatie mensen op. We dienen uit te gaan van een kentheoretisch, biologisch en antropologisch mensbeeld, niet van een optimistisch humanistisch mensbeeld. Mensen zijn bereid tot samenwerken, tenzij dit tegen het directe eigen belang indruist. Er is slechts sprake van een beperkt en op eigen kring gericht altruïsme. Gedreven door passies is de mens gemakkelijk geneigd tot kwaadaardig handelen.

2. Het verdwijnen van gemeenschappelijke sociale morele waarden, dat wat van sociaal van waarde is, van een sociaal moreel kwalitatieve samenleving, en daarop gebaseerde gedragsnormen, is een bedreiging voor het weefsel van de samenleving en leidt tot desintegratie verschijnselen in de Westerse samenlevingen. Dit is slechts tegen te gaan via opvoeding en onderwijs welke rekening houdt met de kentheoretische, biologische en antropologische kenmerken van de mens.
3. Zeker nu in de Westerse samenlevingen sprake is van een vorm van hyper-individualisme is handhaving van regels en wetten een eerste vereiste om desintegratie van de samenleving te voorkomen. Nog meer dan voorheen is bij de individuele burger sprake van expliciete eigen percepties en wereldbeelden en dus geringere neiging tot het aanvaarden van plichten of het houden aan de regels. Door de inconsistentie van het ego zien weinig mensen er een probleem in om wel van de groep te profiteren, maar zich tegelijkertijd aan de groepsplichten te onttrekken. Daar heeft een ieder altijd zijn eigen ego legitimerende argumenten voor. Een verschijnsel dat al eerder als de calculerende burger werd omschreven. Bij handhaving is het zinloos op een grote mate van algeheel vrijwillige medewerking te rekenen. Dwang kan in veel gevallen niet achterwege blijven.
4. Ondanks alle overmaat en beschikbare informatie via vele media, moet een overheid niet uitgaan van een rationele, geïnformeerde, geopinieerde, intellectuele, keuzebewuste mens. Die mens bestaat niet. De meeste mensen volgen de voorkeuren, smaken en opinies van de eigen subgroep. Schopenhauer stelde uitermate cynisch: de meeste mensen gaan liever dood dan zelf te moeten nadenken.
5. De samenleving is een niet-lineair dynamisch systeem en als zodanig net als het weer niet deterministisch te sturen op basis van oorzaak en gevolg. Wie gedetailleerd als een ontwerpend ingenieur wil besturen, kan op alle onderdelen op kritiek en verzet van burgers rekenen.
6. Iedere overheid die op grond van slechte handhaving overgaat tot nog verdere regelgeving brengt zichzelf en de samenlevende groep alleen maar verder in de problemen. Iedere op macro niveau ontworpen gedetailleerde procedure voor het regelen van menselijke samenwerking is gedoemd te mislukken. Mensen werken samen ondanks voorschriften en procedures en zullen uit gemakzucht en eigen belang altijd hun eigen kanaaltjes graven.
7. Zelfs de eis van rechtvaardigheid maakt het niet mogelijk een voor iedere burger gelijke plichtensituatie te creëren. Regelingen en wetten dienen derhalve gericht te zijn op het gemiddelde met een aantal malen de standaarddeviatie. Wat buiten die grenzen valt (bijvoorbeeld buiten de 90%) is eenvoudigweg niet centraal te regelen. In dat soort individuele gevallen kan niemand anders dan de rechter recht doen.
8. In die zin ondergraaft de rechtsstaat met haar gebalanceerde machtsverdeling haar legitimiteit door de maatschappelijke samenleving vanuit beleidsoptiek steeds verder en detail te willen regelen. Bureaucratie verschaft wel werk, maar nooit de beoogde effecten. Het is als het sturen van een tanker. Die krijg je niet binnen een paar kilometer de bocht door. En met herhaalde snelle correcties is de koers van de tanker zelfs niet eens meer duidelijk.

9. Grote maatschappelijke veranderingen vereisen tenminste 1-2 generaties aan tijd. Aan de percepties van mensen boven de twintig jaar is fundamenteel niet gemakkelijk iets te veranderen. Het gebrek aan bestuurbaarheid van de samenleving vereist derhalve een uiterst voorzichtige benadering ten aanzien van grote plannen, zoals bij de onderwijsveranderingen is gebleken.
10. Afstand houden, kaders stellen en bovenal het respect voor de wetten van rechtsstaat handhaven, welke de vrijheid van het individu beschermt, moet topprioriteit van iedere vorm van bestuur over vrije burgers binnen de samenleving blijven.

Slot

Op basis van de 4 voorgaande delen, zal ik in deel 5 nog een persoonlijke visie op ethiek verwoorden.

Samenvatting

1. De **Geschiedenis kent geen doel**, slechts dezelfde soort menselijke groepsreacties in dezelfde soort omstandigheden.
2. **Utopisch denken** heeft in de Geschiedenis honderden miljoenen doden tot gevolg gehad. Iedere generatie dient zijn eigen samenwerking en samenleving opnieuw te kunnen bepalen.
3. De **economische vooruitgang** in de Westerse samenleving en het daardoor kunnen vervullen van de 15 basisbehoeften van de meerderheid van de bevolking is de belangrijkste reden voor het eindelijk bereikte huidige relatief vreedzame bestaan in de Westerse samenlevingen. **Vooruitgang in morele zin** is echter gebaseerd op een flinterdun beschavingslaagje dat iedere generatie opnieuw dient te worden bevochten.
4. Het **huidige beschavingsniveau** in de Westerse samenlevingen is het na 2500 jaar historische ontwikkeling waard om met man en macht verdedigd te worden tegen externe belagers en intern nihilisme.
5. De **vier basis** regels voor een op metafysica en biologie gebaseerde sociale moraliteit zijn: Gij zult een mens niet schenden; Gij zult de leefomgeving van de mens niet aantasten; Gij zult een mens niet belemmeren in zijn vrijheid om zijn biologische behoeften te vervullen, voor zover deze de vrijheid van andere mensen niet schendt of belemmert; Gij zult uw plichten jegens de groep waarin u samen werkt en – leeft nakomen, anders kunt u in de groep geen beroep doen op uw rechten.
6. Intellectuele ideeën bepalen de sociale moraliteit, de kwaliteit van het samenleven en werken van een groep mensen. Er kan slechts sprake zijn van biologische moraliteit, dus vormen van een strijd van allen tegen allen, indien de groep de **vrijheid** van het individu niet ook **feitelijk beschermt** en hem op een of andere wijze **medezeggenschap** verleent in beslissingen welke zijn belangen direct raken.
5. De **rol van de autoriteit**, de overheid, in een samenwerkende en samenlevende groep is zonder meer direct af te leiden uit een metafysisch biologische zienswijzen op moraliteit.

Deel 5: Persoonlijke Ethiek
Hoe kies je de Moraliteit van je eigen bestaan

Deel 5: Persoonlijke Ethiek :Hoe kies je de Moraliteit van je eigen bestaan

In een kosmos zonder doel en een leven dat op basis van wetenschappelijk waarheid geen betekenis heeft behalve handhaving van de soort, hebben we als mens het leven eenvoudigweg te leven naar onze 'gewurfenheid', met de kennis, vaardigheden en het bewustzijn dat we via opvoeding en onderwijs in de ons omringende cultuur hebben verkregen –een vrijheid die we niet kunnen ontlopen (Heidegger/Sartre).

De meeste bewoners van onze planeet zullen hun leven invullen naar menselijke aard: grosso modo naar het Amerikaans gezegde: life, liberty and the pursuit of happiness. Met een bewustzijn dat per definitie eigen belangen en begeerten nastreeft en een weinig consistent ego dat grotendeels onvrij handelt in een wereld, samenwerkend en tegelijkertijd concurrerend met anderen. Een wereld die verder volkomen ondergeschikt is aan onoverzichtelijke multiparallele processen van oorzaak en gevolg. Zingeving of betekenis van het eigen leven zal ieder mens op eigen wijze moeten scheppen. Daartoe is religie voor de meeste mensen op deze wereld nog altijd van centrale betekenis omdat ze onvrij zijn en weinig invloed hebben op hun eigen wel en wee.

Op zich is het eenvoudig steeds weer de vier regels van 21^e eeuwse sociale moraal (niet schenden, niet aantasten, vrij laten, plichten nakomen) te vertalen in gedragsregels voor het eigen leven in relatie tot de ander. Kant's imperatief : .."wat gij niet wilt " is daartoe eigenlijk al voldoende. Mensen weten heel goed wat ze zelf niet zouden willen. En dus ook wat ze een ander niet aan zouden moeten doen. Om Hannah Arendt's banale kwaad te vermijden, hoef je in veel gevallen slechts op een situatie te reflecteren voordat je handelt. Maar niemand van ons zal zijn biologische moraliteit, inclusief die van het kwaad, altijd kunnen vermijden. Een krachtige overheidsautoriteit blijft noodzakelijk om de samenwerking en samenleving van de groep, meestal binnen een Natiestaat vreedzaam en billijk te regelen.

Er is geen recept te geven voor een gelukkig of een content leven. Dat zal altijd afhankelijk zijn van de positie waarin iemand verkeert en de percepties die hij of zij van de wereld om zich heen heeft. Wel zijn enige randvoorwaarden te stellen die een goed leven kunnen bevorderen. Vrijheid om de eigen biologische aard te volgen, een vreedzame samenleving welke het individu beschermd en medezeggenschap verleent, een zeker mate van welstand, een partner, een goede woonomgeving, vriendschap, een bevredigende dagvervulling en een sociaal netwerk. Die eisen verschillen slechts gradueel van die welke Aristoteles ver voor onze jaartelling al stelde.

In de Westerse wereld stelt de cultuur van het economisch liberalisme vier waarden centraal: familiale, sociale of erotische relaties, inkomen, werk en consumptie incl. vrije tijdsbesteding. Als we de beelden van de nieuwsvoorziening, reclame, soaps en infotainment volgen, zien we meestal de beelden van gelukkige mensen, afhankelijk van de fase van hun leven, meestal in een van die vier activiteiten. Beelden die direct gekoppeld zijn aan begeerten.

Nu hoef je geen psycholoog, bioloog, of filosoof te zijn om kennis te kunnen dragen van de reeds sedert de Griekse oudheid steeds opnieuw vastgestelde waarheid over de mens. Hij wordt door het volgen van zijn biologische behoeften en begeerten naar partnerrelaties en erotiek, lekker eten en drinken, schoonheid, rijkdom, bezit, kennis, prestaties, macht, sociale positie, roem, eer etc. meestal niet gelukkig. Dat de mens in die strevens steeds weer heen en weer slingert tussen tevreden en ontevreden zijn. Tussen in vrede zijn en de onrust van nog meer willen.

Dat het bereiken van maatschappelijke hoogtepunten van rijkdom, roem en eer, slechts voor heel weinigen is weg gelegd. Dat de mens lijdt door de passies, de emoties, de gevoelens die dergelijke menselijke doelen altijd weer oproepen door mimetische, navolgende, concurrentie met anderen.

Kortom het bereiken van geluk door het steeds weer vervullen van bestaande en nieuwe biologische begeerten, zowel fysiek, materieel als sociaal, is een weg waarvan het einde altijd wel in zicht lijkt (als...dan...), maar nooit dichterbij komt, ook in de Westerse samenleving niet. De meest voorkomende kwaal onder miljonairs zo las ik kortgeleden, is depressie. Dat lijkt me zeker niet onlogisch.

Mocht iemand dit in zijn eigen leven inmiddels ook zelf diepgaand ervaren hebben, dan komt de vraag naar de zin van het eigen leven onherroepelijk naar boven. De vraag werd wellicht al eerder pregnant als iemand gebrek lijdt: te weinig geld, geen werk, geen partner, geen vrienden. En superactueel bij verlies: een kind dat gestorven is, een scheiding, het huis dat verkocht moest worden. De vraag wordt bijna dringend in het zicht van de dood omdat dan de vraag naar wat de betekenis van je leven was onontkoombaar wordt. Zonder antwoorden is dan het terugtrekken in depressie (en vaak ook in genotsmiddelen als drank e.d.) meestal de natuurlijke daar toe bestemde biologische oplossing.

In mijn eigen perceptie is niet zozeer het concrete dat wordt nagestreefd van enige betekenis, als wel de houding van waaruit we ons leven leven. Hoe we tegen ons leven aankijken, hoe we door hoogtepunten en dieptepunten gaan, hoe we tegen ons eigen levenseinde aankijken. Dat is voor iedereen uitermate persoonlijk. Derhalve zal ik een persoonlijke visie neerleggen.

Hoe ik bepaal ik de moraliteit van mijn eigen bestaan?

Op mijn manier begrijp ik inmiddels God, de wereld en mezelf. Ik begrijp mijn achtergrond en jeugd, wat de thema's zijn in mijn bewustzijn die een deel van mijn percepties, en dus mijn wereld bepalen. Wetenschap en Filosofie hebben mij een helder inzicht verschaft in hoe de wereld van mensen functioneert. Metafysica en transcendentie beelden hebben bij mij geleid tot een diepe 'amor dei intellectualis'. Mijn projectie van God, afgeleid van die van Spinoza, verschaft mij, sub species aeternitatis, in het zicht van de eeuwigheid, een diepgaande rust. En voor mij geldt net als voor Spinoza: begrijpen is liefhebben.

Los van mijn dagelijkse meer concrete doelen poog ik te streven naar een leven van voortreffelijkheid, van waarde, van kwaliteit volgens mijn aard en capaciteiten. De dingen die ik doe, met hart en ziel goed te doen. Ik streef in navolging van 2500 jaar Westerse beschaving naar iets wat niet meer in de mode lijkt: naar een deugdzaam leven.

'Deugd' is een bijna niet meer gebruikt woord. Behalve voor spullen, want die moeten deugdelijk zijn. Deugd doet velen denken aan spruitjes en burgerlijkheid. Aan dominee's en christelijke plicht. Richtlijnen omtrent gedrag moeten volgen die niet de eigen zijn. Iets moeten zijn wat je niet echt bent.

Deugd, in het Latijn: Virtue, betekent: mannelijk, moedig. Het Latijnse woord Virtue komt overeen met het Grieks woord Arrête, hetgeen voortreffelijkheid, kwaliteit, betekent. Wie streeft naar deugd is dus een moedig mens, iemand die streeft naar een voortreffelijk leven, naar een leven van persoonlijke kwaliteit. Te putten uit de wereld als oneindige bron van kwaliteit in Pirsig's metafysische betekenis.

Dat bereik je door dagelijks stap voor stap steeds meer wijsheid te verwerven over wat goed en slecht is voor een mens, zo stelden de Stoïcijnen, en naar die wijsheid te handelen. Volgens de Romein Seneca maakt het inzicht in de dagelijkse dwaasheid van de mens iemand pas echt vrij.

De Griekse Stoa, de Romeinse filosofie, het Bhoedisme, maar ook 1500 jaar Christelijke filosofie hebben aangegeven wat het alternatief is voor het voortdurend najagen van begeerten en een ongebreideld hedonisme. Spinoza en Schopenhauer beschreven beide de enorme dwang die de blinde levensenergie door de passies de mens oplegt. Hoe opgejaagd door mimetische behoeften, concurrerend met anderen, kwaadardige passies in de mens worden opgeroepen en dus lijden. Indien een mens in zijn levensreis streeft naar het voortreffelijke, doen niet zozeer de begeerten, doelen en resultaten ter zake, als wel de kwaliteit van de reis door het leven zelf. Een dergelijke houding maakt de dood op ieder moment acceptabel.

De dood

Montaigne schreef dat de betekenis van een mensenleven pas blijkt op de dag van het sterven van een mens. Op welke wijze stierf je? Als ongelukkige, als verrader, als schreeuwende zieke, als demente huls? Hoe ging je met anderen om bij je stervensproces? Kon je nog vergeven, boete doen, zaken met anderen afmaken? Hoe zien anderen jouw verdwijning van de aarde? Ervaar je hun liefde, hun diep verdriet en verlies? Wat voor reputatie laat je op dat moment achter? Maar vooral: hoe ervaar je je eigen sterven in die laatste momenten?

Aan de dood zelf is niets engs, niets om angstig voor te zijn. Het is een in slaap vallen, zonder wakker te worden. Seneca zei al: als ik er ben, is de dood er niet. En als de dood is, ben ik er niet. Als je de Tao, de kosmische stroom, Spinoza's God begrijpt, weet je dat er niets minder erg is dan weer ongedeeld te Zijn, niet meer in afscheiding te leven, weer in eenheid medescheppende kracht te zijn. In ons nog uitdijend universum mee te dansen met de tijdloze quantum deeltjes in transformaties van materie en energie op het ritme van de aanwezige kosmische krachten in briljante wervelingen van de waarden van schitterende wiskundige formules. Juist de esthetica in ons universum is iets waar altijd weer troost uit te putten is. Daarom volgt hierover een separate beschouwing.

Esthetica als beleving van schoonheid en als levenshouding

Zoals uit het voorgaand blijkt koester ik een filosofisch subjectieve opvatting van de werkelijkheid. De wereld is slechts wat een ieder waarneemt, intellectueel begrijpt en percipieert vanuit de motieven van zijn eigen bewustzijn. Als mensen gaan we pragmatisch met de wereld om ons heen om , als ook met elkaar, *alsof* deze ook in ieders beleving dezelfde is. Hoe moet je vanuit dit perspectief de vraag naar het *schone*, de esthetica beschouwen? Ik grijp daarop terug naar het 19^e eeuwse begrip, waarin de term esthetica nog een breder terrein omvatte dan alleen de filosofie van de kunst.

Een mens percipieert op ieder moment in de wereld om hem heen waarden, *kwaliteiten* in de objecten die hij aanschouwt, beluistert, betast, ruikt, beproeft. Die objecten kunnen zijn: andere mensen, de levende en dode natuur, materiële objecten op een momentaan tijdstip maar ook in de vorm van een gebeurtenis, een proces. Bijna altijd heeft de toegekende kwaliteit een directe relatie met de in het bewustzijn van de mens aanwezige verlangens,

begeerten en behoeften en leidt derhalve veelal tot handelen, tot activiteit. Dit geldt echter niet voor de esthetische kwaliteit.

Bij het aanschouwen van de schoonheid van iets is het de ervaring zelf die vervult. Een ervaring welke niet leidt tot enige begeerte of behoefte, omdat de ervaring van het schone een directe vervulling is van transcendente behoefte. De ervaring van schoonheid staat buiten behoeften, buiten kennis, buiten voor- of afkeuren. Schoonheid is zoals Schopenhauer (en daarna Wittgenstein) omschreef: het ervaren van het tijdloze universele in het specifieke tijdelijke, de platonische idee achter het waargenomene. De esthetische ervaring heft de scheiding tussen subject en zijn wereld even op, het bevrijdt de mens even van zijn eenzame individualiteit, bevrijdt hem even volledig van zijn angstige en pijnlijke passies welke voortkomen uit de drang tot leven. Het is zoals Spinoza omschreef de enige echte directe vorm van ware kennis.

Als navolgers van Spinoza omschrijven Schopenhauer en Wittgenstein de esthetische ervaring ook als een ervaring welke plaatsvindt vanuit een perspectief van de eeuwigheid. De ervaring van schoonheid, ook van echte Kunst, is altijd *sub specie aeternitatis*. Het genie van kunstenaar is om zijn ervaring van het eeuwige subliem uit te drukken in het absoluut schone of het abject lelijke. Want dat laatste geldt ook: indien ervaringen bestaan van schoonheid, bestaan ook ervaringen van het Lelijke.

Esthetische ervaringen treden niet alleen op in relatie tot Kunst. Voor de meeste mensen uit welke culturele achtergrond in de wereld ook, hebben ervaringen van overweldigende schoonheid bijna altijd betrekking op onze natuurlijke omgeving, op de kosmos en de aarde en haar enorme variëteit aan vergezichten, vormen, en levende natuur. De tweede meest directe menselijke ervaring van schoonheid vindt plaats door het luisteren naar muziek, zoals Schopenhauer als eerste beschreef. Pas daarna volgen Architectuur, Theater, Dans, Film en Fotografie, Literatuur en Poëzie, Beeldende kunst en Vormgeving. Buiten de natuur wordt de menselijke ervaring van schoonheid echter ook cultureel beïnvloed. Ervaring van het schone kan ook op allerlei andere gebieden van menselijke waarneming plaats vinden. De schoonheid van een wiskundige formule, van een goed geschreven filosofische beschouwing, van twee converserende mensen, van de uitdrukking van een menselijk gezicht, van een werkende machine.

Ieder mens heeft dagelijks esthetische ervaringen zij het dat de intensiteit zal variëren van enigszins tot overweldigend. En meestal zal sprake zijn van een mix van esthetische ervaring en emotionele beroering. Ik kan een Apple I-Phone mooi vinden vanuit een technische ontwerp perspectief en functionaliteit zonder er een te begeren. Iemand anders vindt hem mooi omdat een eventueel bezit hem sociaal meer status geeft. Het is nauwelijks mogelijk om in die zin het ervaren van schoonheid in het bewustzijn te scheiden, behalve door het criterium behoefte, begeerte en handelen. Zo ook de beleving van natuurschoon: ik kan het enerzijds subliem beleven, maar anderzijds er toch een foto van willen maken, die schoonheid op de een of andere manier willen bezitten.

Op die scheiding ligt waarschijnlijk ook het verschil in de beschouwing met betrekking tot zgn. hogere kunst. Een pianoconcert van Mozart zou het menselijk bewustzijn de pure schoonheid van het eeuwige kunnen doen ervaren, terwijl Leonard Cohen slechts onze emoties beroert bijv. verlangen, verdriet, lijdende ervaringen e.d. vertolkt, of Technomuziek onze agressieve energievolle levenslust.

Dat onderscheid is wel te maken, maar voor iedere kunstvorm geldt dat de wijze waarop de esthetische ervaring tot uitdrukking komt in een mens, niet vooraf is aan te geven noch als

een soort norm kan worden gesteld. Natuurlijk kunnen er vanuit het object gezien ook kunstambachtelijke observaties worden gedaan, zoals bij een schilderij bijvoorbeeld de wijze van afbeelding, het gebruik van licht en donker, de penseelzetting, de combinatie van kleuren, de uniekheid, het vernieuwende. Maar dat is en blijft een technische interpretatie van kenners van de kunst, het is niet de beschrijving van de ervaring van een waarnemer zelf. De vraag, zeker bij hogere kunst, is of de liefhebbers diepgaandere ervaringen hebben dan liefhebbers van natuur of lichter kunstvormen. Of dus niet alle esthetica een kwestie van smaak, een kwestie van directe ervaring door een menselijk bewustzijn is op een bepaald tijdstip en binnen een bepaalde context.

Een andere moeilijk te maken onderscheid is het verschil tussen de esthetische en de mystieke ervaring. Tussen schoonheid en godsbeleving. In hoeverre verschilt de huiver van een sublieme ervaring van de beleving van het numineuze, van dat wat groter is dan wijzelf, van het ongrijpbare, van het absoluut kwade en het absoluut goede? Wittgenstein schreef al dat het beschouwen vanuit de eeuwigheid, het sub species aeternitatis, de verbindende schakel is tussen kunst, ethiek en religie.

Naast het beperkte aantal ethische regels welke ik omschreef, omvat de levenshouding van het streven naar deugd, naar voortreffelijkheid, vanuit mijn perspectief tevens een esthetische levenshouding. Inderdaad een beschouwingswijze vanuit de eeuwigheid. Het afwijzen in afkeer van lelijkheid en het in stand houden en scheppen van het schone, het sublieme, hoe persoonlijk dat ook moge zijn. Vanuit een esthetische levenshouding zijn ook maatschappelijke oordelen te vellen, bijvoorbeeld over dierenwelzijn.

Metafysisch, biologisch noch ethisch is er enige reden om bijvoorbeeld als mens op de top van de voedselketen dieren niet als voedsel te mogen fokken en verorberen. Maar tienduizend kippen met ieder de ruimte van een A-viertje staat mij tegen. Niet omdat ik het zielig vindt, niet omdat ik menselijke waarden op dieren projecteer, of omdat er op de een of andere wijze dierenrechten bestaan (behalve als intellectuele waarde), maar beschouwd vanuit de eeuwigheid: de aard van de kip is om in groepjes in de vrije natuur te scharrelen, niet om na drie maanden te sterven in overvolle stallen omdat zijn poten zijn gewicht niet meer kunnen dragen. Het is dus ook in die zin de eeuwige wanstaltigheid waarmee een esthetische levenshouding ook een het maatschappelijk perspectief kan bepalen.

Een leven van persoonlijke kwaliteit

Deugd, het voortreffelijke, is het enige waar ieder mens in zijn leven naar kan streven, ongeacht zijn achtergrond, positie of omstandigheden. Alle andere strevens vallen zeker niet automatisch samen met het voortreffelijke. Een maatschappelijk succesvol leven is zeker nog geen 'goed' leven. Een moedig, voortreffelijk leven vormt de werkelijke zin van een mensenleven. Een leven dat zeker geen kunstwerk hoeft te zijn. Als je individueel streeft naar deugd, naar voortreffelijkheid, naar met hart en ziel leven, werken en handelen samen met anderen, dan kun je zowel in subliem of pijnlijk ervaren als door vallen en opstaan leren wat goed en slecht is voor jou als mens.

Zingeving van ons leven ligt dus mijn inziens alleen in het proces van voortreffelijke leven zelf. Bijna niemand laat een niet materiële erfenis achter na zijn dood. Amerikaanse presidenten, ook wel de machtigste mannen ter wereld genoemd, richten zich in hun tweede ambtstermijn alvast op hun 'legacy'. Hoe komen ze in de geschiedenisboekjes te staan. Maar binnen een generatie weet 99% van de mensheid niet meer wie ze waren of wat ze deden.

En hebben historici al lang historische trends beschreven, waar bewust beleid van deze of gene president slechts een onvermijdelijk onderdeel van was.

Slechts weinig mensen laten iets na voor de hele wereld zoals een wetenschappelijke doorbraak, een prachtig stuk muziek, een groot kunstwerk, schitterende literatuur. Maar ook als uw naam verbonden blijft met het heden van toekomstige generaties, dan zal het een merknaam, een soort brand zijn, zoals Aspirine. U bent dan een begrip geworden, geen mens meer. Er zal immers geen enkele verbinding meer liggen met hoe u uw wereld hebt ervaren en vorm gegeven. En slechts enkelingen worden als mens een mythe, een voorbeeld van hoe we geloven dat mensen moeten leven, worden helden. Ghandi's geweldloosheid, Martin Luther King's droom, Mandela's moed.

Maar buiten die enkelingen, zal ieder van ons slechts betekenis aan zijn eigen leven kunnen geven gedurende zijn leven. Voor onszelf, met onze directe dierbaren en onze weinige echte vrienden. Wellicht zinvol voor twee generaties nageslacht, voordat we een naam en een foto in een familieregister worden. En tijdelijk voor een groep van 100 – 200 mensen uit de verschillende netwerken waar we deel van waren. Mensen die in het voorbijgaan, en hopelijk met weemoed na onze dood onze naam nog een keer noemen.

Voor mij bleek pas op later leeftijd een voortreffelijk, zin vol, leven vooral een leven van scheppend plezier te zijn, alleen en samen met anderen. Een leven van kennisverwerving, van begrijpen, van vreugde in plaats van pleziertjes of tijdelijk gestilde begeerten. Een leven van zijn in plaats van worden. Een leven waarin je anderen schenkt waar ze het meest behoefte aan hebben: liefde, gerechtigheid en vergeving. Leven in het besef dat, tenzij je echt aan essentiële zaken gebrek hebt, lijden een kwestie is van de eigen verkeerde denkbepelden en overtuigingen, zoals vele filosofische meditatieën leren, bijvoorbeeld die van de Stoïcijnen, de filosofen Seneca, Spinoza, Schopenhauer, Pirsiq of de psycholoog Robert Johnson. Een liefhebbend leven en sterven in heelheid en vrede. Omdat je begrijpt.

Wat zou je moeten kunnen begrijpen? Dat onze menselijke begeerten een te groot beslag op ons leven leggen. Dat de menselijke ratio ons bij lange nog niet tot Nietzsche's übermensch heeft gemaakt. Bezit en grote rijkdom verleggen onze begeerten steeds weer naar een hoger niveau, en vragen steeds meer van onze dagelijkse tijd om ze te onderhouden, net als onze status. Bezit en status vormen dus ook een zware belasting. Het zoeken naar erkenning, waardering en het onderdeel willen zijn van steeds machtiger groepen. Het vreet tijd, energie, inspanning, dat wederzijdse schouders kloppen, maar het geeft geen te-vrede – heid.

Begrijpen dat een huis geen investering is met steeds slimmere fiscale hypotheeklen, maar een thuis zou moeten zijn. Geen showkast als expressie van het ego, maar een samenlevingsplek van mensen. Begrijpen dat je nooit genoeg macht zult hebben om anderen te laten doen wat jij vindt dat er in de wereld moet gebeuren en dat dit ook niet hoeft. De wereld regelt zichzelf wel naar oorzaak en gevolg. Dat de achterkant van meet- en assiste op vliegvelden, auto's met chauffeur en directiekamers op penthouse niveau, eenzaamheid is op lege 6 sterren hotelkamers met flesjes uit de minibar en uitputtende jetlag door wekelijks ongemak van met je kleren aan slapen in de eerste klas, met huilende babies uit de Tourist op de achtergrond.

Begrijpen dat je niet je prestaties bent. Als sportman met records. Als moeder en toch een carrière. Als acquisitiebankier met vette bonussen. Als broodschrijver met prijzen. Als bekende Nederlander, met je hoofd vaak op tv. Als fotomodel op de voorbladen. Als verkoopleider met gehaalde targets. Als wetenschapper met je lijst van publicaties. Als politicus met veel media aandacht. Want achter ieder van ons jagen horden mensen ons op die onze prestaties koste wat kost willen verbeteren. En die ons uiteindelijk altijd zullen inhalen.

Een deugdzaam leven, een voortreffelijk leven is een leven met persoonlijke doelen. Een leven waarin je je onvrijheid toch overstijgt, de biologische wil regelmatig negeert. Waarin je vanuit je 'gewurvenheid' toch ieder moment poogt het juiste voor jezelf en dus voor de ander te doen. Waarin je je houdt aan de vier regels van sociale moraliteit en de ander vrijlaat, geen kwaad aandoet, niet doet lijden, onderwerpt of kapot concurreert. Waarin je niet streeft naar wat je wilt zijn, maar naar hoe je wilt zijn. Welke deugden je wilt volgen.

De te verwerven deugden zijn volgens Plato, Ambrosius, Aquino en vele anderen: Rechtvaardigheid, Wijsheid, Moed en Matigheid. Onder deze 4 kardinale deugden ligt een complete wereld aan van 2500 jaar deugden filosofie en mensenkennis. Ik zal hier verder niet op in gaan. De Leidse Rechtsfilosoof Andreas Kinning schreef daar een uitermate leesbaar en indringend boek over: de Geografie van Goed en Kwaad.

Een wereld van persoonlijke houdingen, waarin je jezelf met vallen en opstaan kunt trainen: mee te durven gaan in de kosmische stroom van het leven, de onvermijdelijke perfectie van wat hier en nu is, hoe dramatisch ook. dapperheid, geestkracht, liefde, zorg, vreedzaamheid, vergevingsgezindheid, rechtvaardigheid, eerzaamheid, loyaliteit, matigheid, mildheid, bescheidenheid, dankbaarheid en bovenal respect en hoffelijkheid naar anderen. Door respect te betonen ieder mens laten weten dat je zijn of haar bestaan erkent, de basisbehoefte van ieder mens.

Een leven waarin je hebt begrepen dat de negatieve oordelen over anderen tegelijkertijd een aanval op je eigen mens zijn vormt. Dat je macht over mensen kunt verwerven en gebruiken, maar dat je een ander nooit zult beheersen, dat je dan hooguit bezig bent je eigen ego te voeden met zinloze kwaadaardigheid.

Een leven waarin je doorziet dat echte kennis voor jezelf voortvloeit uit direct doorzien van de waarneming, de ervaring, de perceptie, de onvoorstelbare wijsheid van je bewustzijn. Een leven waarin plaats is voor het numineuze, het onuitsprekelijke, het onbenoembare, het diep tragische en het sublieme. Een leven waarin je bijdraagt aan het handhaven van de bereikte beschaving van de mens. Een leven dat onze samenleving ondersteunt en beschermd.

Slot

Een mens heeft volgens Plato een ethische aard omdat zijn ziel eindeloos verlangt naar de rust en vrede van het Goede (= het Ware = het Schone), of te wel naar de ongescheiden Tao van de Kwaliteit van onze kosmos. Dat verlangen vormt volgens Plato onze bezieling en onze heilsbelofte. De enige manier om ooit dat verlangen te vervullen is deugdzaam te leren leven en dat kun je leren door kennis te vergaren en jezelf te trainen.

Als kind wilde ik ook al begrijpen, maar eigenlijk be-grijpen: om grip te krijgen. Ik wilde mijn werkelijkheid vastpakken om haar te kunnen veranderen. De toen bestaande dagelijkse werkelijkheid was voor mij eenvoudigweg te pijnlijk. En misschien is dat nog wel zo.

Maar inmiddels weet ik ook dat kennis en begrip slechts beperkte instrumenten zijn om mijn ervaren werkelijkheid te manipuleren. Na een zeer lange succesvolle reis in de maatschappelijke buitenwereld, na een behoorlijk lange tocht door psychische binnenwereld, ben ik al enige tijd wetenschappelijk en filosofisch op reis.

En er kwam klaarheid welke mij een groot gevoel van vrede bracht. Nu begrijp ik Spinoza: dat het voortreffelijke even moeilijk als zeldzaam is, maar toch voor ieder mens haalbaar. Nu weet ik dat begrijpen kan leiden tot liefhebben. En dat sterven net zo dubbelzinnig zal zijn als ons leven, maar niet moeilijker is dan leven.

*Quiet water
Clear Moonlight
Almost nothing
But better, much better
I've begun the voyage
Summoning a deep mirage
It's a long way,
But my soul desires it
If it was my destiny
To sing with a voice that cries
It's a long way,
But my soul desires it*

*Like this,
Step by step,
This present silence
A silence,
Not so dear to me
Oh like a last moment,
The silence,
The silence
The silence*

(Tekst: Pedro Ayres Magelhaes; groep Madredeus op de CD 'O espírito da paz)

Jack Pheifer
Utrecht, Oktober 2008

Deel 6: Essays over de samenleving

Samenleving en Beschavingsniveau

In navolging van de filosoof Emile Durkheim, ben ik van mening dat we in de Westerse samenlevingen de best mogelijke organisatiegraad van menselijk samenleven hebben bereikt. En ik ga zelfs nog een stap verder: dat we het hoogste beschavingsniveau hebben bereikt dat menselijke samenlevingen zullen kunnen bereiken.

Biologisch gezien kan een mens niet zonder zijn medemensen. Daarom leven en werken mensen altijd samen in groepen. De kern van een beschaafde samenleving is dat ieder mens naar eigen aard de *vrijheid* heeft om zijn eigen leven onbedreigd vorm te geven naar zijn eigen overtuigingen, percepties en behoeften, terwijl tegelijkertijd de samen levende groep die vrijheid *beschermd*. Hiertoe stelt de groep echter ook duidelijke regels welke ervoor dienen te zorgen dat de vrijheid van de een niet de onvrijheid van de ander vormt, alsmede dat ieder lid van de groep zijn bijdrage levert aan welvaart en welzijn van de groep

In de Westerse samenlevingen regelt de overheid verder een ten minste minimaal *billijke verdeling* van wat de groep gezamenlijk produceert ter *consumptie*. Tevens poogt zij de welvaart en het welzijn van de groep verder te stimuleren door *gezamenlijke voorzieningen* en *verzekeringen* ten behoeve van de zwakkeren.

Ook is in Westerse samenlevingen de *medezeggenschap* van alle leden van de groep in de besluitvorming van de groep gegarandeerd. De organisatie van de groeppautoriteit is gebaseerd op balanceren van de verschillende machten en machtsspreiding, waarbij voor een ieder te allen tijde beroep mogelijk is op meerdere opeenvolgende rechterlijke niveaus.

De vrijheid van het individu wordt derhalve niet alleen beperkt door de vrijheid van de ander, maar ook door de plichten die de samenleving de burger oplegt in het kader van het belang van de groep. De vrijheid, bescherming en medezeggenschap van de burger en het delen in de economische resultaten van de groep, leggen op de burger niet alleen plichten, maar ook de persoonlijke *verantwoordelijkheid* om zich te conformeren aan de geschreven en ongeschreven regels van de groep omtrent hoe samen leven, hoe samen werken en hoe samen te beslissen.

Vrijheid, bescherming van vrijheid, medezeggenschap en plichtmatige verantwoordelijkheden voor het individu enerzijds en machtsuitoefening door de groep via de regels van de rechtsstaat anderzijds vormen het hoogste niveau van menselijke organisatiegraad en van beschaving welke in samenlevingen bereikt kan worden. Iedere samenleving welke deze organisatiegraad in feitelijk functioneren nog niet bereikt heeft mag als minder beschaafd of (eufemistischer) als minder ontwikkeld worden beschouwd. Daarbij laat ik echter nog wel de vraag in het midden of we andere samenlevingen onze eisen van beschaving mogen opdringen en daartoe macht dienen uit te oefenen.

De Westerse samenlevingen hebben naast hun organisatievorm tevens door economische en technische ontwikkeling een welvaartsniveau bereikt waarbij in principe aan alle 15 kernbehoeften van mensen kan worden voldaan. Natuurlijk ontstaan in een hoog beschaafde samenleving steeds weer nieuwe doelen of de roep om verbetering op allerlei terreinen. Maar dat doet niet af aan het vereiste respect voor wat sedert de Griekse oudheid in het Westen is bereikt: de top van beschaving, in wat mogelijk en wenselijk is, in organisatie en welvaart van de samenleving van de menselijke biologische soort. Een beschaving die het fundamenteel waard is om zonder meer ondersteund en met man en macht verdedigd te worden.

De beschaving van een samenleving kan worden afgemeten aan de bescherming van de vrijheid en de medezeggenschap in die samenleving van het individu. Maar ook aan de wijze waarop het individu zijn plichten jegens die samenleving vervult.

16-07-2008

Vrijheid van Overtuiging

Ieder mens heeft ideeën waar hij of zij in gelooft, overtuigingen welke grotendeels niet op enige wetenschappelijke waarheid berusten. En zoals we weten vanuit filosofie en biologie is wetenschappelijke empirische waarheid de enige soort waarheid die we tussen mensen als feitelijke waarheid betreffende de werkelijkheid kunnen delen. Iedereen heeft derhalve op grond van zijn overtuigingen eigen percepties van de wereld die hijzelf bevolkt als onderdeel van de groep mensen waarmee hij dagelijks samenwerkt en samenleeft.

Omdat bovenstaande axioma's nauwelijks in maatschappelijke beschouwingen expliciet worden gehanteerd, vergeten we vaak ook dat geloof in de Verlichting, geloof in de Rede, geloof in Liberalisme, geloof in de Vrije Markt, geloof in Globalisering, geloof in Mensenrechten, geloof in Vooruitgang, geloof in Zelfontwikkeling en ga zo maar door, evenzeer vormen van geloof zijn als alle vormen van Religie.

Het discours over de scheiding van Kerk en Staat dient dus eigenlijk te gaan over de scheiding van Geloof en Staat. Maar zo'n scheiding is natuurlijk niet mogelijk, want ook onze gekozen bestuurders geloven wat ze geloven. Natuurlijk kunnen geopenbaarde waarheden van religies geen uitgangspunt vormen voor de inrichting van het bestuur van een samenleving. Maar dat geldt ook voor veel andere principiële uitgangspunten waar mensen in geloven, wat mensen voor waar houden, van waarde achten.

In een democratische samenleving heeft een ieder het recht op zijn eigen overtuigingen en heeft een ieder recht mee te spreken en mee te beslissen over de inrichting van de samenleving, de regels en wetten en het dagelijks bestuur, zij het binnen de spelregels die daarvoor gesteld worden. Het fundamentele uitgangspunt voor de samenwerking en samenleven van mensen in een maatschappij zal altijd dienen te zijn: de vrijheid van een ieder om naar eigen aard zijn leven in te vullen en daarbij zijn overtuigingen te volgen. Die drang is immers biologisch ingebouwd in het menselijk organisme. De samenleving dient die vrijheid te beschermen en tegelijkertijd de grenzen te stellen waar de vrijheid van de een de vrijheid van de ander aantast. Het individu dient zijn plichten jegens de samenleving, die zijn beschermt te vervullen. Een democratische samenleving is per definitie uiterst pluriform, zeker in samenlevingen waar sprake is van sterk individualisme.

Vrijheid van Overtuiging gaat per definitie vooraf aan de vrijheid van Meningsuiting. Het veranderen van overtuigingen van mensen op grond van wat voor instrument dan ook, of het de rede is, onderwijs, bestrijding of onderdrukking is bijna onmogelijk. Mensen veranderen van overtuiging omdat datgene wat ze geloven niet meer functioneel is in de behoeften van hun eigen leven.

Derhalve kunnen we in veel discussies over geloof en samenleving veelal slechts terugvallen op de uitgangspunten van enerzijds de vrijheid van de mens en anderzijds de democratische spelregels. In geval van religie en religieus culturele gebruiken en opvattingen kan derhalve slechts sprake zijn van de vraag of de vrijheid van individuen of van de niet religieuze groep wordt aangetast en of sprake is van aantasting van democratische spelregels. Vanuit dit perspectief zijn veel discussies over de plaats van religie in de publieke ruimte zinloos, ze beschadigen mensen doordat ze passies oproepen die voor de vreedzame samenleving van mensen weinig bevorderlijk zijn.

Pluriformiteit is de kern van een democratische samenleving. Mensen geloven van alles en nog wat. De een gelooft in God, de ander in iets Anders. En daar hebben ze het recht toe.

14 juli 2008

Democratische processen verlopen langzaam en moeizaam

Veranderingsprocessen in Westerse democratische samenlevingen verlopen per definitie traag, moeizaam, conflictueus en bereiken door hun dubbelzinnigheid veelal slechts gedeeltelijk de gestelde doelen. Door de voortschrijdende emancipatie van alle sociale groepen en de bijna hyper individualisering van burgers verdwenen een groot aantal maatschappijbrede gedragen waarden met betrekking tot te bereiken doelen en hun prioriteiten, als ook de normen voor onderlinge sociale omgang in de democratische processen. Uitkomsten van democratische processen (wetten en uitvoering daarvan) worden niet meer algemeen gerespecteerd noch loyaal uitgevoerd. Dit maakt democratische processen nog trager, nog moeizamer, nog conflictueuzer, nog dubbelzinniger.

Het democratisch proces op ieder bestuursniveau en op ieder beleidsterrein omvat het stellen van doelen voor de samenleving, het maken van beleidsplannen, het opstellen en goedkeuren van wetgeving, het praktisch implementeren van wetgeving (waaronder het beschikbaar stellen - en houden! - en het werven van middelen voor de uitvoering), het uitvoeren gedurende een noodzakelijke periode om effectiviteit te meten (waaronder het creëren van jurisprudentie in de wetshandhaving), en het bijstellingsproces vanaf stap 1.

Tijdens alle deze fasen is sprake van belangenbehartiging en lobbyen door andere bestuurslagen, door direct betrokken organisaties (ook van overheidsorganisaties zelf), maatschappelijke belangengroepen, deskundige buitenstaanders, uitvoeringsorganisaties en direct in hun belangen getroffen burgers. In al deze fasen is veelal ook nog sprake van beroepsprocedures via administratieve, bestuurlijke en gerechtelijke organen.

Goed leiderschap kan hierin enige verbetering brengen, maar de suggestie dat goed en krachtig leiderschap veranderingsprocessen in een 21^e eeuwse democratische samenleving sterk zal verbeteren is op geen enkele wijze aan te tonen. Die suggestie door politici is niet alleen demagogisch, zij maakt ook antidemocratische krachten los welke de huidige complexe democratische samenleving bedreigen. Nee, ook een tienpunten programma, gebaseerd op stemming via internet is op geen enkele wijze snel te realiseren. En zodra dat blijkt zullen waarschijnlijk om nog hardere niet democratische wijzen van besturen worden geroepen.

Natuurlijk kunnen de huidige democratische processen in een groot aantal aspecten vereenvoudigd en versneld worden. Maar in een samenleving waarin we de wensen en belangen van veel organisaties, bedrijven, bestuurlijke organen en burgers moeten combineren tot werkzame en werkbare compromissen, welke ook nog eens effectief geïmplementeerd moeten worden om tot gewenste en verwachte resultaten te komen, zullen dergelijke processen desondanks altijd traag, moeizaam en conflictueus verlopen. Dat kan niet anders en we moeten dat als democraten ook niet anders willen.

We vergeten daarbij altijd een bijkomend voordeel, dat wel eens wat explicieter aan de orde zou mogen komen. Veel democratisch gestuurde veranderingen gaan zowel voor organisaties als voor burgers vaak veel te snel. Er is te weinig tijd om aan de gedachte van veranderingen te wennen, de veranderingen door te voeren, de voordelen te realiseren en/of nadelen op te vangen, en tot slot om de veranderingen weer onderdeel van een patroon van routine en gewoonte te maken. Met deze kentheoretische en biologisch antropologische eisen houden we gewoonlijk veel te weinig rekening. Voorbeelden hiervan zijn de snel ingevoerde meervoudige structurele veranderingen in het onderwijs, de gezondheidszorg en de belasting/toeslagen systematiek. Langzame en moeizame verandering is goed. Zowel vanuit democratische en maatschappelijke optiek, als gezien vanuit het leven van de individuele burger.

Democratische processen verlopen langzaam en moeizaam en dat moet ook.

20-07-2008/529

Is Vrijheid van Meningsuiting ook de vrijheid om de ander te terroriseren?

In Nederland is respect, fatsoen, hoffelijkheid niet meer de algemeen geldende norm in menselijke omgang. Dat is dagelijks te aanschouwen in de publieke ruimte, in contacten als klant met bedrijven, op 10 televisiezenders, in vele dag- en weekbladen, en op internet. Ieder ander wordt, ook tegen zijn wil in, betrokken in de informele je en jij levenssfeer en eigen meningen van veel Nederlanders. Dat verbaast buitenlanders nog wel eens, maar ook betrokkenen. Die staan vaak versteld van negatieve reacties van anderen op hun houding en vrije meningsuiting (waar ze immers recht op hebben) en reageren vaak bijna agressief op een corrigerende reactie. Hoe durven ze...In de Nederlandse treinen zie je dagelijks de voorbeelden.

Die zelfde houding kunnen we waarnemen in de publieke discussies over welk politiek onderwerp dan ook. Ik vind.....en ik mag alles zeggen of ik een ander beledig of niet. De discussie of je met je publieke mening een ander mag beledigen is de laatste jaren reeds meermalen gevoerd, ook in procedures bij de rechterlijke macht. De communis opinio is dat je heel ver mag gaan (bijv. Moskovic maffiamaatje noemen). Om belediging of smaad te bewijzen moet je in de Nederlandse democratie wel erg sterk staan, noch afgezien van torenhoge kosten van rechterlijke procedures. Ook het, net als belediging en smaad, bij wet verboden oproepen tot haat, geweld of ondermijning van onze rechtstaat kan juridisch vaak moeilijk bewezen worden. Het lijkt wel alsof in Nederland alles en iedereen via de vrijheid van meningsuiting vogelvrij mag worden verklaard.

Ieder mens kent de biologische thymotische behoefte om erkend en herkend te worden. Die behoefte is net zo basaal als zuurstof, vloeistof en eten. In sommige culturen is de behoefte aan respect zelfs bijna een eis voor enigerlei menselijke omgang. Om zoiets als eer werd zelfs honderd jaar geleden in Europa nog geduëleerd. In vele culturen is eer als reden voor bloedige vetes nog aan de orde van de dag. Waar de samenleving het onderling respect tussen gelijkwaardige burgers niet meer via sociale controle of de rechterlijke macht borgt, en media uit commercieel belang bereid zijn bijna alles te publiceren, ligt geweld op de loer. Een ander diepgaand te raken in zijn overtuigingen roept geen discussie, maar alleen kwaadardige passie op. En niet iedere burger lukt het zijn opgeroepen agressie onder controle te houden.

Mensen hebben natuurlijk de vrijheid om hun overtuigingen en percepties over de wereld waarin ze leven ook publiek te maken. Maar meningen zijn per definitie subjectief, ook al worden sommige argumenten welke voor die mening pleiten wetenschappelijk onderbouwd, want een mix van subjectieve waarheid en wetenschappelijke waarheid blijft immers subjectieve waarheid. In bijna alle gevallen (zo beweer ik...) is sprake van een onderliggende basis overtuigingen en daaraan gekoppelde passies. Emoties maken meningen vaak nog subjectiever want hoe iemand emotioneel waar dan ook op reageert is immers uitermate persoonlijk: dat hangt geheel af van de motieven in het onderbewustzijn van de persoon. Niemand verandert van mening door argumenten van de ander, maar alleen door dat de mening niet meer aansluit bij de persoonlijke behoeften. Enig scepsis ten aanzien van de eigen zo duidelijke mening is dus altijd uitermate gewettigd.

Je mening uiten op een de ander beledigende wijze (geitenneukers) is geen deelname aan publieke meningsvorming. Het is de uiterste vorm van onvolwassenheid, narcisme, ijdelheid, nihilisme en showmanschap. Dergelijke bijdragen aan publieke discussies zijn niet alleen zinloos maar een daad van geweld. We gebruiken taal, zoals de Frans filosoof Lyotard beschreef, om anderen te terroriseren. Voor macht, aanzien, geld of stemmen vernietigen we op infantiele wijze het respect en de voor een vreedzame samenleving noodzakelijke afstand tussen burgers. En vinden ons vervolgens op over de noodzaak van bescherming door bodyguards.

Ik zou wel eens willen weten wat er zou gebeuren als een bekende moslimvoorman, of een parlementslid van niet Nederlands ethnische komaf op de televisie zou oproepen de bijbel te verbieden of te verscheuren, de paus als leider van kinderlokkers zou afschilderen of Mandela als voorman van een Aidsland. Juist ja. Zo selectief zijn we ook wel weer met onze rechten op een vrije mening.

Vrijheid van belediging leidt tot vogelvrije burgers, terreur via taal en dus tot geweld

18-07-08/699

Nederlanders zijn nog lang geen Europeanen

Ieder mens heeft de biologische kernbehoefte om lid te zijn van een groep waarin hij met andere mensen samen werkt en samen leeft. Hij is daartoe lid van verschillende groepen. Zijn gezin, zijn familie, de organisatie of het verband waarin hij zijn dagelijks werk verricht, zijn dorp of stad, zijn regio, zijn sociale netwerken en zijn land.

Sedert de Middeleeuwen is een proces van natievorming gestart dat heden ten dage zelfs in Europa nog doorgaat. Het ontstaan van nieuwe afzonderlijke staten in het voormalige Oostblok en Joegoslavië zijn hier een voorbeeld van. Maar ook de perikelen rond de staatshervormingen in België tonen een nog lopend proces.

Natievorming berust veelal op geografie, taal, gemeenschappelijke geschiedenis en cultuur. Het besef een Nederlander te zijn wordt de meeste kinderen vanaf jonge leeftijd met de culturele paplepel ingegoten en is volstrekt onderdeel van iedere identiteit van de meeste Nederlandse volwassenen. Alleen op andere continenten wordt hij geconfronteerd met zijn identiteit als Europeaan. Maar dat is voor de meeste mensen slechts een incidentele ervaring. In het belangrijkste spelelement in een menselijk leven in deze tijd, sport, staat de identiteit van de naties zonder enige uitzondering centraal.

Het is zinloos om te verwachten dat zelfs in de moderne West-Europese beschaving de burgers van natiestaten zelfs maar enige directe loyaliteit en identiteit aan Europa zullen ontwikkelen. In ons bewustzijn is de emotionele loyaliteit volstrekt gericht op het eigen land. Het is bijna onmogelijk om je te identificeren met de bewoners van andere landen. Want die zijn per definitie 'anders'. De omgang en verbondenheid met anderen in dezelfde cultuur stelt een mens dagelijks al voor veel problemen, de verbondenheid met andere anderen is qua kenvermogen en biologisch functioneren bijna automatisch afwezig. Die relatie is slechts gegrondvest op de biologische emotie van de compassie en culturele normen. Maar beide bewustzijns-elementen zijn ten opzichte van buitenlanders erg zwak in relatie tot het eigen belang van de persoon en de groepen waartoe hij of zij behoort. Het buitenland en buitenlanders vormen in alle tijden voor nationale groepen altijd het meest gemakkelijke doelwit voor het afreageren van eigen ongenoegen in kwaadaardige projecties.

Het schetsen van een Europese utopie in welke zin dan ook heeft geen zin. Na fascisme en communisme en de doorbraak van het liberalisme zijn er geen wereldomspannende utopieën meer die de gemiddelde Europese burger zullen aanspreken. Utopieën dienen om uitzicht te krijgen op bevrediging van de belangrijkste basisbehoeften van de mens, en die wordt op dit moment al door de Europese natiestaten vervuld. Een Europese identiteit zal pas stap voor stap in de komende eeuwen kunnen ontstaan, net als de Nationale identiteit. Er zal heel wat ingrijpende gemeenschappelijke geschiedenis emotioneel moeten worden beleefd in relatie tot niet Europese landen voordat door vele generaties heen het emotioneel loyaliteitsbesef ook voor een deel bij Europa zal komen te liggen. Daar dienen we dus rekening mee te houden bij het te voeren Europese beleid.

Europa kan dus op dit moment geen identiteitsfunctie vervullen. Het enige belang van de mensen in de natiestaat bij Europa is dat ze als lid van de Europese unie beter af zijn, hun belangen beter worden gediend, dan als ze geen lid zijn. De voorbeelden van Zwitserland en Noorwegen tonen aan dat zelfs dat geen uitgemaakte zaak is.

Europa kan zich dus alleen legitimeren met hele concrete voordelen en belangen. Dat zijn er wat mij betreft maar vier. De Europese Unie draagt er zorg voor veiligheid, dat er binnen de Europese Unie geen oorlogen meer worden gevoerd. Dat de welvaart van de burgers in de landen door Europese samenwerking hoger is dan zonder die samenwerking. Dat de grotere schaal een gezamenlijke buitenlandse politiek versus niet Europese landen mogelijk maakt, welke de veiligheid en belangen van de burgers van in de Europese landen beter beschermen. En tot slot, en zeker niet onbelangrijk voor het vormen van Europese identiteit: het beroep wat mogelijk is op Europese rechtsorganen indien de rechtspleging in eigen land naar het individueel rechtsgevoel onvoldoende recht doet.

Het zal nog lange tijd duren voordat Europese burgers zich Europeaan zullen voelen.

19-07-08/679

De kern van het buitenlands beleid van natiestaten is eigen belang

In de Westerse democratische rechtsstaat beschermt de overheid als autoriteit van de samen werkende en samen levende groep de vrijheid en de medezeggenschap van de burger. Zij faciliteert via wetgeving het economisch verkeer, creëert gemeenschappelijke voorzieningen, herverdeelt op basis van verzekeringen een deel van het gezamenlijk inkomen ten behoeve van de zwakkeren, onder andere voor de gezondheidszorg, en doet verder al het mogelijke om de welvaart en het welzijn van de samenleving te bevorderen.

De vraag is daarbij welke rol de overheid ten behoeve van haar burgers dient te spelen in de relaties met andere staten. Vanuit de burger gezien zijn die taken slechts beperkt. De belangrijkste taak is om de vrijheid van haar burgers te beschermen tegen militaire of economische overheersing door andere staten. Direct daarop volgt de taak om de belangen van haar burgers te behartigen in het verkeer met andere staten.

In het buitenlands beleid van een staat spelen in de kern intellectuele ideeën over te hanteren morele waarden slechts een uiterst beperkte rol, hoe ook de demagogie. Mensen geven vorm aan buitenlands beleid en kentheoretisch en biologisch zullen ook beleids-makers altijd op het eigen belang van de natie gericht zijn. Compassie met andere volkeren zal een rol spelen. Maar ook alle passies, die binnen een samen werkende en samen levende groep aanwezig zijn, spelen in de omgang van landen met elkaar een rol, dus ook kwaadaardig gedrag. Volken van landen en hun regeringen opereren altijd uiterst egocentrisch. Hun ego's zijn groter en gevoeliger naarmate de landen groter zijn en zichzelf als machtig of cultureel superieur beschouwen. Het calimero gevoel van de kleine of arme landen als slachtoffer van grote landen kan echter ook onderdeel van het nationale ego zijn.

In de afgelopen eeuwen, maar met name de laatste 50 jaar, is een internationale rechtsorde ontstaan met als doelen: handhaving van vreedzame betrekkingen, conflictbeheersing, bevordering van wederzijds voordelig handelsverkeer en de aanpak van gemeenschappelijke grensoverschrijdende problemen. De Europese Unie is daarbij ontstaan om economische schaal te verwerven op Europees niveau, zowel voor de interne markt als voor de behartiging van gezamenlijke politieke en handelsbelangen met de rest van de wereld.

Echter noch in de Europese unie, noch in de overige systemen van de internationale rechtsorde is sprake van fundamentele overdracht van nationale soevereiniteit van de natiestaten. In geen enkel internationaal systeem is feitelijk sprake van bescherming van de vrijheid en medezeggenschap van burgers van afzonderlijke natiestaten en belangenbehartiging van de burgers van de natiestaten als totaal. In geen enkel onderdeel van de internationale rechtsorde is sprake van directe mechanismen tot internationale rechtshandhaving zonder toestemming van – en beschikbaar stelling van middelen door – afzonderlijke landen. De natiestaten staan nog altijd centraal met hun eigen belang, ook in een formele internationale rechtsorde, en zijn qua te voeren beleid volledig autonoom met hun eigen middelen tot machtsuitoefening.

Het is niet te verwachten dat op enige termijn de kern van het buitenlands beleid van natiestaten, het eigen belang in relatie tot het nationale ego en de eigen mogelijkheid macht uit te oefenen op andere staten, zal veranderen. Het is goed, ook voor kleinere landen, om hier ter dege rekening mee te houden als medespeler op het internationale schaakbord en compassie en intellectuele moraal niet een te grote rol te laten spelen. Dat is niet in het belang van de veiligheid en welvaart van haar eigen burgers.

De kern van buitenlands beleid van natiestaten is het eigen belang en de macht om dit belang te bevorderen. Intellectuele ideeën over moraal kunnen daarbij slechts een geringe rol spelen

21-07-2008 /598

Mensenrechten en werkelijkheid

Een mens kan niet anders handelen dan naar de behoeften van zijn menselijke aard, kan als mens niet bestaan zonder samen te werken en samen te leven met andere mensen. Ieder mens lijdt als hij gebrek heeft aan dagelijkse middelen tot overleving. Ieder mens lijdt indien zijn vrijheid om naar zijn aard te handelen wordt belemmerd. Uitgaande van het menselijk biologisch bewustzijn en de manier waarop de mens zijn wereld ervaart en kent, is het vrij eenvoudig de kernwaarde, de basis moraliteit, aan te geven welke de relatie dient te bepalen tussen mensen onderling en tussen mens en de autoriteit, overheid, van de groep waartoe hij behoort: geen mens wil lijden.

Het tweede heldere uitgangspunt dat hierbij als algemene waarheid mag worden veronderstelt is dat, in een samenlevende groep zonder organisatie en beschermende regels, ieder mens als biologisch organisme zijn eigen belangen zal volgen, ook op kwaadaardige wijze, zeker als het om directe levensbehoeften gaat, hetgeen - zoals Engelse filosoof Hobbes al in de 17e eeuw omschreef - leidt tot een gewelddadige strijd van allen tegen allen. Die situatie kunnen we dagelijks waarnemen op de verschillende Afrikaanse strijdtonelen.

Als mensen willen we niet lijden en we willen werken en leven in een vreedzame samenleving. In de praktische ontwikkeling van samenlevingen komt het tweede uitgangspunt eerder aan bod dan het eerste. Beide functies werden in prehistorische samenlevingen van Jagers, Voedselverzamelaars en Boeren al vervuld. Cultuur of historische achtergrond speelt in deze geen rol.

Iedere op vrede gerichte samenleving, welke geweld binnen de groep wil vermijden, heeft als beleid om tenminste ieders *basisbehoeften* te vervullen: zuurstof, water, voedsel, slaap, een beschut onderdak, verzorging bij ziekte, vrijheid van partnerkeuze en contact met familie en gezin. Dit is nodig om de biologische moraliteit van eigen belang, waaronder geweld gebruiken om te overleven, te temperen.

Iedere op humanitaire, wat voor mensen van waarde is, gerichte samenleving zorgt er vervolgens voor dat individuele mensen niet hoeven te lijden als gevolg van handelingen van anderen of van de groep voor *veiligheid* dus. We hebben door antropologische en biologische kennis geleerd, dat als je een mens niet wilt doen lijden, je die mens in zijn leven *niet moet schenden*. Noch de groep als totaal noch een lid van de groep mag een ander lid: vermoorden, verwonden, zijn bewegingsvrijheid beperken, martelen, ziek maken, psychisch terroriseren, angst aanjagen, zijn bezit ontnemen, zijn directe leefomgeving en middelen van bestaan aantasten, zijn plek in de groep ontnemen of isoleren, belasteren, respect ontnemen, zijn overtuigingen ontzeggen, kwaadaardig behandelen, aantasten in zijn persoonlijke levenssfeer, kennis onthouden, ongelijkwaardig behandelen etc. Ieder van deze schendingen kan immers aanleiding zijn voor geweld.

Als derde uitgangspunt gebaseerd op de biologie van de mens is er het uitgangspunt dat menselijke *vrijheid* om te streven naar een op eigen aard gebaseerde invulling van het eigen leven principieel niet belemmerd mag worden, natuurlijk voor zover dit de vrijheid van de ander niet aantast, alsmede dat die vrijheid maatschappelijk ook beschermd dient te worden. Maar dit is een antropologisch uitgangspunt dat alleen in de Westerse samenlevingen algemeen wordt onderkend. Evenals de daaraan direct gerelateerde stap van beschaving: om ieder lid van de groep gelijkwaardig medezeggenschap toe te kennen in het bepalen van de regels voor het samen werken en het samen leven.

In de ontwikkeling van georganiseerde samenlevingen zijn qua beschavingsniveau dus een aantal stadia te onderscheiden. Eerst vervulling van basisbehoeften, dan veiligheid en schendingen van mensen beperken en daarna pas het opbouwen van de rechtsstaat, vrijheid en medezeggenschap. Dat is de onvermijdelijke en noodzakelijke volgorde, ook in het bewustzijn van mensen.

Het Westerse concept van mensenrechten omvat het hele scala in een keer en is dus niet effectief voor communicatie, beleid of hulpplannen. Zo is het naar mijn mening weinig zinvol om de vrijheid van meningsuiting en drukpers enige prioriteit te geven in een land waar de veiligheid van mensen nog niet eens is verzekerd. In Soedan bijvoorbeeld is geen sprake van schending van mensenrechten maar is sprake van door een crimineel regime georganiseerde moordpartijen, het verjagen van mensen uit hun huizen en het ontnemen aan mensen van enigerlei middelen tot bestaan. De term schending van mensenrechten vormt in deze situatie een abstractie welke zelfs de harde werkelijkheid verhullen, een vorm van Westers eufemisme, en een slecht recept voor de opbouw van naties.

Mensenrechten vormen een te hoge meetlat voor buitenlands beleid

"We hold these truths to be selfevident, that all men are created equal and are endowed by the creator with certain unalienable rights..." Zo begint de verklaring van onafhankelijkheid van de Verenigde Staten uit 1776. Als intellectueel idee van moraliteit over de relatie tussen mensen en mensen en gezag was dit een enorme stap in de menselijke geschiedenis. Zij leidde uiteindelijk tot de wereldwijde ratificatie van de Universele Verklaring van de Rechten, van de Mens in de zeventiger jaren van de vorige eeuw.

Toch zit er een merkwaardige gedachtegang achter het woord rechten. Wie is degene die deze rechten toekent (in de Verklaring komt de term 'the creator' niet meer voor) en handhaaft? Formeel zijn het alle landen welke lid zijn van de Verenigde Naties en welke deze hebben geratificeerd, waarmee ze hebben toegezegd deze rechten toe te kennen aan hun eigen inwoners en aan buitenlanders welke op hun grondgebied aanwezig zijn. Maar er is geen uitvoerende macht die zonder tussenkomst van de landen zelf de handhaving van die rechten garanderen. Dus heeft die verklaring maar een beperkte functie: individuen, groepen, gerechtshoven, landen en internationale fora kunnen zich op die rechten beroepen om de regering van een bepaald land op te roepen zich aan die regels te houden.

Het handhaven van alle 30 artikelen van de Universele verklaring stelt hoge eisen aan een samenleving. Er dient sprake te zijn van een in vrede verkerende democratische corruptievrije rechtsstaat met een goed functionerende scheiding der machten en van feitelijke vrijheid van meningsuiting (en drukpers) alsmede vrijheid van vereniging en vergadering, wil (een beroep op) handhaving ook feitelijk mogelijk zijn. Dat is zeker in minder dan 15% van de landen in de wereld het geval. Ook landen in Oost Europa en delen van Italië vallen binnen de overige 85%.

Mensenrechten vormen dus een ideaalbeeld, maar tegelijkertijd een te hoge meetlat om het merendeel van de landen in de wereld dagelijks op af te rekenen. Het is zinloos landen van schendingen van mensenrechten te beschuldigen als die daartoe de wil of de middelen niet heeft. En dan vergeten we nog dat regeringen van heel veel landen de verklaring wel formeel hebben ondertekend maar qua machtsuitoefening, cultuur en taal de onderliggende humanitaire idealen van de Verlichting helemaal niet begrijpen, veelal niet delen en dus ook niet willen uitvoeren. De regering van Maleisië, Singapore, Rusland en China zijn hier voorbeelden van. Criminele regimes zoals in Zimbabwe en Soedan hoef je er al helemaal niet op aan te spreken. Zwakke staten, zoals Zuid Afrika of Bulgarije, zijn eenvoudigweg niet in staat de rechten te handhaven.

We hoeven in Westerse landen Menschenrechten als humanitair ideaal niet los te laten, maar moeten in onze relatie met andere landen niet een zinloos formalisme als uitgangspunt hanteren. Niet zeuren over vrije verkiezingen in landen met hongersnood, waar je al blij mag zijn als er überhaupt een functionerend centraal gezag bestaat, Niet wijzen op verkeerde wetgeving als het grootste probleem van de aanwezige overheid corruptie is. Hoe moet Afrika aan milieubeleid doen?

Een effectief mensenrechtenbeleid in buitenlandse politiek gaat uit van de aanwezige omstandigheden in andere landen, van urgente problemen en haalbare oplossingen.

Moeten en kunnen we bevolkingen van onderontwikkelde landen helpen?

In hoeverre zijn burgers van een natiestaat verantwoordelijk voor het wel en wee van de burgers van een andere natiestaat? Michael Waltzer, de Amerikaanse politicoloog, stelt dat voor iedere burger een medeverantwoordelijkheid geldt voor het wereldwijde welzijn van het mensdom. Dat is een intellectuele opvatting die noch kentheoretisch noch biologisch antropologisch is te beargumenteren. Die verantwoordelijkheid wordt zelfs op buurtniveau in de welvarende Westerse landen door mensen nauwelijks ervaren. Je kunt pas verantwoordelijk zijn in menselijke relaties, waar je direct en op basis van vrijheid persoonlijk aan deelneemt. In die zin kan ook historische schuld, als imperialisme, kolonialisme, slavernij en andere vormen van uitbuiting van andere volkeren vele generaties geleden, geen serieus argument meer zijn voor een plicht tot hulp voor de huidige generatie.

De vraag over hulp aan een anonieme medemens in binnen- als buitenland doet zich pas voor, indien we met het lijden van die medemensen geconfronteerd worden. Die confrontatie vindt in de Westerse samenlevingen dagelijks plaats via de televisie. Menselijk drama staat te allen tijde garant voor goede kijkcijfers, dus het is in het belang van de media zoveel mogelijk drama te signaleren en te tonen, des te dramatischer des te concurrerender. Beelden en berichten roepen met name in welvarende landen veel compassie op bij mensen die zelf niet diepgaand lijden. De daarmee gepaard gaande gevoelens van machteloosheid zorgen voor druk op politici om er iets aan te doen. Daarnaast is natuurlijk sprake van overtuigingen op basis van religieus geloof of humanitaire waarden welke mensen er toe aan zetten of verplichten om een anonieme medemens in nood te steunen. Beide invalshoeken dragen er toe bij dat hulp aan lijdende medeburgers of volkeren van andere landen in de Westerse cultuur in politieke programma's een duidelijke rol spelen, ongeacht de mogelijkheden daartoe.

Naast maatschappelijke compassie is tevens sprake van hulp aan anonieme buitenlandse wereldburgers gebaseerd op eigen nationaal belang, soms vanuit pure overwegingen van internationale machtsverhoudingen en toegang tot grondstoffen (Chinese politiek in Afrika). De hulp voor de opbouw van economie en rechtsorde in zwakke staten is bijvoorbeeld ook een belangrijk middel om ongewenste migratiestromen en radicalisering van de armste bevolkingsgroepen in die landen tegen te gaan. Radicalisering welke vooral het gevolg is van enerzijds een door voedselhulp en gezondheidszorg snel groeiende bevolking, en anderzijds de perspectiefloosheid in de zin van scholing en werk van het merendeel van de bevolking welke jonger dan 25 jaar is. Radicalisering vormt daarmee een belangrijke bedreiging voor de internationale vrede.

Een belangrijke filosofische vraag daarbij is of het de taak van de Westerse democratieën is om andere landen onze wijze van beschaving dwingend op te leggen. Zoals de Engelse filosoof John Stuart Mill al stelde: ik ben niet op de hoogte van die plicht. Natuurlijk hebben mensen ook in arme of minder beschaafde landen dezelfde biologische en sociale begeerten als wij. Maar dat legt ons nog geen opvoedingsplicht op. Onze samenlevingen hebben op eigen kracht de dramatische sociale omstandigheden van vele afgelopen eeuwen overwonnen, andere samenlevingen zullen dit ook moeten doen.

Iedere vorm van evangeliserend optreden van Westerse landen (niet alleen voor wat betreft ons Christelijk geloof maar ook van overtuigingen als Vrijheid, Democratie en hoge Materiële levensstandaarden) tast in ieder geval diepgaand het thymotisch zelfrespect aan van de elite in onderontwikkelde landen en roept bij bevolkingen zowel jaloezie als afweer op. Je zult dagelijks als hongerige Pakistaan maar geconfronteerd worden met alle uitingen van Westerse beschaving op de tv in het plaatselijke theehuis!

Effectief hulp verlenen is meestal een groot probleem. Zelfs in de meest dramatische situaties, zoals bij hongersnoden laten (groepen van) mensen zich niet eenvoudig helpen. Juist in de meest onderontwikkelde landen in deze wereld spelen zich (vaak op gewelddadige wijze) politiek processen af in de strijd om de macht, strijd om de beschikbare middelen, ook de hulpmiddelen van andere landen. In die processen staan individueel eigen belang, familiebelang, groepsbelang (bijvoorbeeld de stam) volledig centraal. Overigens niet erg verschillend van wat er in de historie in onze eigen samenlevingen plaats vond, inderdaad Hobbes' strijd van allen tegen allen. In die situatie kunnen andere landen, maar ook veel niet gouvernementele organisaties vaak fundamenteel weinig uitrichten verlenen. Onze democratie en ons eigen belang vereist hulp aan onderontwikkelde volkeren. De vraag blijft nog steeds hoe dit effectief kan geschieden.

22-07-08/718

Een leven als kunstwerk oftewel het nieuwe Liberale manifest

Als iemand als mens van zijn leven een kunstwerk wilt maken, door steeds aan zichzelf te blijven schaven via zelfzorg (het pleidooi van Joep Dohmen, waar ik overigens zonder meer achtersta), zullen velen eerst echter nog moeten leren volwassen mensen te worden, in plaats van puberale profiteurs te spelen, welke hun rechten kennen. Biologisch zijn zij niet meer dan slimme apen.

Geen mens kan zonder met anderen samen te werken en samen te leven zelfs maar korte tijd overleven, dat is onderdeel van onze biologie. De eerste menselijke beschaving, zo'n 15000 jaar geleden bestonden uit stam- en familieverbanden. Er bestond geen bezit, behalve persoonlijke spullen. Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat moest samen gejaagd worden en landbouw worden bedreven om te overleven. Groepsleden piekerden er niet over, zelfs de kleinsten niet, om de regels (met betrekking tot samenwerking en samenleving) van de groep te overtreden. Daarop stond letterlijk de doodstraf, want degene bracht de groep in gevaar. Of ze de persoon straffen of niet, verstoting uit de groep was al voldoende, want de kans op overleving buiten de groep was bijzonder klein.

Nog altijd gelden fundamenteel de regels van onze primitieve voorouders, iemand kan pas een beroep doen oprechten als degene eerst zelf zijn plichten vervult jegens de samenleving, de huidige groep waarin wordt samengewerkt en geleefd. Plicht jegens de groep, datgene wat van iemand geëist mag worden, gaat voor rechten welke de groep je toekent, wie je ook bent, hoe ook je persoonlijke opvattingen, en ook al ben je slecht opgevoed, zwak, ziek, misselijk, gestoord, of nog steeds een puber.

Vrijheid van het individu begint pas als eerst de regels van de groep (samenleving) worden gevolgd en de integriteit en waardigheid van ieder ander groepslid (burger) wordt erkend en gerespecteerd, zowel voor wat betreft fysieke veiligheid als psychische gesteldheid. Een ieder die deze eerste plichten niet vervult kan zijn vrijheid wel 'nemen', maar heeft geen recht op bescherming van zijn vrijheid door de samenleving, noch kan hij of zij zijn rechten als groepslid rechtmatig claimen.

Autonomie, authenticiteit en individuele rechten kunnen per definitie nooit worden geproclameerd indien niet wordt voldaan aan de primaire plichten. Van je leven een kunstwerk te willen maken is onzinnig zonder eerst een volwassen, dat willen zeggen beschaafd medemens in de samenleving te worden.

Los van de wijzen en volgens welk model iemand zijn leven vorm wilt geven (bijv. als hedonist, als estheet, of spiritueel geïnspireerd), eerst is er de positie te kiezen hoe je lid van de samenleving wilt zijn.

De Beschaafde medemens

Niemand wordt zonder 'geschaafd' te worden een beschaafde medeburger. Het menselijk onderbewustzijn, dat het dagelijks gedrag van ieder mens grotendeels stuurt, werkt biologisch grotendeels op basis van routine en gewoonte. Die routine en gewoonte zal dus als kind geleerd dienen te worden inclusief de voor een ieder noodzakelijke zelfdiscipline.

Alleen beschaafde mensen zijn in staat een pluralistische democratische samenleving te vormen waarin veel verschillende subgroepen met verschillende levenswaarden vreedzaam, productief en tegelijkertijd naar eigen- en groepsbelang naast elkaar kunnen leven, waarin ze rechten op medezeggenschap worden verleend en waarin ze hun bestaanszekerheid aan de groep mogen ontleen.

De vele onbeschaafde puberale medeburgers, de dikke-ikken, verliezen door hun gedrag derhalve feitelijk ieder recht op deelname aan het publieke debat, daar zijn weinig argumenten tegenin te brengen. In het oude Griekenland zouden ze al uit de polis zijn verbannen, in het oude Rome geen stem kunnen uitbrengen, in de katholieke middeleeuwen door medeburgers de stad zijn uit gezet en tijdens de verlichtte 18^e en 19^e eeuw zonder meer doodgezwegen en genegeerd.

De Autonome mens

Beschaafde mensen kunnen indien ze dit wensen hun authenticiteit en autonomie op eigen wijze in hun leven tot uiting brengen als autonome burgers binnen de bovenbeschreven morele ruimte. Ze hebben recht op hun hoogste vrijheid, zij het in negatieve zin: het recht van niet inmenging in en bescherming van hun persoonlijk leven en hun persoonlijke levensdoelen door de groep, waarin de zelfverantwoordelijke burger samenwerkt en samenleeft. Daarnaast hebben ze natuurlijk recht op alle door de samenleving toegekende rechten welke autonome mensen toekomen, die hun primaire plichten en de wetten van de samenleving accepteren.

De verantwoordelijke burger

Van geen enkel mens kan op welke grond dan ook meer worden verlangd dan dat hij binnen de gemeenschap zijn rol als verantwoordelijk burger vervult. Hierbij is de definitie van de filosofe Hannah Arendt bruikbaar: de verantwoordelijke burger werkt voor het levensonderhoud van zichzelf en de zijnen, geeft zijn eigen leven samen met anderen naar eigen ideeën vorm, en neemt als gerechtigde tot medezeggenschap op eigen wijze deel aan het publieke debat over het functioneren en de toekomst van de samenleving.

Liberalisme

Het is een onzinnige claim, zoals het nieuwe liberale manifest van de VVD doet, om de positie van de autonome mens als politiek 'liberaal' te claimen. Daarmee wordt de rol van de burger in de eigen samenleving volstrekt tekort gedaan, de verantwoordelijkheid voor de eigen overheid weggenomen. Trouwens geen enkele politieke partij zal bovenbeschreven posities van burgers als onjuist betitelen. De rol van de verantwoordelijke burger is niet een politieke beginsel, maar het bereikte beschavingsniveau van de Westerse democratische samenlevingen.

De claims van het nieuw liberale beginselprogramma gaan derhalve slechts over de wens tot een kleine overheid (weinig regels) en het in ruime mate toekennen van de macht in de samenleving aan de vrije markt. Steeds weer ontkennen de liberalen Hobbes uitgangspunt dat burgers alleen vrij kunnen zijn als ze door de overheid intensief beschermd worden.

De kleine overheid en de vrije markt zijn inmiddels door de realiteit van de wereldeconomie voor de zoveelste keer weer eens een achterhaald idee gebleken. De honderden miljarden welke de overheden moeten spenderen, wij dus allemaal, om de financiële puinhoop van de vrije markt in het belang van ons allen te bezweren, tonen dat weer eens zonneklaar aan.

11-10-2008/973

Een wetenschappelijk biologische en historische visie op de menselijke conditie

De kosmos is weliswaar adembenemend maar heeft geen doel. Althans geen doel dat de mens ooit zal kennen of begrijpen. God bestaat alleen als menselijke idee en projectie. Voor de meeste mensen op deze wereld is geloof in het transcendente essentieel voor de ervaring van een zinvolle betekenis van hun leven.

Onze wereld ontstond als gevolg van de oerknal in de daarop volgende kosmische processen. In de oersoep van de wereld ontstond leven. Hoe dode materie levende organismen tot stand bracht zal nog heel lang onbekend zijn, een raadsel dat wellicht nooit ontsluit zal worden. Menselijke technologie is daartoe voorlopig zeker niet in staat. Technologie kan nog geen levend grassprietje creëren uit dode materie.

Alle leven bezit de oerenergie, de onbedwingbare drang, wil, tot overleven en tot voortplanting voordat het sterft. De wil tot leven van het eerste moleculaire organisme bracht de evolutionaire processen op gang, welke noodzakelijk en onvermijdelijk eeuwig doorgaan, zolang er sprake is van leven op aarde.

De wereld bestaat ook zonder de mens. In haar geologische en atmosferische processen, in haar flora en fauna staat de mens helemaal niet centraal. De mens is slechts een van 's werlds vele biologische evolutionaire verschijningen, ook al koestert de mens de overtuiging dat hij het toppunt van de schepping is en heerser van de wereld. Maar ook als de mens zijn essentiële leefomgeving of zichzelf vernietigd zal een vorm van wereld met leven blijven bestaan, welke zich opnieuw zal evolueren tenzij zich kosmische catastrofes voordoen.

Menselijk zelfbewustzijn, menselijke passies en de menselijke rede zijn slechts bijproducten van de evolutie, opnieuw een andere biologische manier van handhaving en doorgeven van leven. Een individueel menselijk leven heeft biologisch evenmin wereldse betekenis als dat van een roodborstje.

Bij de geboorte is geen unieke kern van een menselijke persoonlijkheid aanwezig, welke gedurende het mensenleven tot onthulling en ontplooiing kan worden gebracht. De menselijke genen determineren niet alleen de fysieke verschijning, maar natuurlijk ook voor een deel het gedrag en bewustzijn van iedere nieuwe mens. Echter de heersende omstandigheden van de wereld waarin hij verschijnt, de machten in de wereld om hem heen: ouders, broers en zusters, familie, vrienden, leraren, collega's, heersende cultuur, soort overheid, vorm van de economie, de omringende natuur en geschiedenis van zijn wereld en volk, bepalen wie die nieuwe mens uiteindelijk wordt. Deze werpen de mens bij volwassenheid in de wereld in een leven dat hij heeft te leven.

Hetgeen de mens tot zijn 20^e levensjaar leert en als gewoonten aan went, bepaalt voor de meeste mensen hun verdere levensloop. Vanaf dat moment dienen mensen op eigen kracht en naar eigen gevormde karakter de betekenis van hun eigen leven ieder voor zich zelf invullen samen met de groep waar hij dagelijks deel van uitmaakt.

Mensen worden in al hun handelen worden grotendeels gestuurd door de motieven uit hun onderbewustzijn, welke menselijk gedrag sturen via fysieke emoties en gevoelens en daaruit resulterende gedachten/ In die zin kent de mens slechts een beperkte vrije wil. Het onderbewustzijn werkt op basis van wat het geleerd heeft, veelal routineus naar gewoonten, ontwikkelde overtuigingen, verkregen vaardigheden en normen voor sociaal gedrag.

Mensen kunnen niet anders dan samen leven en werken. Dat is hun biologische aard. Maar mensen bezitten maar in beperkte mate een morele aard. In de menselijke omgang speelt compassie met een anonieme medemens niet automatisch een regulerende rol.

Strijd tussen mensen vanuit eigen belang en agressie/kwaadaardigheid is eerder de natuurlijke situatie. Zeker jongere mannen beleven ook vandaag de dag nog steeds genot aan geweld tegen anonieme anderen. De menselijke soort is wezenlijk biologisch sedert het ontstaan van de basis van de huidige beschavingen 15000 jaar geleden immers niet meer geëvolueerd.

Iedere vorm van menselijke samenleving vereist een overheid of andere autoriteit, om geweld tussen mensen te voorkomen en de plichten en rechten binnen de samenlevende – en werkende groep te reguleren. In de historie vormden, naast repressief geweld van autoriteiten ter handhaving van vrede, religies het belangrijkste instrument voor beschaving. Bij veel bevolkingsgroepen op aarde is dit nog steeds het geval.

De waarheid bestaat niet. Alleen tijdelijke wetenschappelijke waarheden, welke volgens onderzoeksmethoden tussen mensen overeen worden gekomen. Alle andere 'waarheden' van mensen zijn gebaseerd op onderliggende overtuigingen, waardeoordelen, en de unieke percepties, waarmee ieder afzonderlijk mens 'zijn' wereld waarneemt, welke zijn of haar ervaringen bepalen.

De geschiedenis kent geen richting of einddoel. Alle vooruitgang vindt slechts plaats op het gebied van technologie (waaronder onderlinge communicatie en mobiliteit), materieel welvaartsniveau, betere gezondheidszorg en de langere gemiddelde levensduur van de mens. Sociaal morele vooruitgang dient van generatie tot generatie opnieuw geborgd te worden. Immers met iedere generatie mensen begint de menselijke geschiedenis overnieuw. Aanwezige niveaus van beschaving in omgang tussen mensen houden in de loop van de geschiedenis niet automatisch stand.

Mensen koesteren veelal utopische doelen, waaronder religieus geïnspireerde, over een uiteindelijk vreedzame gelukkige wereld, maar het nastreven van dergelijke onbereikbare Utopia's heeft in de geschiedenis bijna een miljard mensen het leven gekost. Een eindpunt van een meer morele, geweldloze, vreedzame wereld zonder lijden is een idee zonder enige mogelijkheid tot verwerkelijking ooit.

Samenlevingen zijn niet maakbaar. Op geen enkel terrein. Fundamentele veranderingen vinden slechts langzaam plaats op grond van nieuwe maatschappelijke ideeën welke langzaam ontstaan op grond van culturele stromen gecreëerd door de maatschappelijke elites, en niet eenvoudigweg bij wet. Conservatisme is geboden om de verbeeldingskracht van theoretische visies grondslag te laten vormen voor te snelle omwentelingen. Veranderingen vinden per definitie plaats tijdens overgangen in macht van generaties. Planningshorizonnen van meer dan 10 jaar zijn uit den boze omdat de voorspelbaarheid van de dan aanwezige wereldse omstandigheden nihil is. Denk maar eens aan het verschil tussen 1988 en 2008!

De Westerse principes van een door de groep beschermde vrijheid van de individuele mens, van medezeggenschap, van democratie en de rechtsstaat, wordt inmiddels ondergraven door de ideologie van individualisme, overmatige maatschappelijke tolerantie, economisch liberalisme en consumentisme.

De Westerse beschavingsprincipes zijn organisch ontstaan in een conflictueus proces, waarin veel bloed heeft gevloeid, welke meer dan 500 jaar heeft geduurd. De principes zijn ontstaan tegen een achtergrond van een protestants christelijke ethiek. Dergelijke principes zijn niet zomaar als fremdkörper in te brengen in niet-Westerse samenlevingen.

Mensen leven in historisch cultureel en door gewoonten en overtuigingen bepaalde groepsverbanden, tegenwoordig veelal binnen natiestaten. Overheersing van groepen door andere groepen op basis van militaire, economische of culturele macht zal altijd verzet en strijd oproepen. Mensen laten zich door anderen geen waarden opleggen, ook geen waarden als liberalisme, vrijheid of democratie. Ze worden als vreemde lichamen uitgeworpen.

Alleen uitroeiing van volken kan verzet daartegen totaal breken, zo wisten de Romeinen al, anders kan een dergelijke verzet/ strijd zelfs eeuwenlang worden voortgezet door steeds weer nieuwe generaties. Iedere natiestaat zal zich op eigen wijze organisch dienen te ontwikkelen.

Het verkeer tussen staten werd historisch en wordt nog steeds bijna geheel bepaald door wat staten percipiëren als hun eigen belang, waaronder politieke en militaire macht, politieke invloedssferen en bufferzones, handelsbelangen en toegang tot noodzakelijke aardse hulpbronnen. Regionale oorlogen zullen altijd plaats blijven vinden. Oorlogen tussen grootmachten zijn ook in de toekomst zeker niet uitgesloten.

Binnen zwakke of criminele staten zullen daarbij regelmatig burgeroorlogen op grote schaal plaatsvinden. In asynchrone machtsverhoudingen is angstzaaiend terrorisme het wapen van kleine onmachtige groepen met fanatieke spirituele of wereldse doelen geworden. Alhoewel op wereldschaal altijd sprake zal zijn van incidenten is te verwachten dat het soort door terroristen gebruikte wapens steeds angstaanjagender zal worden.

De condition humaine van de moderne Westerse mens

Binnen deze condition humaine leeft de Westerse mens zijn uniek authentieke, autonome, leven met duidelijke en assertief opgeiste rechten. Als mens die zich niet in een ander zijn zaken mengt, zijn biologische behoeften en begeerten wil volgen en wil streven naar een zekere welstand, partner, gezin, beroep of carrière, goede vrienden en kennissen en sport, reizen/vakanties. De nu levende Westerse mens heeft een redelijke kans deze levensdoelen te bereiken en kan dus na een welbesteed leven content sterven.

In die zin leeft de Westerse postmoderne mens echter even onopmerkelijk als een boekdrukker in de Middeleeuwen of een banketbakker in de 19^e eeuw. Destijds onopmerkelijk geleefd en gestorven, zoals het merendeel der mensheid nu nog, maar die bakker en boekdrukker rekenden nog wel op een leven na de dood. De Westerse mens niet echt, ook al weet hij het stiekem niet zeker.

Ook de Westerse mens wordt nog steeds geplaagd door de menselijke conditie, de onzekerheid en de kwetsbaarheid van het menselijk leven binnen de krachten die op deze wereld werkzaam zijn. Steeds weer nieuwe hypes, kortdurende opwindende over iets, Rita Verdonk of de Olympische spelen of de Gouden Kooi, zinloos geweld of de slechte zomer.

Ook de bevrijding van de seksualiteit is niet echt modern en volgt nog steeds de evolutionaire drang. Wellicht hebt u in uw leven al de mooiste vrouwen of mannen versierd, in heel wat bedden gevreeën, maar wat was het verschil tussen u en een hitsige chimpansee mannetje of een loopse teef? Wellicht begon u na een scheiding een nieuwe relatie, om echt helemaal overnieuw te beginnen, met alle gedoe rond wederzijdse kinderen op de koop toe. Nog steeds deed U waar miljarden mensen voor u in de geschiedenis al naar lusten, moslims met veelwifverij en honderd kinderen, chinezen met concubines (nr. 5 wive), secretaresses met bazen als courtisanes met hovelingen, darkrooms of lesbobars, zoals de oude Grieken met hun legitieme voorliefde voor knapen, hetgeen we nu politiek correct pedofilie zouden noemen. Historisch niets bijzonders.

Zelfs indien de Westerse mens hoge maatschappelijke functies bekleed met veel respect, respect, eer en roem of zelfs rijkdom, ook al heeft hij of zij de meest bijzondere plekken ter wereld gezien, luxe privileges gekend, toch blijft zo'n leven onopmerkelijk. Slechts enkelingen van miljarden mensen halen de geschiedenisboekjes als groots mens, als kwaadaardig mens of als mislukte mens, als Mandela, Stalin of George Bush. De elite in bijvoorbeeld Nederland zal het moeten doen met wat advertenties in de NRC. En het is bekend wat er na een dag met oude kranten gebeurt. Juist ja, die worden geëxporteerd naar China ter recycling.

De Westerse mens is van 's morgens vroeg tot 's avonds laat druk bezig, maar wordt ook nog steeds overvallen door ennui, verveling. Meer van hetzelfde, alles al eens gezien, zelfs zijn partner, de vraag waar het allemaal goed voor is, de moeheid van dagelijks steeds weer hetzelfde. De Westerse mens moet gelukkig zijn (anders ben je een 'loser') en zegt dat ook te zijn. Maar een groot deel van de bevolking ervaart regelmatig depressieve gevoelens, of wordt zoals 15% van de Nederlanders gebruiker van prozac en de standaard 20 psychotherapeutisch behandelingen uit het zorgpakket. Toen de kerkbank nu de divan van het Riagg.

Vele Westerlingen pogen betekenis aan hun leven te geven door politiek of religieus geïnspireerd activisme (geloof in God of geloof in de Utopie van een betere wereld, wat is het verschil?) op een wijze die strijdig is met hoe de mens en de wereld kosmisch, biologisch en sociaal in elkaar zit. Die is namelijk uitermate strijdig met iedere politieke correctheid.

Binnen de huidige condition humaine kunnen we met de Westerse decadente overfocus op het zelf, de fundamenteën van onze Westerse beschaving geen eeuw meer overeind houden. Inmiddels hebben we al twee generaties naar hun authentieke, zij het geringe volwassenheid gebracht. In die zin zal de condition humaine ons de komende jaren nog zwaar en onvoorbereid treffen. Zo zullen bijvoorbeeld door de verschuiving van de economische groei naar Azië (waar inmiddels meer dan 50% van de wereldbevolking woont) de burgers van de Westerse samenlevingen een stuk van hun welvaart kwijt raken (door inflatie of geringe economische groei). Dat hoeft op zich niet een automatisch uitvloeisel te zijn van de globalisering. Als groep, onze overheid dus, heeft nog altijd de afgesproken plicht om onze welvaart te beschermen. Globalisering is geen wet van meden en perzen, slechts een nauwelijks onderbouwd economisch geloof. De Wereld wordt geen dorp maar een wereld van 5-6 grootmachten en 100 grote stedelijke agglomeraties. En tussen die machten zal veel kwaadaardige agressieve concurrentie ontstaan, en zeker niet volgens de spelregels van wat al vaak het Avondland is genoemd. De echte vraag is dus hoe we in het Westen in de echte 21^e eeuwse condition humaine onze unieke (!) westerse beschaving gaan beschermen.